

KOLEDAR
CANKARJEVE
DRUŽBE

**Pranje perila?
Nobene muke več!**

Schichtov Radion
opravi to delo sam v
najkrajšem času. Perilo
se pri tem varuje in po-
stane snežnobelo. Torej:

Ne muči se!
Vzemi

**SCHICHTOV
RADION**

Konzumno društvo za Mežiško dolino

r. z. z. o. z. v Prevaljah

Poštni predal števil. 3.

Poštni čekovni račun 12.048.

Telefon interurban števil. 5.

Brzjav: Kodes Prevalje.

**Osrednja pisarna in centralno skladišče
v Prevaljah**

P o d r u ž n i c e :

**Prevalje, Leše, Mežica, Črna I,
Črna II, Sv. Helena, Guštanj,
Muta in pekarna v Prevaljah**

Zadruga nudi svojim članom vedno sveže blago po najnižjih cenah. — Hranilne vloge sprejema centrala v Prevaljah in njene podružnice ter jih obrestuje po najvišji obrestni meri. Vse nove hranilne vloge se na zahtevo vlagatelja takoj izplačajo. — Prodaja se le članom. — Član društva postane lahko vsak. — Delež znaša samo Din 100.—.

**Delavci in delavke! Kupujte
svoje življenjske potreb-
ščine le v svojih zadrugah!**

KOLEDAR

CANKARJEVE DRUŽBE

ZA PRESTOPNO LETO

1 9 3 6

I

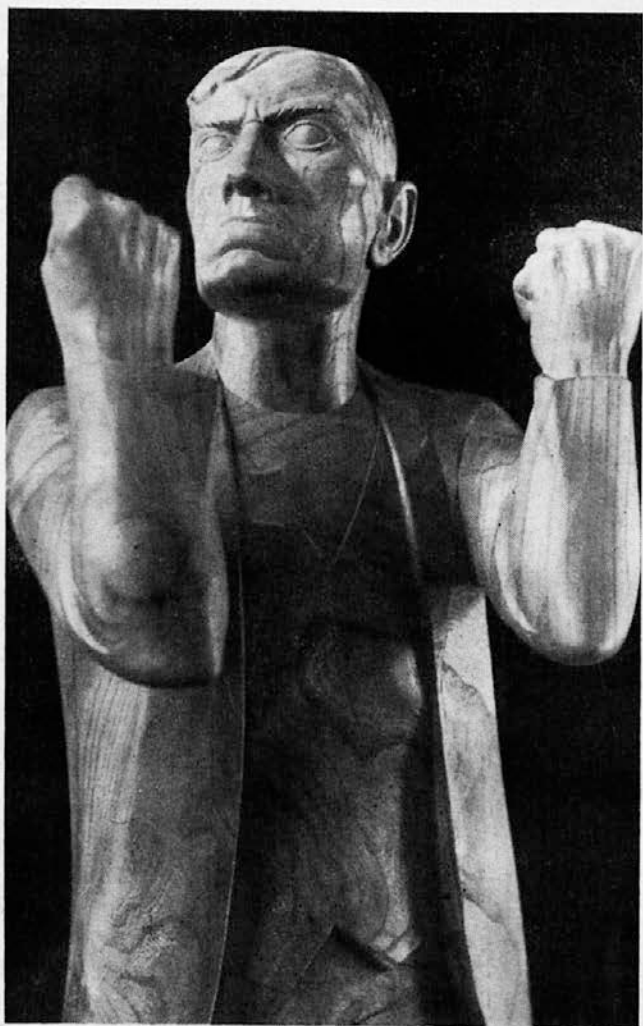
482+1

030024170

IZDALA CANKARJEVA DRUŽBA V LJUBLJANI

TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU / PREDSTAVNIK JOS. OŠLAK V MARIBORU

Tine Kos, Upornik

JANUAR

PROSINEC

S 1 Novo leto
Č 2 Makarij
P 3 Genovefa
S 4 Tit, Angela

N 5 Ime Jezusovo
P 6 Sv. Trije Kralji
T 7 Valentin
S 8 Severin
Č 9 Julij. in Bazil.
P 10 Pavel, Viljem
S 11 Božidar

N 12 1. po razgl. G.
P 13 Veronika
T 14 Feliks, Hilarij
S 15 Pavel, Maver
Č 16 Bernard
P 17 Anton, Marijan
S 18 Petra stol. v R.

N 19 2. po razgl. G.
P 20 Fab. in Seb.
T 21 Neža
S 22 Anastazij
Č 23 Rajko, Alfonz
P 24 Timotej, Evgen
S 25 Spreobr. Pavla

N 26 3. po razgl. G.
P 27 Janez Zlatoust
T 28 Marjeta
S 29 Frančišek Sal.
Č 30 Martina
P 31 Peter, Marcela

B E L E Ź K E

*Prvi kraj. 1. ob 16.15 (lepo). Ščip 8. ob 19.15 (sneg). Zad.
kraj. 16. ob 20.41 (sneg). Mlaj 24. ob 8.18 (sneg). Prvi
kraj. 31. ob 0.36 (mrzlo).*

Nalagajte svoje prihranke v svoji delavski hranilnici to je

Splošna hranilnica in posojilnica
za Jesenice in okolico, r. z. z o. z., Jesenice-Sava

FEBRUAR

SVEČAN

BELEŽKE

S 1 Ignacij, Brigita

N 2 Svečnica

P 3 Blaž

T 4 Andrej K.

S 5 Agata

Č 6 Doroteja

P 7 Romuald

S 8 Janez od Mata

N 9 1. predpostna

P 10 Sholastika

T 11 Lurška M. B.

S 12 Evlalija

Č 13 Katarina R.

P 14 Valentin

S 15 Favstin, Jovita

N 16 2. predpostna

P 17 Donat

T 18 Simeon

S 19 Konrad, Julijan

Č 20 Elevterij

P 21 Srečko, Irena

S 22 Petra stol

N 23 3. predpostna

P 24 Prestopni dan

T 25 Pust

S 26 Pepelnica

Č 27 Vladko

P 28 Gabrijel

S 29 Roman

Ščip 7. ob 12.19 (sneg, dež). Zadnji krajec 15. ob 16.45 (lepo). Mlaj 22. ob 19.42 (dež, sneg). Prvi krajec 29. ob 10.28 (mrzlo).

Splošno konzumno društvo „Posavje“

v Zagorju ob Savi s podružnico na Lokah pri Zagorju nudi svojim članom vedno sveže in dobro špicerijsko blago, deželne pridelke in bogato izbiro manufakture ter galanterije, po najnižjih dnevnih cenah. Vsak delavec, obrtnik in kmet bi moral biti član zadruge. Vstopnina Din 2.50 / Delež Din 50.—

M A R E C

S U Š E C

N 1 1. postna
P 2 Henrik, Neža
T 3 Kunigunda
S 4 Kazimir
Č 5 Evzebij
P 6 Felicita
S 7 Tomaž Akv.

N 8 2. postna
P 9 Frančišek Rim.
T 10 40 mučencev
S 11 Heraklij
Č 12 Gregor
P 13 Teodora
S 14 Matilda

N 15 3. postna
P 16 Hilarij
T 17 Jedert
S 18 Ciril Jeruzal.
Č 19 Jožef
P 20 Janez P.
S 21 Benedikt

N 22 4. postna
P 23 Oton
T 24 Gabrijel
S 25 Oznani. M. D.
Č 26 Emanuel
P 27 Rupert
S 28 Janez Kap.

N 29 5. postna (tiha)
P 30 Janez Klimak
T 31 Benjamin

B E L E Ž K E

Ščip 8. ob 6.13 (dež, sneg). Zad. krajec 16. ob 9.35 dež, sneg). Mlaj 23. ob 5.13 (sneg, vihar). Prvi krajec 29. ob 22.22 (lepo).

DELA VSKI MESEČNIK

"Svoboda"

izhaja redno v začetku vsakega
meseca in stane letno Din 40.—

Naslov: Konzorcij in uprava mesečnika Ljubljana
poštni predal 290

A P R I L

M. TRAVEN

S 1 Hugon
Č 2 Frančišek Pavl.
P 3 Rihard
S 4 Izidor, Benedikt

N 5 6. postna
P 6 Krescencija
T 7 Herman Jož.
S 8 Albert
Č 9 Veliki četrtek
P 10 Veliki petek
S 11 Velika sobota

N 12 Velika noč
P 13 Vel. ponedeljek
T 14 Justin
S 15 Teodor
Č 16 Benedikt, Drago
P 17 Rudolf, Štefan
S 18 Apolonij

N 19 1. povel. (bela)
P 20 Neža Montep.
T 21 Anzelm
S 22 Soter in Gaj
Č 23 Vojteh
P 24 Feliks, Fidel S.
S 25 Marko, Ermin

N 26 2 povelik.
P 27 Cita, Peter
T 28 Pavel od K.
S 29 Peter
Č 30 Katarina S.

B E L E Ž K E

*Ščip 6. ob 23.46 (lepo). Zadnji krajec 14. ob 22.21 (lepo).
Mlaj 21. ob 13.32 (dež). Prvi krajec 28. ob 12.16 (dež).*

„Panas“ oblast. koncesionirani zavod za pokončavanje mrčesa
v Ljubljani, Staretova ulica šte. 26

Vam odpravi pod garancijo tekom enega tedna vse ščurke, miši ali podgane iz kuhinje, sobe, shrambe, kleti itd.
Pišite dopisno ali pa se zglasite osebno, da Vam damo podrobna pojasnila

M A J

V. TRAVEN

P 1 Filip in Jakob
S 2 Atanazij

N 3 3. povelik.
P 4 Florijan
T 5 Pij, Irenej
S 6 Jan. E. pr. l. vr.
Č 7 Stanislav
P 8 Prikaz, Mihaela
S 9 Gregor Nac.

N 10 4. povelik.
P 11 Mamert
T 12 Pankracij
S 13 Servacij
Č 14 Bonifacij
P 15 Zofija, Izidor
S 16 Janez Nep.

N 17 5. povelik.
P 18 Erik
T 19 Celestin
S 20 Bernardin
Č 21 Vnebohod
P 22 Jela, Milan
S 23 Deziderij

N 24 6. povelik.
P 25 Gregorij
T 26 Filip
S 27 Beda
Č 28 Avguštin, Just
P 29 Mar. Magdalena
S 30 Ferdinand

N 31 Bink. nedelja

B E L E Ź K E

*Ščip 6. ob 16.01 (lepo). Zadnji krajec 14. ob 7.12 (sprem.).
Mlaj 20. ob 21.34 (dež). Prvi kraj. 28. ob 3.46 (mrzlo, dež).*

TRGOVINA

Simon Jurčič

nudi vse špecerijsko in kolonijalno blago, specijalno pšenično in grahovo moko

Ljubljana, Tyrševa cesta št. 7

J U N I J

R O Ž N I K

P 1 Bink. pond.
T 2 Marcelin
S 3 Pavla
Č 4 Frančišek K.
P 5 Bonifacij
S 6 Norbert

N 7 1. pobink.
P 8 Medard
T 9 Marjeta
S 10 Margareta
Č 11 Rešnje Telo
P 12 Janez Fak.
S 13 Anton Pad.

N 14 2. pobink.
P 15 Vid in tov.
T 16 Frančišek
S 17 Adolf
Č 18 Efrem Sirski
P 19 Julijana
S 20 Silverij

N 21 3. pobink.
P 22 Pavlin Nol.
T 23 Sidonija
S 24 Kres. Jan. Krst.
Č 25 Viljem, Henrik
P 26 Janez in Pavel
S 27 Hema, Ladislav

N 28 4. pobink.
P 29 Peter in Pavel
T 30 Sp. sv. Pavla

B E L E Ž K E

*Ščip 5. ob 6.22 (sprem.). Zadnji krajec 12. ob 13.05 (dež).
Mlaj 19. ob 6.14 (sprem.). Prvi krajec 26. ob 20.23 (lepo).*

Janka Ješe

Nudimo največjo izbiro damskih, sportnih, gozzerjev in drugih vrst čevljev po konkurenčnih cenah
LASTNI IZDELKI ————— ČEVLJI PO MERI

Skupno čevljarstvo - Delavnica: Cesta na Loko - Podružnica: Miklošičeva 36

J U L I J

M. SRPAN

S 1 Presv. R. Kri
Č 2 Obiskov. M. D.
P 3 Leon II.
S 4 Urh, Berta

N 5 **5. pobink.**
P 6 Izaija, Bogomila
T 7 Vilibald
S 8 Elizabeta
Č 9 Nikolaj in tov.
P 10 Amalija (Ljuba)
S 11 Pij I., Olga

N 12 **6. pobink.**
P 13 Frančišek S.
T 14 Bonaventura
S 15 Henrik
Č 16 D. M. Karm.
P 17 Aleš, Marcelina
S 18 Kamil, Miroslav

N 19 **7. pobink.**
P 20 Marjeta, Elija
T 21 Danijel
S 22 Marija Magd.
Č 23 Apolinarij
P 24 Kunigunda
S 25 Jakob

N 26 **8. pobink.**
P 27 Natalija
T 28 Viktor
S 29 Marta
Č 30 Abdon in S.
P 31 Ignacij, Janez

B E L E Ź K E

*Ščip 4. ob 18.34 (lepo). Zadnji krajec 11. ob 17.28 (lepo).
Mlaj 18. ob 16.19 (lepo). Prvi krajec 26. ob 13.36 (dež).*

A. Žeschko

Ustanovljeno 1867 - Telefon 2519 - Poštna hranilnica Ljubljana 10.951

ZALOGA PAPIRJA NA DEBELO - TOVARNA PAPIRNATIH VREČIC

AVGUST

V. SRPAN

B E L E Ź K E

S 1 Vezi sv. Petra

N 2 9. pobink.

P 3 Najd. sv. Štef.

T 4 Dominik

S 5 M. D. Snežna

Č 6 Sprem. Gosp.

P 7 Kajetan

S 8 Cirijak, Milan

N 9 10. pobink.

P 10 Lavrencij

T 11 Suzana

S 12 Klara

Č 13 Janez Berhm.

P 14 Evzebij

S 15 Vnebovz. M. D.

N 16 11. pobink.

P 17 Hiacint, Milica

T 18 Helena

S 19 Ludovik Tolas.

Č 20 Bernard

P 21 Ivana Fr. Š.

S 22 Timotej

N 23 12. pobink.

P 24 Jernej

T 25 Ludovik

S 26 Cefirin

Č 27 Jožef Kalas.

P 28 Avguštin

S 29 Obgl. Jan. K.

N 30 13. pobink.

P 31 Rajko, Izabela

*Ščip 3. ob 4.47 (dež). Zadnji krajec 9. ob 21.59 (lepo).
Mlaj 17. ob 4.21 (dež). Prvi krajec 25. ob 6.49 (sprem.).*

ŠPECERIJSKA TRGOVINA

»Delavski dom«

r.z.z o.o. v Mariboru, Frankopanova ul. 1

SEPTEMBER

KIMOVEC

T 1 Egidij
S 2 Štefan
Č 3 Doroteja
P 4 Rozalija, Ida
S 5 Lavrencij, Just

N 6 14. pobink.
P 7 Marko, Regina
T 8 Roj. M. D.
S 9 Peter Klaver
Č 10 Nikolaj Tol.
P 11 Prot in Hijacint
S 12 Ime M. D.

N 13 15. pobink.
P 14 Poviš. sv. Križa
T 15 M. D. 7 žal.
S 16 Ljudmila
Č 17 Rane sv. Fr.
P 18 Jožef K.
S 19 Januarj

N 20 16. pobink.
P 21 Matej
T 22 Tomaž
S 23 Tekla
Č 24 Mar. D. reš. uj.
P 25 Kamil, Kleofa
S 26 Ciprijan

N 27 17. pobink.
P 28 Venčeslav
T 29 Mihael
S 30 Jeronim

B E L E Z K E

*Ščip 1. ob 13.37 (dež). Zad. kraj. 8. ob 4.14 (dež). Mlaj
15. ob 18.41 (lepo). Prvi krajec 23. ob 23.12 (lepo). Ščip
30. ob 22.01 (lepo).*

Produktivna zadruga krojačev v.z.z o.z. Maribor, Ruška 6

se priporoča cenjenemu občinstvu za izdelovanje ženskih in moških oblek. Lastna zaloga češkega in angleškega blaga po najnižjih cenah. Izdeluje se v lastni higijski delavnici

OKTOBER

VINOTOK

Č 1 Remigij, Janez
P 2 Angeli varhi
S 3 Terezika D. Jez.

N 4 18. pobink.
P 5 Placid in t.
T 6 Brunon
S 7 M. od sv. Rož. v.
Č 8 Brigita
P 9 Dionizij
S 10 Frančišek B.

N 11 19. pobink.
P 12 Maksimilijan
T 13 Edvard
S 14 Kalist
Č 15 Terezija
P 16 Hedviga, Gal
S 17 Marjeta Al.

N 18 20. pobink.
P 19 Peter Alk.
T 20 Janez Kanc.
S 21 Uršula
Č 22 Kordula, Vera
P 23 Klotilda, Jan. K.
S 24 Rafael, Kristina

N 25 21. pobink.
P 26 Evarist
T 27 Sabina
S 28 Simon in Juda
Č 29 Narcis, Ida
P 30 Alfonz Rodr.
S 31 Volbenk

B E L E Ź K E

Zadnji kraj. 7. ob 13.28 (dež). Mlaj 15. ob 11.20 (dež). Prvi kraj. 23. ob 13.53 (sneg, dež). Ščip 30. ob 6.58 (sneg, dež).

Manufakturna trgovina na veliko
Šalamun & Lampé, Ljubljana
Frančiškanska ulica šte. 4

NOVEMBER

LISTOPAD

B E L E Ź K E

N 1 Vsi svetniki
P 2 Verne duše
T 3 Hubert
S 4 Karol Bor.
Č 5 Caharija
P 6 Lenart, Helena
S 7 Angelko

N 8 23. pobink.
P 9 Božidar
T 10 Andrej Avel
S 11 Mart. (Davorin)
Č 12 Martin, Avrelij
P 13 Stanislav
S 14 Jozafat

N 15 24. pobink.
P 16 Otmar, Roza
T 17 Gregorij
S 18 Roman
Č 19 Elizabeta
P 20 Srečko
S 21 Darov. M. D.

N 22 25. pobink.
P 23 Klemen
T 24 Janez od. Kr.
S 25 Katarina
Č 26 Janez
P 27 Virgilij
S 28 Gregor, Jakob

N 29 1. adventna
P 30 Andrej, Feliks

*Zadnji krajec 6. ob 2.28 (sneg). Mlaj 14. ob 5.42 (sneg).
Prvi krajec 22. ob 2.19 (sneg). Ščip 28. ob 17.12 (lepo).*

Konzumna zadruga za Ljubljano in okolico

r.z.z.o.z., Ljubljana, Medvedova cesta šte. 36

Prporoča svojim članom vedno sveže specerijsko in razno galanterijsko blago. Cene konkurenčne
Član postane lahko vsak / Pristopnina znaša Din 5⁰⁰ / Delež Din 25⁰⁰

DECEMBER

GRUDEN

T 1 Egidij
S 2 Bibijana
Č 3 Frančišek
P 4 Barbara, Peter
S 5 Saba, Krispin

N 6 **2. adventna**
P 7 Ambrož, Urban
T 8 **Brezn. spoč.**
S 9 Peter F.
Č 10 Lavret, M. B.
P 11 Damaz, Hugolin
S 12 Aleksander

N 13 **3. adventna**
P 14 Spiridijon
T 15 Kristina
S 16 Evzebij
Č 17 Lazar
P 18 Gracijan
S 19 Nemezij

N 20 **4. adventna**
P 21 Tomaž
T 22 Zenon
S 23 Viktorija
Č 24 Adam in Eva
P 25 **Božič**
S 26 **Štefan**

N 27 **Pobožična**
P 28 Ned. otročiči
T 29 Tomaž
S 30 David
Č 31 Silverster

B E L E Ž K E

*Zadnji krajec 5. ob 19.20 (sneg). Mlaj 14. ob 0.25 (mrzlo).
Prvi krajec 21. ob 12.30 (sneg). Ščip 28. ob 5.00 (sneg,
vihar).*

Mariborska delavska pekarna

Ustanovljena 1898

Centrala: Tržaška cesta 36 in 38 / Podružnica: Glavni trg 19, Stolna 21,
Aleksandrova 29, Koroška 60 / Moderno in higijenično urejeni prostori

Za čiščenje krvi pijte

„Planinka-čaj Bahovec“

Gotovo je že mnogim znano in se ne da nikdar dovolj toplo priporočati, da se morajo človeškemu telesu od časa do časa, zlasti jeseni in spomladi, potom naravnega zdravljenja dovajati takšne snovi, ki telo očistijo razpadkov in kri obnovijo.

Da opravite to kri osvežujoče in kri čistilno zdravljenje z najbolj zdravimi, to je najnaravnejšimi sredstvi, pijte po lekarnarju Mr. L. Bahovec v Ljubljani sestavljeni, kri osvežujoči in kri čistilni »Planinka-čaj«, ki je najuspešneje preizkušen.

Kakor izhaja že iz imena, je »Planinka-čaj« sestavljen večinoma iz planinskih zdravilnih zelišč. Posebno pazno in skrbno je izbran čas trganja posameznih zelišč, ker

ni vseeno, v katerem letnem času se zelišča nabirajo. Zdravilna zelišča, ki se porabljajo za sestavo kri osvežujočega in kri čistilnega »Planinka-čaja«, se namreč nabirajo v onem času, ko se v njih nahajajo zdravilni sokki v največji meri.

»Planinka-čaj« se zaradi svoje sestave in zaradi zdravilnih snovi njegovih zelišč z uspehom uporablja pri sledečih boleznih:

- pri zaprtju,
- pri slabji prebavi,
- pri napenjanju telesa vsled črevesnih plinov,
- pri slabotnem delovanju črevesja,
- pri boleznih jeter in žolča ter pri žolčnem kamnu,
- pri hemoroidih,
- pri tolščici (prekomerni debelosti),
- pri raznih kožnih boleznih (tvorih, koprivastem opahu, izpuščajih, mozoljih, ogrcih it d),
- pri poapnenju žil (arteriosklerozi).

Da se ognete vsem tem boleznim in se lahko veselite trajnega zdravja, je potrebno ter se vsakemu najtopleje priporoča vsakoletno 6—12 tedensko zdravljenje s »Planinka-čajem-Bahovec«, sestavljenim večinoma iz najboljših zdravilnih planinskih zelišč.

Zahtevajte v lekarnah izrecno le »Planinka-čaj-Bahovec« v plombiranih zavojčkih z napisom proizvajalca:

Mr. L. Bahovec, Ljubljana

Reg. S. br. 2834 od 23. I. 1935.

**ZAJTRK DIŠEČ -
VSAKI DRUŽINI VŠEČ!**

**Kathreiner Kneippova sladna kava
s „Pravim :Franckom:“**

Karl Marx o kapitalističnem gospodarskem redu, njegovem razvoju in nositeljih

(Iz »Komunističnega manifesta«)

Zgodovina vse dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojev.

Svobodnjak in suženj, patricij in plebejec, baron in tlačan, cehovski meščan in pomočnik, skratka zatiralci in zatiranci so si bili neprestano nasprotni; bojevali so neprestan, deloma prikrit deloma odkrit boj, boj, ki se je vselej končal ali z revolucionarno preobrazbo celotne družbe ali pa s skupnim propadom bojujočih se razredov.

V prejšnjih dobah zgodovine srečujemo skoroda povsod popolno razcepitev družbe v različne stanove, raznolike odtenke družbenih položajev. V starem Rimu imamo patricije, viteze, plebejce, sužnje; v srednjem veku fevdalne gospode, vazale, cehovske meščane, pomočnike, tlačane in razen tega skoro v vsakem izmed teh razredov zopet še posebne odtenke.

Moderna meščanska družba, ki je izšla iz propada fevdalne družbe, razrednih razlik ni odpravila. Namesto starih je postavila samo nove razrede, nove pogoje za tlačanje, obenem je preobrazila tudi boj.

Naša doba, doba buržuazije, pa se odlikuje vendar po tem, da je razredna nasprotstva poenostavila. Celotna družba se bolj in bolj cepi v dvoje velikih sovražnih si taborov, v dvoje velikih neposredno si nasprotnih razredov — v buržuazijo in proletarijat.

Iz srednjeveških tlačanov so izšli obplotni meščani¹⁾ prvih mest; iz tega obplotnega meščanstva so se razvile prve prvine buržuazije.

Odkritje Amerike, objadranje Afrike sta ustvarili nastajajoči buržuaziji novo polje. Vzhodnoindijski in kitajski trg, kolonizacija Amerike, zamenjavanje blaga s kolonijami, pomnožitev zamenjalnih sredstev in blaga — vse to je podelilo trgovini, plovbi, industriji pogon, kakršnega doslej nismo poznali; obenem pa se je radi tega revolucionarni element²⁾ v propadajoči fevdalni družbi hitreje razvil.

Dosedanji fevdalni ali cehovski način industrijskega dela ni zadoščal več za potrebo, ki je naraščala z novimi trgi. Na njegovo mesto je stopila manufaktura. Industrijski srednji sloj je izpodrinil cehovske mojstre; delitev dela med posameznimi korporacijami je izginila v prid delitvi v sami delavnici.

¹⁾ Obplotni meščan (nem. Pfahlbürger), ki je bil prvotno tlačan, a je pobegnil v mesto, ni užival polnih meščanskih pravic; naseliti se je smel zunaj mestnega obzidja, tam, kjer so plotovi. Z begom v mesto se je rešil tlačanstva.

²⁾ t. i. buržuazija.

Toda trgi so zmeraj bolj naraščali, potreba se je zmeraj bolj dvigala. Tudi manufaktura ni več zadoščala. Tedaj pa so industrijsko produkcijo zrevolucionirali para in stroji. Na mesto manufaktur je stopila moderna velika industrija, na mesto industrijskega srednjega sloja so stopili industrijski milijonarji, voditelji celih industrijskih armad, moderni buržuji.

Velika industrija je ustvarila svetovni trg, ki ga je pripravljalo odkritje Amerike. Svetovni trg je dal trgovini, plovbi in podeželskim prometnim sredstvom pobudo za neizmeren razvoj. Ta razvoj pa je vplival zopet nazaj na razširitev industrije in v istem razmerju, kakor so se razvijale industrija, trgovina, plovba, železnice, se je razvijala tudi buržuazija, množila svoj kapital in potiskala v ozadje vse razrede, ki so se ohranili še iz srednjega veka.

Iz tega torej razvidimo, da je moderna buržuazija plod dolge razvojne poti, cele vrste prevratov v produkcijskem in prometnem načinu.

Vsako izmed razvojnih stopenj buržuazije pa je spremljal ustrezajoči politični napredek. Pod vlado fevdalnih gospodov je predstavljala tlačeni razred, v komuni³⁾ je bila oborožena združitev, ki se je sama upravljala, tu je živela v neodvisni mestni republiki, v monarhiji je zopet predstavljala obdavčeni tretji stan, v dobi manufakture je v stanovski ali absolutni monarhiji predstavljala protitež proti plemstvu, sploh pa je bila glavni temelj velikih monarhij, po nastanku velike industrije in svetovnega trga pa si je končno priborila v moderni reprezentativni državi izključno politično vodstvo. Moderna državna oblast je samo odbor, ki oskrbuje skupne kupčije celotnega buržuaznega razreda.

Buržuazija je igrala v zgodovini sila revolucionarno vlogo.

Buržuazija je razbila vse fevdalne, patriarhalne in idilične razmere, kjerkoli je prišla na vlado. Neusmiljeno je raztrgala vse pester fevdalne vezi, ki so vezale človeka na njegovega naravnega predstojnika, in ni zapustila nikakršne druge vezi med človekom in človekom kakor golo korist, kakor brezsrčno »plačilo v gotovini«. V ledenomrzli vodi egoistične preračunljivosti je utopila sveti trepet pobožnega zanesenjaštva, viteškega navdušenja, malomeščanske otožnosti. Osebnostno dostojanstvo je pretopila v menjalno vrednost in na mesto brezštevilnih zapisanih in pridobljenih svobod je postavila eno samo svobodo: brezvestno svobodo trgovine. Z eno besedo: na mesto izkoriščanja, ki je bilo zakrito z verskimi in političnimi iluzijami, je postavila očitno, nesramno, neposredno, suho izkoriščanje.

Buržuazija je raztrgala svetniški svit z vseh častivrednih dejanj, ki so jih ljudje opazovali doslej s pobožnim strahom. Zdravnika, jurista, duhovnika, pesnika, znanstvenika je izpremenila v svojega plačanega mezdnega delavca.

Buržuazija je pokazala, kako je ves izraz sile, ki ga reakcija toli občuduje na srednjem veku, našel svojo ustrezajočo izpopolnitev v lenem medvedarstvu. Šele ona je dokazala, kaj vse se da s človeškim delom doseči. Izvršila je še vsa drugačna čudovita dela, kakor so bile egiptovske piramide, rimski vodovodi in gotske katedrale, izvršila je še vsa drugačna preseljevanja, kakor so bila preseljevanja narodov ali križarske vojne.

Buržuazija ne more živeti, ne da bi produkcijskih sredstev, torej produkcijskih razmer, torej celotnih družbenih razmer ne prestopa ne revo-

³⁾ Komuna pomenja prvotno samostojno mesto, kakršna imamo v srednjem veku v Franciji in Italiji in ki so si odkupila pravico samouprave od fevdalnih gospodov.

lucionirala. Nasprotno pa je bila neizpremenjena ohranitev starih produkcijskih načinov prvi eksistenčni pogoj vseh prejšnjih industrijskih razredov. Doba buržuazije se razlikuje od vseh prejšnjih dob po neprestanih izpremembah produkcije, po neprestanem majanju vseh družbenih razmer, po večni negotovosti in gibanju. Vse trdne, zarjavele razmere se razkrajajo obenem z vsemi starimi predstavami in nazori, vse novo ustvarjene pa zastaré, še preden utegnejo okosteneti. Vse, kar je stalnega in obstoječega, se razhaja v nič, vse sveto postaja nesveto in ljudje so končno prisiljeni, da s hladnimi očmi motrijo svoj življenjski položaj, svoje medsebojno razmerje.

Potreba po zmeraj širših trgih za produkte goni buržuazijo preko celotne zemeljske krogle. Povsod se mora vgnezditi, povsod mora nasajati, povsod vzpostavljati zveze.

Buržuazija je z eksploatacijo svetovnega trga izoblikovala produkcijo in konzum vseh dežel kozmopolitično. V veliko žalost reakcionarjev je spodnesla industriji nacionalna tla. Prastare nacionalne industrije je uničila in jih dnevno uničuje. Namesto njih nastopajo nove industrije, ki postajajo življenjsko vprašanje vseh civiliziranih narodov, industrije, ki ne predelujejo več domačih sirovin, nego sirovine najbolj oddaljenih pokrajin in čijih izdelki se ne uporabljajo samo doma, nego istočasno v vseh delih sveta. Na mesto starih potreb, ki so jih zadovoljevali domači izdelki, nastopajo nove, ki zahtevajo za svojo zadovoljitev produkte najbolj oddaljenih dežel in podnebij. Na mesto stare lokalne samozadovoljitve in omejenosti stopa vsesplošni promet, vsesplošna medsebojna odvisnost narodov. In kakor v materijelni, tako tudi v duševni produkciji. Duševne stvaritve posameznih narodov postajajo splošna last. Nacionalna enostranost in omejenost postaja bolj in bolj nemogoča in iz mnogih nacionalnih in krajevnih književnosti nastaja svetovna književnost.

Buržuazija civilizira s hitro izpopolnitvijo vseh produkcijskih sredstev in z brezkončno izpopolnjenim prometom vse, tudi najbolj barbarske narode. Nizke cene njenega blaga predstavljajo težko artilerijo, ki ruši z njo vse kitajske zidove v prah, ki prisiljuje z njo tudi najtrdovratnejše sovražstvo barbarov do tujcev h kapitulaciji. Buržuazija sili vse narode, da si prilaste njen produkcijski način, če nočejo propasti; sili jih, da uvedejo tudi pri sebi takozvano civilizacijo, t. j., da postanejo buržuji. Skratka: ustvarja si svet po svoji podobi.

Buržuazija je podredila deželo vladi mesta. Ustvarila je velika mesta, pomnožila je v veliki meri število mestnega prebivalstva v primeri s podeželskim in je tako iztrgala precejšen del prebivalstva idiotizmu podeželskega življenja. Kakor pa je napravila deželo odvisno od mesta, je napravila tudi barbarske in polubarbarske dežele odvisne od civiliziranih, kmečke narode od buržuaznih narodov, vzhod od zapada.

Buržuazija bolj in bolj odpravlja razcepljenost produkcijskih sredstev, posesti in prebivalstva. Prebivalstvo je medsebojno zblížala, produkcijska sredstva centralizirala in lastnino osredotočila v nekaj rokah. Nujna posledica tega je bila politična centralizacija. Nezavisne province, ki so bile komaj zavezniške in ki so imele lastne interese, zakone, vlade in carine, je stisnila v en narod, v eno vladu, v en zakon, v en nacionalni razredni interes, v eno carinsko ozemlje.

Buržuazija je med svojo komaj stoletno razredno vladu ustvarila več in večjih produkcijskih sil kakor vse prejšnje generacije skupaj. Podjarmljenje naravnih sil, mašinerija, uporaba kemije v industriji in poljedelstvu,

parniki, železnice, električni brzojavi, obdelanje celih delov sveta, plovba po rekah, porast prebivalstva, kakor bi ga kdo izbil iz tal — katero prejšnje stoletje je slutilo, da spe tolikšne produkcijske sile v krilu družbinega dela.

Toda videli smo: Produkcijska in prometna sredstva, ki se je na njih temelju buržuazija izoblikovala, so bila spočeta v fevdalni družbi. Na določeni razvojni stopnji teh produkcijskih in prometnih sredstev pa razmere, ki je v njih fevdalna družba producirala in izmenjavala, niso več ustrezale že razvitim produktivnim silam; niso torej več ustrezale fevdalni organizaciji poljedelstva in manufaktur, skratka: fevdalnim lastninskim razmeram. Produkcijo so ovirale, namesto da bi jo stopnjevale. Zato so se te razmere izpremenile v vezi. Zato so morale biti razbite in so bile razbite.

Namesto njih je nastopila svobodna konkurenca z ustrezajočo družbeno in politično obliko, z gospodarsko in politično vlado buržuaznega razreda.

Pred našimi očmi pa se dogaja slično gibanje. Meščanske produkcijske in prometne razmere, meščanske lastninske razmere, vsa moderna meščanska družba, ki je pričarala tako silna produkcijska in prometna sredstva, je podobna čarovniku, ki ne more več obvladovati podzemeljskih sil, ki jih je priklical. Zgodovina industrije in trgovine je že desetletja samo še zgodovina upora modernih produktivnih sil zoper moderne produkcijske razmere, zoper lastninske razmere, ki so življenjski pogoji buržuazije in njene vlade. Zadošča, da omenimo samo trgovske krize, ki se v določenih dobah vračajo in eksistenco celotne meščanske družbe zmeraj bolj ogrožajo. Med trgovskimi krizami se stalno uniči velik del ne samo izdelanih produktov, nego celo že ustvarjenih produktivnih sil. V krizah izbruhne družbena epidemija, ki bi se vsem prejšnjim dobam zdela nesmiselna — namreč epidemija nadprodukcije. Družba se čuti nenadoma postavljena nazaj v položaj začasnega barbarstva; zdi se, kakor da bi jo lakota, splošna uničevalna vojna odrezala od vseh življenjskih potrebščin; zdi se, kakor bi bili industrija in trgovina uničeni, in čemu? Zato, ker poseduje preveč civilizacije, preveč življenjskih potrebščin, preveč industrije, preveč trgovine. Produktivne sile, ki so ji na razpolago, ne služijo več napredku meščanske civilizacije in meščanskih lastninskih razmer; nasprotno, postale so presilne za te razmere, ki jih ovirajo, in bržko to oviro premagajo, spravijo vso meščansko družbo v nered, ovirajo eksistenco meščanske lastnine. Meščanske razmere so postale pretesne, da bi sprejele vase vse bogastvo, ki so ga same ustvarile. — S čim pa buržuazija premaga krize? Deloma s tem, da prisiljeno uniči del produktivnih sil; deloma pa z osvojitvijo novih trgov in s temeljitejšim izkoriščanjem starih trgov. S čim torej? S tem, da pripravlja še splošnejše in silnejše krize in da zmanjšuje sredstva, ki bi krizo preprečila.

(Prevedel Ivan Toplikar)

Semena

za vrt, polje in travnik, cvetlice in cvetlične čebulice, razno ptičjo krmo i. t. d. vse v najboljši kakovosti in veliki izbiri

Josip Urbanič, Ljubljana

Genik na razpolago!

Miklošičeva cesta 8

Razvoj kapitalističnega gospodarstva do svetovne vojne

Ivan Toplikar

Evropsko človeštvo je v dosedanjem svojem razvoju preživelu že nekaj gospodarskih sistemov, vendar pa ni noben dosednji sistem toliko ustvaril in tako preobrazil življenja, kakor vprav kapitalistični. To misel je poudaril že K. Marx v »Komunističnem manifestu«. Kar pa nas mora pri kapitalističnem gospodarstvu zlasti navdati z začudenjem, je silna hitrost njegovega razvoja. Dočim se je po uvedbi fevdalnega sistema v vsem srednjem veku v gospodarskem in potem tudi v socialnem in političnem oziru le malekaj izpremenilo, je kapitalistični sistem v teku 180. let, odkar obstoja, preobrazil ne samo Evropo, nego celotni svet. Produktivne sile, ki jih je razgibala industrijska revolucija sredi 18. stol., ga tirajo dalje in dalje. Izumi so sledili izumom: od prvega mehaničnega tkalnega stroja preko pare do elektrike. Kapitalizem je ustvaril svetovno gospodarstvo in svetovni promet.

Ta sistem nedvomno zasluži, da se vsakdo z njim dodobra seznani. Tem bolj ga pa morata poznati delavec in kmet, ki nosita njegovo breme.

Teoretičen pregled postanka in razvoja kapitalističnega sistema nam je podal Karl Marx najprej v kratkih obrisih v »Komunističnem manifestu«, ki ga zato v odlomku priobčujemo pred našim člankom, izčrpno pa je ta sistem obdelal v svojem »Kapitalu«. Samo teoretično poznavanje kapitalističnih zakonov pa še ne zadošča — vsak delavec bi moral poznati kapitalistični sistem in njegov razvoj na »terenu«, t. j. kako se je od svojega postanka pa do svetovne vojne razvijal v posameznih deželah in jih preobrazil. Vprav to nalogo bo skušala rešiti pričujoča razprava. Pri tem pa naj pripomnimo, da se v povojni kapitalizem ne bomo vtikali — ta bi zaslužil posebno razpravo —, prav tako pa bomo očrtali kapitalistični razvoj samo v glavnih kapitalističnih deželah: v Angliji, Franciji in Nemčiji.

Pazljivi čitatelj se bo iz razprave poučil o glavnih zakonih kapitalističnega gospodarstva. Spoznal bo, da je bil njegov razvoj v različnih deželah različen — zmeraj pa odvisen od zemljepisne lege dežele, kakovosti njenih tal in bogastva podzemeljskih zakladov, odločilno pa so v ta razvoj posegali tudi gospodarska in socialna zakonodaja in veliki svetovni dogodki. V naši razpravi bomo skušali orisati kapitalistični razvoj v poljedelstvu, industriji in prometu.

a) Anglija

je najstarejša kapitalistična dežela. Ker se je kapitalizem v njej z vsemi svojimi značilnostmi najprej razvil, jo imenujemo klasično deželo kapitalizma. Šele v začetku 20. stol. jo je prekosila Amerika.

1. Razvoj angleškega poljedelstva v drugi polovici 18. stol.

Kakor v ostalih deželah je bil tudi v Angliji v srednjem veku in v prvih stoletjih novega veka razvit fevdalni sistem. Zemlja je bila last plemiških veleposestnikov, ki so jim morali kmetje tlačaniti na polju, plačevati desetino od svojih pridelkov, obenem pa so jim bili prisiljeni dajati še druge dajatve. V malih mestih je živelo tedaj rokodelsko meščanstvo, organizirano v cehih. Ta gospodarski sistem je propadel v Angliji ob koncu 17. stol. Prvotno so imeli od tega propada še največ koristi prejšnji tlačani.

Že pod fevdalnim sistemom moramo razlikovati v Angliji med kmečkim prebivalstvom dvoje slojev, ki sta bila za nadaljni razvoj poljedelstva in industrije največjega pomena. En del so tvorili takozvani *svobodnjaki*, ki so bili izrazito mali kmetje z lastnim zemljiščem; to zemljišče so si pridobili večidel z odkupom. Svobodnjaki niso bili plemski podložniki, zato tudi niso imeli napram plemstvu nikakih obveznosti. Ostali kmetje, ki se niso mogli odkupiti, so ostali še zmeraj tlačani. Ti so se osvobodili šele ob koncu 17. stol. in prav iz njih se je razvil *kmetiški najemniški stan*, ki je najemal zemljo od lordov in ostalih veleposestnikov in jo začel obdelovati po kapitalističnem principu.

Omenili smo že, da je bil svobodnjak izraziti mali kmet, ki je imel samo toliko zemlje, da je z njo komaj preživel svojo družino. Ob uimah bi bil ta kmet obsojen v prepad, če bi mu žena in hčere ne delale za založnika. Založništvo predstavlja že prve početke kapitalističnega gospodarstva. Razvilo se je v malih angleških mestih in sicer v tekstilni stroki. Ker je povpraševanje po tekstilnih izdelkih naraščalo, so dajali trgovci s tekstilnimi produkti izdelovati te produkte po vaseh. Navadno so razposlali svoje agente s sirovinami (volno in bombažem) po vaseh; ti so tam razdelili sirovine med kmečke žene, se pogodili z njimi za mezdo, ko pa so bili izdelki gotovi, so zopet prišli z vozom ponje. To založništvo, ki ga označuje domače delo, se je ohranilo še dolgo po tem, ko so bile uvedene v mestih že prve manufakture, kajti domače delo je bilo še zmeraj cenejše kakor pa delo v manufakturah.

Spočetka je bilo domače delo še precej dobro plačano. Ko je v začetku 18. stol. povpraševanje po tekstilnih izdelkih še bolj naraščalo, so jeli tudi moški opuščati poljsko delo in so rajši sedli k stativam, ker so si s tem več zaslužili kakor z obdelovanjem polja. Ko so se delu privadili, so njivico navadno prodali, obdržali so si samo vrtiček okrog hiše. Tako je že v začetku 18. stol. polagoma postajal iz malega kmeta *domači delavec*, ki sicer ni bil več odvisen od uim in slabih letin, pač pa od založnika, kriz in konjunktur in ki je živel izključno od mezde. Njivico mu je prav rad odkupil veleposestnik, da bi z njo zaokrožil svojo posest, ali pa najemnik, da bi imel kos lastne zemlje. Z izkupičkom zanjo si je nakupil novih statev, uporabil ga je torej za pomnožitev ali izboljšanje produkcijskih sredstev (orodja). Tako so iz malih kmetov postali proletarci, ki so sicer še delali pri lastnih stativah, ki pa so jih izrabljali in izkoriščali mestni založniki.

Mnogo bolje kakor mali kmetje so se v poljedelskem gospodarstvu uveljavili bivši tlačani: *najemniki*, ki so najemali od veleposestnikov samo večja zemljišča, obsegajoča najmanj po 40 ha uporabne zemlje. Vprav ti najemniki so postali glavni steber angleškega poljedelstva. Da bi imeli od najete zemlje čim več koristi, so jo začeli racionalneje obdelovati, uvažali so modernejše delovne metode. Poleg poljedelstva so za-

čeli gojiti tudi živinorejo in mlekarstvo, od česar so imeli radi naraščajočih mest precejšen dobiček. Ker so radi razvijajoče se industrije meščani bogateli in ker je ta novi bogati sloj skušal v vsem posnemati plemstvo, so začeli tudi meščani kupovati veleposestva, ki jih seveda niso obdelovali sami, nego so jih dajali v najem. Tako je število najemnikov stalno naraščalo, dočim je število malih kmetov zmeraj bolj padalo. Ob koncu 17. stol. imamo v Angliji 180.000 malih kmetov in 150.000 najemnikov, sredi 18. stol. pa je število najemnikov že prekosilo število malih kmetov, ki so bili prisiljeni poljsko delo bolj in bolj opuščati. Razvoj je šel tu odločno v smer veleobrata.

Tak razvoj v smeri veleobrata pa zasledimo tudi med samimi najemniki. Čim več zemlje je namreč imel najemnik v najemu, tem bolj racionalno jo je lahko obdeloval in tem lažje je konkuriral na trgu, pri čemer je začel izpodrivati manjše najemnike, ki so drug za drugim propadali. Uveljavljati se je začel sistem velikega najemnika, iz katerega se je kmalu izcimil pravcati poljedelski kapitalist. Zemlje seveda ni obdeloval sam, nego je najemal za delo zopet poljedelske delavce, ki jih je bilo radi propadanja malih kmetov in uvajanja poljedelskih strojev na posestvih na preteg. Poljedelskim delavcem se je godilo slabo. Njihove mezde sicer v vsem 18. stol. niso padale, nego so celo naraščale, kakor bomo pa kasneje videli, so še bolj naraščale cene živil, ki so jih morali poljedelski delavci kupovati. Statistike vedo povedati, da so se mezde od srede pa do konca 18. stol. zvišale sicer za 35%, vendar pa so se v istem razdobju zvišala cene živil kar za 100%.

Ker so veleobrati za stopnjo poljedelstva odločilni, je bilo angleško poljedelstvo v 18. stol. na taki višini kakor nikjer drugje v Evropi. Vlada je znala z zakoni in carinami vzdržati cene žita in živine na višku, od česar so imeli korist veleposestniki in velenajemniki; prav to pa je bil tudi delni vzrok propadanja malih kmetov, ki niso producirali žita za prodajo, nego so ga morali celo dokupovati.

V 18. stol. je bila Anglija izrazito agrarna dežela, ki je z racionalnim delom na veleposestvih producirala več žita, kakor ga je sama potrebovala, in ga je zato izvažala. Ker pa so v tem stoletju naraščale industrija in z njo vred mesta, ki so konsumirala ogromne množice živil, je bila že l. 1793. prisiljena uvažati žito. Odslej ni mogla nikoli več kriti z lastnim pridelkom svojih potreb. To se je najbolje pokazalo v vojni, ki jo je vodila po francoski revoluciji s Francijo; radi onemogočenega uvoza žita je zavladovalo po vsej Angliji občutno pomanjkanje, z njim pa silna druginja.

Sistem poljedelskih veleobratov je imel za posledico, da je utirala Anglija v 18. stol. poljedelstvu nova pota. Dočim so preje na njivi sejali samo eno vrsto žita, nakar je morala njiva nekaj časa počivati, so uvedli sedaj menjavanje setve z različnimi plodovi. Poleg žita (pšenice) so začeli v drugi polovici 18. stol. saditi korenske rastline (repo, korenje) in gojiti krmo (deteljo), kar je vplivalo na pomnožitev goveje živine. Dočim so preje gojili živino samo za delo na poljih, so jo začeli sedaj gojiti tudi radi mesa, ki so ga napredujoča mesta mnogo konsumirala. S križanjem različnih pasem so dosegli v tem oziru prav lepe uspehe. Prav tako tudi pri ovcah niso več pazili samo na volno, nego so začeli gojiti pasme, ki so poleg dobre volne dajale tudi dobro meso. Povsod pa je tako, da napredek povzroči drugega: radi zvišanja števila goveje živine je bilo več gnoja in zvišanje poljedelske produkcije ob koncu 18. stol. je bilo predvsem posledica dobre gnojitve.

Splošno smemo reči: angleško poljedelstvo je bilo v 18. stol. postavljeno na kapitalistično podlago, s čimer je v primeri s prejšnjimi časi močno napredovalo. Zakonodaja je ta napredek podpirala, vendar pa je bil odkupljen s propadom malih kmetov in obubožanjem poljedelskih delavcev.

2. Začetki angleške moderne industrije

Vkljub temu, da je bila Anglija v 18. stol. izrazita agrarna država in se je zakonodaja tudi potrudila, da bi to ostala, se je vendar prav v njej najprej začela razvijati iz srednjeveškega rokodelstva moderna industrija. Za vse kapitalistične dežele je značilno, da se je v njih najprej razvila tekstilna industrija, ki je bila povsod glavna industrijski panoga in jo je še kasneje prekosila železna industrija.

Izmed **tekstilnih** panog se je iz rokodelstva najprej razvila v o l n e n a industrija. Vzroke za prehod iz rokodelstva v industrijsko produkcijo moramo iskati deloma v dejstvu, da je imela Anglija veliko število ovac, kar je dalo pobudo za čim uspešnejšo izrabo volne, deloma pa v dejstvu, da je vlada prepovedala radi zaščite domače produkcije uvoz volnenega blaga. Volneno blago je bilo torej v Angliji prvo blago, ki so ga začeli izdelovati v manufakturah.¹⁾ Središče te industrije je postala grofija Yorkshire (izgov.: jorkšir). Radi razcveta volnene industrije so začela mesta v tej grofiji silno naraščati; tako je štel n. pr. mesto Bradford l. 1800: 28.000 prebivalcev, l. 1831 pa že 77.000; še bolj je naraslo mesto Leeds, ki izkazuje l. 1800: 51.000 prebivalcev, l. 1831 pa že 123.000. Spričo tolikšnega razvoja te industrije domače ovce niso več zadoščale in so jih morali pričeti uvažati iz kolonij. Za volneno industrijo je še značilno, da se je kaj kmalu razširila v ostale pokrajine, pri čemer se je specializirala in sicer tako, da je postal en kraj sedež samo ene stroke. Tako se je izdelovanje klobučevine koncentriralo (osredotočilo) v Rochdalu, nogavic v Nottinghamu, čipk v Leicesteru, Wiltshiru in Devonshiru.

Kasneje so se začele razvijati še ostale panoge tekstilne industrije, kakor b o m b a ž n a (s središčem v severoangleški grofiji Lancashire), p l a t n e n a (v južni Škotski in na Irskem) in s v i l e n a, čeprav so morali sirovino za slednjo uvažati iz Italije in Azije. Razvoj vseh teh panog nam bo najbolj pokazala statistika zaposlenega delavstva v posameznih letih. Zaposlenih je bilo:

leta	v volneni	bombažni	platneni	svileni industriji
1835	55.461	219.286	33.212	30.745
1850	154.180	330.924	68.434	?
1861	173.046	451.569	145.592	52.429

delavcev. Iz statistike se jasno razvidi, da je bombažna industrija daleč prekosila volneno. Pripomniti bi še bilo, da je svilena industrija dosegla svoj višek vprav leta 1861, nakar je začela stalno nazadovati.

Ves ta silni razvoj angleške tekstilne industrije pa bi ne bil mogoč brez cele vrste novih izumov, ki so povzročili pravcati prevrat v delovnih metodah; ta prevrat imenujemo industrijsko revolucijo. Prva iz-

¹⁾ Srednjeveški kakor sodobni rokodelci (obrniki) dela z lastnim orodjem. Manufakture pa so bile delavnice, ki jih je že kapitalist postavil in opremil s stroji. Od fabrik se razlikujejo manufakture po tem, da so bili stroji v manufakturah še na ročni ali kvečjemu na vodni pogon. Od tod tudi ime: manus = roka, facio = delam. Manufakture so zaposlovale še malo število delavcev, navadno od 20 do 30.

Domači tekstilni delavci prinašajo založniku blago

najdba, ki je sprožila ostale, je bila iznajdba čolnička pri stativah, ki ga je izumil urar John Kay l. 1733; posledica te iznajdbe je bila, da je opravil sedaj en tkalec v istem času prav toliko dela kakor preje dva. Kmalu zatem je izumil tkalec James Hargreaves tkalni stroj, imenovan jenny, ki je vrtel spočetka 8 do 10 vreten, kasneje 100. Mehanik Rihard Arkwright je sestavil l. 1767 prvi tkalni stroj na vodni pogon, ki ga je l. 1779 Samuel Crompton še izpopolnil, da je predel zelo tanke, vendar pa močne nitke. Prvi mehanični tkalni stroj je izumil l. 1804 župnik Viljem Cartwright. Vsi ti izumi, ki so se stalno izpopolnjevali, so imeli za posledico, da je zmagal fabriški sistem in da je začelo domače delo propadati. Fabriški sistem se je zlasti še uveljavil, ko je l. 1785 izumil James Watt parni stroj, ki so ga začeli z uspehom uporabljati v tekstilni industriji za pogon. — Pri vsem tem pa naj pripomnimo, da so bili domala vsi iznajditelji navadni delavci, ki niso imeli od izumov nikake koristi in so tudi večjidel umrli v bedi. Izumov so se polastili podjetni in dobičkaželjni podjetniki, ki so jih uporabili v industriji.

Vse naštete iznajdbe pa so dale pobudo za nove — ne samo v tekstilni, nego tudi v drugih strokah. Iznajdba je sledila iznajdbi; komaj je podjetnik uvedel eno, je že bila izpopolnjena — in kdor je hotel vzdržati v konkurenčnem boju, jo je moral uvesti.

Največ koristi od novih iznajdb pa sta imeli **železna in strojna industrija**, ki sta dobivali zmeraj nova naročila, kar je zopet povzročilo razcvet železnih in premogovnih rudnikov.

Sredi 18. stol. je bilo pridobivanje sirovega železa še zelo primitivno. Pridobivali so ga na ta način, da so železno rudo naložili na ravne peči, ki so jih kurili z ogljem. Ta način pridobivanja železa pa je požrl ogromne množine lesa — v nekaterih pokrajinah so izsekali cele gozdove. Ker bi tako gospodarstvo v kratkem uničilo gozdove, so skušali najti druge snovi za kurjenje topilnih peči. Končno se je posrečil izum pridobivanja koksa iz premoga. Po tem izumu so začeli izpopolnjevati z raznimi izdajdbami plavže, s čimer je bilo pridobivanje različnih vrst železa močno olajšano. Železna industrija je sedaj hitro vzeveta: l. 1740 imamo v Angliji šele 59 plavžev, ki so producirali na leto 17.350 ton, sto let kasneje (1839) pa že 378 plavžev z 1.348.000 tonami produkcije. Ko pa so začeli v drugi polovici 19. stol. vse bolj graditi železnice, železne mostove, parnike in ko je naraščujoča industrija zahtevala zmeraj več strojev, se je letna produkcija železa še silneje dvignila in je znašala tik pred svetovno vojno (l. 1913) že 9 milijonov ton. — V drugi polovici 19. stol. je postala Anglija glavna svetovna dobaviteljica strojev, ki jih je prodajala v vse dežele.

Čim bolj je naraščala produkcija železa, tem bolj je morala naraščati tudi produkcija **premoga**. Sredi 18. stol. je producirala letno komaj 4—5 milijonov ton, sredi 19. stol. pa že 64 milijonov ton. V tej dobi je začela premog tudi izvažati, dokler je ni okrog l. 1900 prekosila USA.

S porastom produkcije so se začele izpreminjati tudi **produkcijske oblike**. Omenili smo že, da je bila prva kapitalistična produkcijska oblika **založništvo**: mestni podjetniki, oziroma trgovci so razdelili delo v posamezne operacije, ki so jih nato izvršili po vaseh domači delavci. Ko pa so se začeli uvajati stroji, je založništvo vedno bolj propadalo. Stroje si je nabavil lahko seveda samo kapitalist, ki je sezidal zanje posebna poslopja; tako so nastale **manufakture**, predhodnice današnjih **fabrik**. V manufakturah je bilo sedaj vse delo koncentrirano, s čimer se je

čas, potreben za izvršitev dela, skrajšal, enake operacije pa so začeli vršiti na strojih na vodni pogon. Ko pa je bila namesto vodne sile uvedena za pogon para, ki ni odvisna od poplav in nizkega stanja vode, so nastale iz manufaktur fabrike. Tako je po nujnosti razvoja postala Anglija prva fabriška dežela sveta.

Novi način proukcije je preobrazil tudi družbo. Prejšnji založniki in trgovci so postali fabrikanti, prejšnji domači delavci pa fabriški delavci. Radi silnega razmaha industrije pa nekdanji domači delavci za delo v fabrikah niso več zadoščali. Proletariat se je rekrutiral še iz poljedelskih delavcev in rokodelskih pomočnikov, kajti moderna industrija je začela uničevati rokodelstvo, ker se s stroji producira ceneje. V industriji so bili zaposleni tudi otroci in ženske, ker so bili cenejši. Delavci so bili prisiljeni pošiljati ženo in otroke na delo, ker z lastno mezdno niso mogli preživljati družin. Tako se je zgodilo, da je leta 1839 število delavk bilo celo večje kakor število delavcev (statistika izkazuje v tem letu 177.204 delavcev in 242.296 delavk, od slednjih 112.192 pod 18. leti). Strašno pa so bili izrabljani otroci, ki so s 5. ali 6. leti bili zaposleni po rudnikih, kjer so delali po 14—15 ur na dan. Prišlo je celo tako daleč, da so sirotišnice radi naraščanja števila bednih proletarskih otrok prodajale te otroke podjetnikom. Posledice otroškega dela so bile nevednost, bolezni, moralno in telesno propadanje, velika umrljivost. Vkljub občudovanju silnega razvoja angleške industrije, ki je utemeljila bogastvo Anglije in jo napravila za prvo evropsko državo, ne smemo pozabiti, da je vse to bogastvo vzraslo iz krvi strašno izkoriščanih delavcev, zlasti pa žen in otrok. — Šele l. 1842 je angleški parlament po prizadevanju raznih človekoljubov sklenil zakon, po katerem je bilo žensko in otroško delo v podzemlju prepovedano.

3. Angleško poljedelstvo v 19. stol.

Vkljub razvoju industrije je veljala Anglija ob koncu 18. stol. še vedno za agrarno (poljedelsko) državo. Ker je gledala angleška vlada v poljedelstvu temelj za industrijski razvoj, ga je skušala ohraniti, pri čemer je izdajala zakone, ki so bili v korist veleposestnikom in velikim najemnikom. Gospodarski interesi teh dveh slojev so bili proglašeni za državne interese že radi tega, ker je bila vsa oblast v rokah veleposestnikov in lordov, ki so zasedli vsa višja mesta v državni in dvorski službi, obenem pa so s podkupninami obvladovali tudi korumpirani parlament. Buržuazija, t. j. veletrgovci, bankirji in posestniki ladij sicer niso bili soudeleženi pri vladi, vendar so si znali zasigurati svoje interese kolikor toliko s podkupninami. Pač pa je bila odrezana od vsakega političnega vpliva množica srednjih slojev, ki je obstojala iz večjih ali manjših podjetnikov. Poslance v parlament je volila namreč sama veleposest, ki je potem tudi odločevala v parlamentu. V nastajajočih velikih mestih se sploh ni dalo dobiti človeka, ki bi imel volilno pravico — tako je podeželje s svojo veleposestjo vladalo mestom.

Čim bolj pa je industrijska buržuazija napredovala, tem bolj je zahtevala zase volilno pravico. To gibanje je postalo zlasti močno v začetku 30. tih let 19. stol., nakar je bila vlada prisiljena sprejeti nov volilni zakon, takozvani »reformbill« (1832). Vendar pa ta zakon ni bil še prav nič demokratičen. V mestih je imel odslej volilno pravico samo hišni posestnik,

ki je dobival nad 10 funtov šterlingov najemnine, na deželi pa še veliki najemnik. Delovno ljudstvo in srednji sloji so bili od volilne pravice slej ko prej izključeni. Ker so bile volitve javne in so lahko izvajali veleposestniki pritisk, ni bila s tem volilnim zakonom moč veleposestva zlomljena, pač pa je bogato meščanstvo dobilo možnost, da je zastopalo svoje koristi.

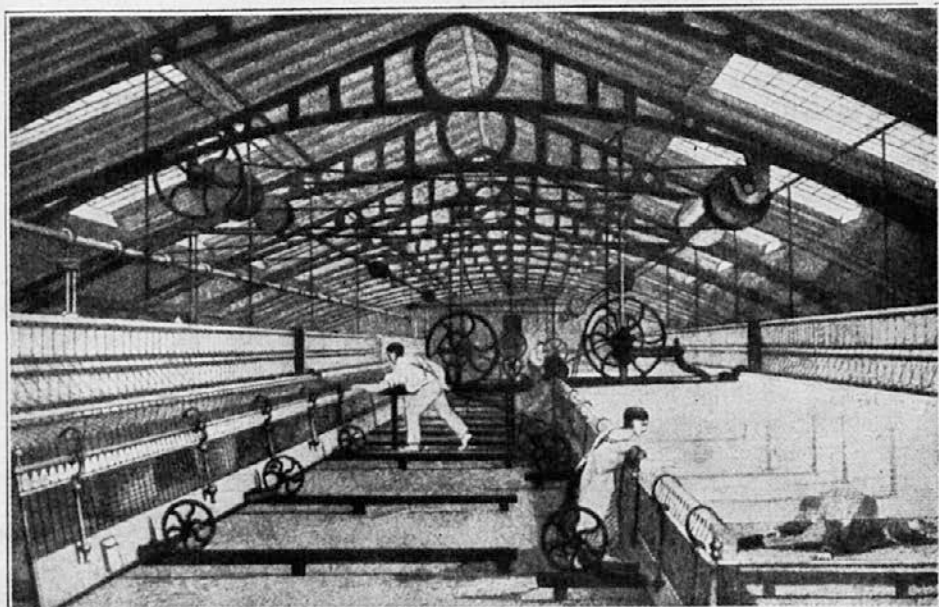
Industrijska buržuazija se je borila za politični vpliv predvsem zato, ker je veleposest uvedla zelo visoke carine na uvoz žita v Anglijo, s čimer je zavarovala svoje koristi in vzdržala visoke cene poljskih produktov. Kajpada so bili interesi industrijske buržuazije prav obratni kakor interesi veleposesti, namreč znižanje cen žitu. Ker so morali mali kmetje dokupovati drago žito, jim ni preostajalo denarja za nakup industrijskih izdelkov, od česar je imela industrija izgubo, razen tega pa je morala radi dragega kruha tudi delavcem plačevati višjo mezdo. Carine na uvoz žita pa so povzročile še nekaj drugega: ker je bil agrarnim državam onemogočen izvoz žita v Anglijo, so napravile protikrepe; nemški in francoski fabrikanti so namreč dosegli v svojih deželah carine na uvoz angleških industrijskih izdelkov, s čimer je bila angleška industrija občutno oškodovana. Že ob začetkih industrije opažamo torej nasprotstvo med interesi zemljiške veleposesti in industrije; to nasprotstvo se je v teku časa zostrilo v hud boj med obema skupinama, ki ga ne opažamo samo v Angliji, nego kasneje tudi v Nemčiji in v U.S.A. Nasprotstvo med obema zastopnikoma kapitala se je v Angliji zlasti zostrilo po l. 1815, ko je pretresla angleško industrijo prva močnejša gospodarska kriza. Ta kriza je nastala, ker je proglasil Napoleon kontinentalno zaporo nad Anglijo, s čimer je nameraval uničiti predvsem angleško industrijo in tako zadeti tudi angleško državo. Optimistični podjetniki se v Angliji za to zaporo niso zmenili in so producirali v nezmanjšani meri dalje. Ko je kasneje kontinentalna zopora padla, so bila skladišča polna blaga, trg se pa ni dal takoj zopet osvojiti. Posledica je bila zmanjšanje produkcije in velika brezposelnost. Slednja je povzročila, da se je zanesla agitacija za odpravo carin, ki so gledali vsi v njih vir zla, med najširše sloje. L. 1831 je bila v Mancestru ustanovljena Liga za odpravo carin na žito; Ligo so vodili fabrikantje. — Kajpada so pristaši carin vodili prav tako živo protiagitacijo. Njihova argumentacija je prav zanimiva; trdili so, da poljedelska produkcija radi tega ni tako napredovala kakor industrijska, ker ji primanjkuje kapitala, ki se pa da dobiti edinole iz carin. Ker so nasprotniki carin znali pridobiti delavstvo zase, so agitirali med njimi tudi pristaši carin, češ, da bodo kmetje po odpravi carin opustili nerentabilno poljedelstvo in prešli k živinoreji, radi česar se ne bo žito prav nič pocenilo, razen tega pa se bodo kmetje izseleževali v mesta, kjer bodo v industriji pritiskali na mezde.

Ko je l. 1839 zajela Anglijo nova gospodarska kriza, se carine na žito niso dale več vzdržati: pritisk industrije in razgibanega proletarijata je bil prehud. L. 1846 je bil sklenjen zakon, ki je odpravil carine. Tako je stopila Anglija v dobo svobodne trgovine.

Kakšne posledice pa je imela odprava carin za angleško poljedelstvo? Prerokbe veleposestnikov, da bo ta odprava uničila poljedelstvo, se niso uresničile. Pšenico so sedaj resda sejali samo na dobrih zemljiščih, slaba pa so začeli uporabljati za sejanje krme, s čimer se je živinoreja še bolj dvignila. To pa je bilo tudi docela v skladju z razvojem mest, ki so

konsumirala vedno večje množine mesa. Fr. Engels je izračunal, da je prišlo l. 1868 na enega angleškega prebivalca letno 46 kg mesa, dočim v Prusiji samo 19 kg. Kar so torej veleposestniki izgubili pri pšenici, so zlahka nadoknadili z živinorejo.

Vkljub odpravi carin je angleško poljedelstvo do l. 1874 lepo napredovalo. To leto pa se začne v Angliji velika agrarna kriza, ki je

Tekstilne fabrike v začetku 19. stol.

trajala več desetletij in ki je poljedelstvo v tej deželi docela uničila. Krizo so povzročile deloma slabe letine, predvsem pa dejstvo, da je poljedelstvo v Združenih državah in v Rusiji sila napredovalo. Ti dve državi sta postali vsem drugim nevaren konkurent in sta si radi slabih letin v Angliji docela osvojili — angleški trg. Uvoz žita se je odslej v Angliji od leta do leta večal, njegove cene pa so padale. Tako je n. pr. padla v letih 1876–1891 cena pšenice za celih 52 odstotkov.

Katastrofalni padec žitnih cen je uničil v Angliji celo vrsto manjših najemnikov in malih posestnikov. Kdor je imel na razpolago kaj kapitala, se je rešil s tem, da je njive spremenil v travnike ter začel gojiti živino in se ukvarjati z mlekarstvom. Mnogi so začeli gojiti zelenjavo — zlasti v bližini mest —, drugi so zopet prešli k sadjarstvu. Posledica te krize je torej bila, da je angleško poljedelstvo propadlo, pač pa se je dvignila živinoreja, dalje sadjarstvo in vrtnarstvo.

Najbolj so trpeli radi krize seveda poljedelski delavci. Radi opustitve gojitve žitaric jih je postalo mnogo brezposelnih: l. 1891 imamo v Angliji 187.356 moških in 54.697 ženskih poljedelskih delavcev manj kakor ob pričetku krize. Njihov položaj se je poslabšal tem bolj, ker so

postali sedaj večinoma iz rednih sezonski delavci, ki so dobili delo samo pomladi in jeseni, ko se sejejo in pospravljajo plodovi.

Posledica brezposelnosti med poljedelskimi delavci je bil beg v mesta, kjer so iskali kruha v industriji. To izseljevanje z dežele je zavzelo tak obseg, da so ostale cele vasi izpraznjene. Veleposest je začela sedaj govoriti o »nezdravem« begu v mesta — primanjkovati ji je namreč že začelo sezonskih delavcev; tudi vlada je skušala z zakonskimi odredbami ta beg zaustaviti, vendar zaman. Poljedelstvo se je začelo v Angliji bolj in bolj opuščati, zlasti, ko se je velekapital obrnil docela k industriji, ki je obetala višji dobiček. Anglija je postala izrazito industrijska dežela; l. 1911 se je samo še 8,5 odstotka prebivalstva pečalo s poljedelstvom, dočim v Nemčiji še zmeraj 35 odstotkov. Propadati je začela tudi živinoreja in pred svetovno vojno so se uvažale vanjo ogromne količine žita in mesa iz Rusije, Danske, Švice in Amerike.

4. Razvoj angleške industrije in prometa od 1850 do svetovne vojne

Po uvedbi svobodne trgovine je angleška industrija zelo napredovala. Pristaši Lige za opravo carin na žito se niso motili, ko so trdili, da bodo dežele, ki bodo izvažale žito v Anglijo, uporabile denar za nakup angleških industrijskih produktov. Anglija je postala v večini industrijskih panog vodilna. Ker je razpolagala z najmodernejšimi stroji, so bili njeni izdelki vsepovsod konkurenčni. Do svetovne vojne je izvažala predvsem tekstilne, železne in jeklene izdelke in premog. Angleži so postali v industriji učitelji vseh drugih narodov: njihovi inženjerji so po vsem svetu zidali predore, železnice in tovarne.

Ta mogočni razcvet industrije pa bi ne bil mogoč brez kolonij, iz katerih je Anglija izvažala sirovine, jih doma predelala v izdelke in zopet izvažala v kolonije, ki so tvorile njen najsigurnejši trg.

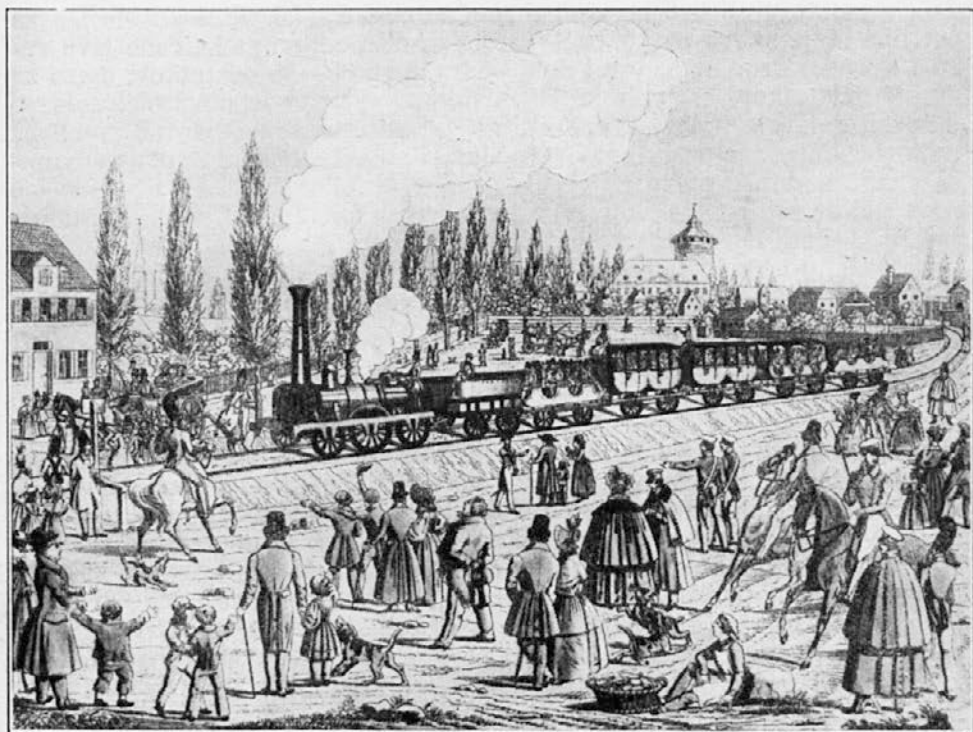
Industrijski razvoj pa bi tudi ne bil mogoč brez istočasnega razvoja **prometa**. Najbolj se je seveda razvila pomorska plovba. Že ob koncu 18. stol. je dominirala angleška trgovska zastava po vseh svetovnih lukah. Sredi 19. stol. se je nekaj časa sicer zdelo, da bo Anglijo prekosila severna Amerika, vendar pa je slednji državljanska vojna v 60. tih letih izpodrezala za nekaj časa razvoj. Vkljub napredku nemške, francoske, norveške in japonske trgovske mornarice je ostala Anglija vendarle vodilna; njena tonaža je znašala ob koncu 19. stol. prav toliko kakor tonaža vseh ostalih dežel skupaj. Razen tega je postala tudi glavna graditeljica ladij.

Prvi pogoj za razvoj prometa pa so dobre ceste. Te so bile do srede 19. stol. v prav slabem stanju, ker so jih zidale in zanje skrbele občine, ki za to navadno niso imele dovolj kapitala na razpolago. Država je začela skrbeti za ceste šele po l. 1864 ter je krila kasneje zanje polovico vseh stroškov. Ceste so se nato izboljšale, cestno omrežje se je razširilo.

Še večji pomen kakor ceste pa so imeli vsaj v prvi polovici 19. stol. vodni prekopi (kanali), po katerih so spravljali tovor iz pristanišč v notranjost dežele in narobe. Spočetka so bili kanali last posameznikov ali družb, ki pa so gledale samo na svoje, ne pa na splošne koristi; zato so jih zidale tudi brez pravega sistema. Tudi tu pa se je pokazalo, da je bolje, če preidejo prometna sredstva v državno upravo. Kakor hitro jih je namreč prevzela država, jih je zvezala med sabo v razmeroma gosti

omrežje. Graditev kanalov je jela v drugi polovici 19. stol. poneh-
vati — radi železnic. Ob koncu 19. stol. so železnice prevozile letno že
desetkrat toliko tovora, kakor se je prevozil po kanalih.

Tudi železnice so začeli v Angliji graditi posamezniki. Prva
železnica je stekla tam l. 1825; hitrost vlaka je znašala tedaj komaj 18 km
na uro, kar je približna hitrost konja. Spočetka ni bilo prebivalstvo že-

Prva železnica v Angliji

ležnicam kar nič naklonjeno, češ, da odjedajo kruh voznikom in kalijo
mir. Toda napredek se tudi tu ni dal zaustaviti: graditev železnic je hitro
napredovala; l. 1842 je znašala njihova dolžina v Angliji komaj 2988 km,
pred svetovno vojno pa že 37.717 km. Železnice so gradile v Angliji za-
sebnе družbe in sicer ne po vidikih splošne koristi; tako se je često zgo-
dilo, da so si družbe medsebojno konkurirale in zidale vzporedne linije.
Šele, ko so prešle železnice v last velikih družb, je bil v gradnjo železnic
spravljen sistem.

Radi napredka industrije se je **kapital** v Angliji zelo pomnožil. An-
glija je postala najbogatejša dežela sveta, ki je investirala svoj kapital
tudi v inozemska velepodjetja. Po nekaterih računih je bilo l. 1911 nalo-
ženih v inozemstvu okroglo 3500 milijonov funtov šterlingov. Tako je
posojala Anglija vsemu svetu denar. Po svetovni vojni jo je prekosila
Amerika.

Končno se moramo še vprašati, kako je v teku tega industrijskega
razvoja živel angleški delavski razred. Ko se je začel v drugi

polovici 18. stol. razvijati založniški sistem, so imeli od njega domači delavci precejšnjo korist. Dasi so založniki domače delavce izrabljali, je vendar dajal postranski zaslužek žen in hčerk, ki so delale doma brez priganjača, družini možnost, da je bolje živela. Tudi v prvih manufakturah so bile mezde razmeroma precej visoke in so visoko prekašale mezde poljedelskih delavcev. Angleškemu industrijskemu proletarijatu se je začelo goditi slabo šele ob nastopu prve večje krize (po l. 1815), ko so začele mezde radi brezposelnosti močno padati — l. 1824 so bile že za četrtno nižje kakor ob koncu 18. stol. —, obenem pa so se cene živil začele dvigati: kruh se je v tej dobi podražil za 30—35 odstotkov, meso za 40—50 odstotkov, krompir za 50 odstotkov. Vse to je povzročilo, da so dobivali delavci vprav lakotne mezde, od katerih se ni dalo ne živeti ne umreti. Obenem je pa kriza povzročila, da so jeli fabrikantje namesto moških zaposlovati cenejše ženske in otroke. V letih 1820—1830 ni bilo nič redkega, da so delali žene in otroci v fabrikah, medtem ko so možje doma kuhali in pletli nogavice. Posledica padanja mezd pa so bila še slaba delavska stanovanja in slaba prehrana, skratka vse tiste razmere, ki nam jih popisuje Engels v delu »Položaj delavskega razreda v Angliji«.

Strašno izrabljanje žen in otrok, ki so gledali industrialci v njih sredstvo, ki zmanjšuje produkcijske stroške in omogočuje angleško konkurenco na vseh trgih, pa je bilo mogoče, ker ni poznala Anglija tedaj še nikake socialne zakonodaje. Delavci se spočetka za odpravo otroškega dela niti borili niso, nego so za odpravo nastopali predvsem razni človekoljubi. Ko pa so se radi telesnega propadanja začele širiti med otroki nalezljive bolezni, so se zganili tudi nekateri meščani, ki so bili v skrbi za svoje zdravje. Parlament je že l. 1819 sklenil zakon, po katerem je bilo otroško delo v bombažnih fabrikah prepovedano, vendar pa ta zakon ni prav nič zalegel, ker ni obenem uvedel nikakršne kontrole. Tudi kasnejše zakone glede časa otroškega dela so znali fabrikantje obiti s tem, da so si izmislili posebno vrsto izmen. Otroško delo je bilo prav za prav odpravljeno šele po l. 1847 z zakonom o deseturnem delavniku, ki je bil v teku dvajsetih let uveden v vse industrijske panoge.

Položaj angleškega delavstva pa se je občutno izboljšal v drugi polovici 19. stol., ko je Anglija utrdila svoj monopolistični položaj. Tedaj so strokovne organizacije dosegle, da so se mezde izboljšale, in angleški delavec je postal najbolje plačani delavec na svetu.

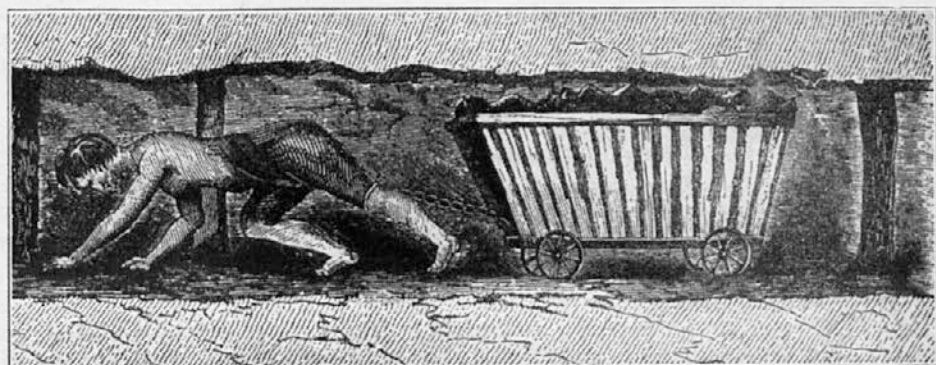
5. Anglija — velesila

Omenili smo že, da so k industrijskemu razvoju Anglije mnogo pripomogle kolonije. Vprav radi njih je postala svetovna velesila. Kolonij pa bi ne mogla dobiti — vsaj toliko ne —, če bi ne bila izrazito pomorska država. Slednji cilj pa je Anglija konsekventno zasledovala že od 16. stol. dalje, pri čemer se je morala boriti s celo vrsto držav. Tako je l. 1588 v pomorski bitki uničila špansko »veliko armado«, s čimer je bila španska mornarica uničena in se ni nikoli več dvignila na prejšnjo višino. Drugi angleški konkurent v pomorstvu je bila Nizozemska, s katero je vodila Anglija v 17. stol. dolgotrajne vojne, dokler ni izšla iz njih kot zmagovalka.

Kolonije je začela ustanavljati Anglija v 16. stol., ko je dobila v svoje roke skoroda vso vzhodno obalo današnjih Združenih držav. V 17. stol. si je polagoma osvojila Indijo, nakar je izrabila vsako priložnost, da si je

pridobila novih oporišč. Radi zasiguranja poti v Indijo si je začela osvajati Afriko. V teku 19. stol. se je usidrila ob vseh važnejših morjih, tako da so bile ob koncu 19. stol. kolonije po površini že devetdesetkrat večje ko Britanski otok z Irsko. Po svetovni vojni je dobila še nove kolonije v Afriki (od Nemčije), usidrila pa se je tudi v Mali Aziji. Izgubilo je utrpela samo enkrat: 1783 je morala priznati samostojnost Ameriških združenih držav.

Kolonije so že od nekdaj služile Angliji kot objekt izrabljanja. Z njimi so si Angleži zasigurali sirovine in so obenem preprečili, da jih niso ko-

Otroško delo v rudnikih

lonije izvažale v druge industrijske države. In še več: ker je Anglija potrebovala za svoje industrijske izdelke zmeraj večji trg, je nasilno dušila vsak poizkus industrializacije v kolonijah, s čimer je umetno zavirala njihov napredek in razvoj.

6) Francija

Za Francijo je značilno, da si v njej poljedelstvo in industrija vzdržujeta ravnotežje. Na podeželju prevladuje mali kmet, v mestih mali rentnik, dočim v industriji Francija zaostaja za Anglijo, Nemčijo in U. S. A. Na razvoj gospodarsva so v tej deželi odločilno vplivale revolucije.

1. Francosko poljedelstvo

Kapitalistični družbeni red je ustvarila v Franciji velika francoska revolucija (1789—1795).²⁾ Pred njim je tudi v Franciji vladal fevdalizem s plemstvom kot vladajočim razredom. Vendar pa plemstvo že dolgo pred revolucijo ni bilo enotno. Takozvano dvorno plemstvo se je že v dobi absolutističnih kraljev preselilo s svojih podeželskih veleposesstev na dvor v Pariz, kjer je živelo razkošno in zapravljlivo življenje, dočim so njihova posestva oskrbovali oskrbniki. Slednji so skušali iz

²⁾ O njej se pouči iz Talpovega članka v Koledarju C. d. za l. 1934. Poznavanje francoske velike in februarске revolucije je za tistega, ki hoče poznati razvoj gospodarstva v Franciji, neobhodno potrebno.

kmetov iztisniti vse, kar se je le dalo, da bi tako čim več dobili tudi za svoje žepe. Ker pa dvorno plemstvo od dohokov svojih veleposestev zaradi zapravljivosti ni moglo več živeti, so se mnogi posvetili uradniški karijeri, ki je nudila prav tako mnogo priložnosti za »pridobivanje« denarja. — Ostalo plemstvo — zlasti nižje — pa je bilo prisiljeno ostati doma na veleposestvih. To podelsko plemstvo je predstavljale najreakcionarnejšo plast v zgradbi francoske predrevolucijske družbe. Bilo je nevedno in neizobraženo in docela zajeto v predpotopne fevdalne nazore; zahtevalo ni nič več in nič manj kakor povratak srednjega veka. Kmeta pa ni niti prva niti druga skupina smatrala za človeka.

Francosko plemstvo je posedovalo pred revolucijo eno tretjino obdelane zemlje, druga tretjina je bila last višje duhovščine — prav toliko zemlje pa so imeli tudi kmetje. Ta zemlja sicer ni bila kmetska last, pač pa so uživali kmetje samo njene plodove, od katerih so morali odrajtovati svojemu fevdalnemu gospodu še desetino. Ves položaj kmetškega ljudstva pred revolucijo nam bo postal jasen, če pomislimo, da je imelo 130.000 plemičev prav toliko zemlje, kakor 20 milijonov kmetov. Kmet je moral poleg dajatev, ki jih je bil obvezan dajati fevdalcu, vzdrževati vso državo z zapravljivim dvorom vred, kajti plemstvo in duhovščina sta bili oproščeni davkov. Naraščajoča bremena so povzročila, da so jeli kmetje zapuščati zemljišča, ki se jih ni izplačalo več obdelovati. Leta 1750. je bila že četrtnina kmetških zemljišč neobdelana. Kmetje so se potepali po deželi kot berači ali pa so se združevali v roparske tolpe, ki so ogrožale javno varnost. L. 1789 so našli v Franciji že okrog dva milijona beračev — samih bivših kmetov.

Kmetje, ki so ostali na zemljiščih, so zmeraj bolj propadali. L. 1788 je bila najslabša letina v vsem 18. stoletju. To leto se je razen tega začela še zelo zgodnja zima, ki je onemogočila promet, da niso mogli kmetje ničesar prodati. Zato je prišlo v novembru in decembru v Provansi in Burgundiji do kmečkih uporov. Kmetje so oboroženi s sekirami in kosami napadali gradove in mala mesta, kjer so izropavali trgovine. V marcu in aprilu naslednjega leta so se razširili upori po vsej Franciji. Gibanje je začelo plahneti šele jeseni — deloma zaradi energičnega nastopa oblasti, deloma zaradi poljskega dela. Komaj pa so bili zemeljski plodovi pospravljeni, so po vseh francoskih pokrajinah upori vnovič izbruhnili.

Francoska narodna skupščina, ki je bilo v njej še zmeraj mnogo zastopnikov plemstva in duhovščine, je dobivala neprestana poročila o pobojih in požigih na deželi. Izprva je pošiljala na deželo frazerske proglase, ki bi naj z obljubami potolažili kmete. Ker pa to ni nič zaleгло, je začelo v nekaterih zastopnikih plemstva dozorevati spoznanje, da se fevdalni privilegiji ne dajo več obdržati. Vsak poizkus obrambe fevdalnih predprav bi prilil ognju le olja, zato so bili nekateri plemiči pripravljeni odstopiti vse, kar se ni dalo več obdržati, da bi rešili zase vsaj tisto, kar se je dalo obdržati. Obnovitev fevdalnih predprav pa je bila tudi nemogoča, ker so požgali kmetje že na stotine gradov z vsemi listinami vred, razen tega pa so si marsikje že tudi razdelili zemljo in gozdove. Šlo je torej samo še za to, da se odprava fevdalnih predprav sankcionira z zakoni, nato pa skuša doseči od kmetov čim višja oškodnina za zemljišča. To odškodnino naj bi plačale plemstvu občine, ki se zakonu mnogo težje odtegnejo kakor pa posamezniki. Večina plemstva je bila trdno prepričana, da bo dobila visoke odškodnine, ki bo z njimi poplačala mučne dolgove.

O agrarnem vprašanju je sklepala narodna skupščina v začetku avgusta 1789. Jasno je, da sta plemstvo in duhovščina skušali od svojih predpravic čim manje odstopiti, zato so bili vsi sklepi skupščine polovičarski in niso rešili problema v celoti. Prav zaradi tega se je morala revolucija v svojih različnih fazah neprestano in zmeraj iznova ukvarjati s tem vprašanjem, tako da fevdalizem v Franciji ni bil razbit že avgusta 1789, nego v etapah do julija 1793, ko je bil zaradi močnega pritiska kmečkih množic končno veljavno odpravljen.

Francoski kmet je imel eno željo: željo po zemlji. Podeljevanje zemlje pa se je vršilo počasi in spočetka zelo nespretno. Najprej je vlada zaplenila vsa cerkvena posestva (2. nov. 1789), jih razdelila v mala zemljišča in jih ponudila malim kmetom v nakup. Pogoji so bili lahki: vsak kupec naj bi plačal ob sprejemu samo majhen del kupnine, ostali del pa naj bi izplačal v dvanajstih letih. Od delnega takojšnjega odplačila država ni mogla odstopiti, ker je nujno potrebovala denarja, prav to pa je bilo krivo, da si mali kmetje zaradi siromaštva niso mogli kupiti zemlje. Tako je ogromna večina zemljišč prišla v roke velikih kmetov in mestnih trgovcev, ki so imeli na razpolago denar. Posledica je bila, da je nastala v vaseh vaška buržuazija, ki je prišla kmalu prav v ostro nasprotje z revnimi malimi kmeti. Ker je država potrebovala denar nujno, nakupi pa so se vršili počasi, je začela prodajati zemljišča špekulantom, ki so jih nato razdelili in počasi prodajali z dobičkom tistim, ki so imeli denar. Tako je pri tej delitvi odšel mali kmet praznih rok. — Slično se je zgodilo tudi s posestvi emigrantov, ki so pobegnili v inozemstvo in od tod rovarili proti revolucionarni Franciji. Prodaja njihovih posestev je bila sklenjena l. 1792 in tudi ta zemljišča so prišla v roke velikih kmetov, trgovcev in špekulantov.

Zaradi nespretna prodaje cerkvenih in emigrantskih posestev je ostal problem malega kmeta tudi po l. 1792 še zmeraj pereč. Mali kmetje so že ves čas zahtevali, da se jim brezplačno vrnejo tista zemljišča, ki so bila nekoč last vaške skupnosti, takozvane srenje, in ki si jih je plemstvo v teku časa prilastilo. Dokler so imeli v vladi ddložen vpliv meščanski žirondisti, je bilo to nemogoče doseči. Ko pa so 2. junija 1793 vrgli radikalnejši jakobinci žirondiste in sami prevzeli vlado, je bil agrarni problem končno rešen. Že 10. junija istega leta je bil namreč predložen konventu zakon, ki je vrnil občinam vsa tista zemljišča, ki so bila nekoč last srenj. Občine so imele pravico, da so ta zemljišča po enakih deležih razdelile brez odškodnine občanarjem; od razdelitve so bili izvzeti gozdovi, dalje zemljišča, ki so bila izpremenjena v javne prostore ali ki so na njih začeli kopati rude, in pa močvirja, ki se dajo osušiti samo s skupnim delom. Zakon je določal, da morajo delitvi prisostvovati vsi polnoletni občanarji — moški in ženske —, kajti samo tako je bila dana garancija, da se zemljišča pravično razdele med one, ki so jih potrebovali.

Zakon iz l. 1793 je za ves nadaljnji gospodarski razvoj Francije največjega pomena. Kar se ni namreč posrečilo zakonomu o prodaji cerkvenih in emigrantskih zemljišč, to se je posrečilo temu zakonu: ustvaril je v Franciji nov, svoboden kmečki razred. Kajpak so skušale kasneje razne reakcionarne vlade ta zakon kolikor moči omejiti, docela odpraviti pa se ga vendar ni nikoli posrečilo. Tako je n. pr. Napoleon kot cesar proglasil še vsa nerazdeljena zemljišča za državno last in jih prodal v korist državne blagajne; pri tem pa naj pripomnimo,

da so občine l. 1793 razdelile med posameznike samo polja, ne pa travnikov in pašnikov, ki jih je sedaj Napoleon zaplenil.

Zakon iz l. 1793 pa je imel tudi veliko hibo, ki se je nad francoskim poljedelstvom silno maščevala. Določal je namreč, da se kmečke posesti ne smejo podedovati od očeta na najstarejšega sina, nego morajo biti po enakih deležih razdeljene med vse otroke. Posledica te določbe je bila zmeraj večje razkosavanje zemlje. V prvi generaciji se je še dalo živeti, kasneje pa zaradi delitve posesti zmeraj teže in teže. Že za vlade meščanskega kralja Louisa Philippa (1830—1848) se je začel širiti med kmeti strašen pohlep po zemlji, kajti od svojega zemljišča noben kmet ni mogel več živeti. Vsak kmet je skušal kaj dokupiti; ker pa kmetje niso imeli na razpolago denarja, so si ga posojali pri vaških oderuhih za oderuške obresti. Francoski kmet se je začel zadolževati.

Vkljub vsemu temu pa je ostala Francija še nadalje tipična dežela malega kmeta. Še l. 1882 je imelo samo okroglo 45 odstotkov francoskih kmetov več kakor 40 ha zemlje, vsi drugi pa manj. Vendar pa se je kmalu nato tudi v Franciji začel isti proces, ki ga opažamo v drugih deželah, namreč propadanje malih kmetov in nastajanje veleposestnikov, — le da se v Franciji vrši ta proces precej počasneje ko drugod.

S splošnega gospodarskega gledišča je ohranitev malih kmetij škodljiva. Na malih kmetijah se ne dajo uporabljati moderni poljedelski stroji. To je prvo, kar škoduje razvoju. Ker skuša mali kmet vse, kar potrebuje, pridelati doma, seje n. pr. pšenico tudi na zemlji, ki zanjo ni uporabna. Samo tako si moremo razlagati dejstvo, da francoska žetev daleč zaostaja za žetvami ostalih dežel; dočim so pridelali l. 1912 v Nemčiji na hektar 23.6 centov pšenice, v Belgiji celo 26, so jih pridelali v Franciji komaj 13.8 — torej skoro polovico manj ko v sosedni Belgiji. Končno je treba omeniti še neko lastnost francoskega kmeta, ki razvoju poljedelstva gotovo ni v prid; ta njegova lastnost je trmoglava konservativnost, nadalje pa pomanjkanje vsakršnega smisla za skupnost. Trmoglava konservativnost je kriva, da se ne mara priučiti modernejšemu obdelovanju polja; zaradi nje nazaduje tudi francoska živinoreja. Zaradi pomanjkanja smisla za skupnost pa francoski kmet še danes ne pozna združništva, ki se je tako lepo razvilo na Danskem in ki je povzročilo, da je Danska — ta mala deželica — Francijo docela izpodrinila z angleškega trga. Še več: Francija je postala dežela, ki mora letno uvažati velike množine žita, čeprav ima plodno in bogato zemljo, ki bi ob racionalni obdelavi lahko prehranila celotno francosko prebivalstvo.

Razkosavanje zemlje pa je povzročilo še nekaj drugega, kar srečujemo v Angliji v — 18. stoletju in kar je bilo kasneje tam odpravljeno. Ker premajhna zemljišča kmetov ne morejo preživljati, se je razvilo v Franciji domače industrijsko delo in sezonsko poljedelsko delo na velikih posestvih. Kmetje so začeli doma delati zlasti za tekstilno industrijo (čipkarstvo) in l. 1911 so našli v Franciji že 632.338 takih domačih delavcev in delavk. Da so ti domači delavci močno izkoriščani, ni treba posebej poudarjati. Kdor pa ni postal domači delavec, se je moral začeti udinjati na veleposestvih, ki jih je zmeraj več. Udinjati seveda samo pomladi in jeseni. Tako se dandanes vrše iz revnih pokrajin ob sezoni pravcate selitve kmetov, ki gredo na sezonsko delo.

Francosko poljedelstvo je torej polno perečih problemov, ki jih bo mogel rešiti šele — socializem.

2. Razvoj francoske industrije

V predrevolucijski fevdalni Franciji je obstojalo prav za prav samo dvoje industrij, ki sta bili v najtesnejši zvezi s fevdalnim ustrojem in absolutističnim kraljestvom, kajti delali sta predvsem za razkošje željno plemstvo in za dvor. Ti dve industriji sta bili: luksuzna in svilena industrija. Središče prve industrije, ki je imela samo majhne obrate, je bil Pariz, kjer sta živela njegova glavna, zgoraj omenjena odjemalca. Ta industrija je izdelovala dišeče milo, razne maže za kožo, puder, šminke in tapete, dočim je tekstilna industrija zalagala plemkinje z razkošnim spodnjim perilom, s podveznicami, čipkami itd. V glavnem je seveda cvetelo rokodelstvo.

V obeh industrijskih panogah se je začela l. 1789 občutna kriza: glavni njihov odjemalec — francoski dvor je izčrpal že vsa sredstva in tudi iz izmozgane dežele se ni dalo nič več dobiti. Že l. 1789 se je začela širiti po Parizu brezposelnost, ki se je občutila tem huje, ker so radi slabe letine l. 1788 cene živil občutno poskočile; funt kruha, ki je veljal l. 1787 3 suje, je veljal junija 1789 — 5 sujev.

Radi krize in draginje se je začela širiti med rokodelskimi pomočniki in manufakturnimi delavci silna beda. Mezda je znašala povprečno 25—30 sujev na dan, pri čemer je treba pripomniti, da je porabila štiričlanska delavska družina dnevno najmanj 3 funte kruha, ker krompirja v tej dobi v Franciji še niso sadili. Še slabše se je seveda godilo brezposelnim, ki so jih aprila 1789 našteji v Parizu že 15.000. Slabo plačani rokodelski pomočniki in brezposelni so tvorili zato glavni kader pouličnih borcev v francoski revoluciji.

Francoska revolucija je bila meščanska revolucija, ki je izpolnila delavstvu samo tiste zahteve, ki si jih je s štrajki in vstajami priborilo. Delavski razred se je boril predvsem za zvišanje mezd, ki jih pa od mojstrov, ki so sami komaj živeli, ni mogel doseči. Zato je v njem neprestano vrelo.

Čim bolj je revolucija napredovala, tem bolj je propadala luksuzna industrija in tem bolj se je širila brezposelnost. Ta pa se je še večala, ker so začeli plemiči odpuščati služabnike in lakaje, ki so jih preje vzdrževati samo za to, da bi v vsem posnemali dvor. Odpuščeni služabniki so že l. 1790 tvorili veliko množico, ki ni mogla najti nikakršne zaposlitve in ki za ročno delo tudi ni bila posebno sposobna.

Ves sistem francoske industrije je bil tak, da je morala s fevdalizmom obenem propasti tudi ta industrija, dokler ni revolucija splavila na površje nov razred bogatinov in špekulantov, ki so zopet začeli nakupovati luksuzno blago. Dokler pa ni prišla ta plast na površje, se industrija ni mogla pognati v tek in tako je morala vlada — rada ali nerada — skrbeti za delavce. Storila pa je to na dva načina, in sicer s preskrbo Pariza s ceneno moko in z zaposlitvijo delavcev v takozvanih ateljejih (ateliers de charité).

Za preskrbo Pariza z živili je bil ustanovljen poseben odbor, ki je razposlal po deželi agente, da so nakupovali moko; to moko so z vojaškimi eskortami prepeljali v Pariz, kjer so jo dobivali peki za 20 odstotkov ceneje, kakor so znašale tedanje cene; razliko je plačala država, kar jo je veljalo ogromne vsote.

Za brezposelne pa je ustanovila vlada ateljeje ter jih zaposlila pri zgradbah. Spočetka je bilo v ateljejih zaposlenih 10.000—12.000 delavcev. vendar pa je njihovo število radi rastoče brezposelnosti stalno naraščalo.

Avgusta 1789 je bilo v ateljejih zaposleno že 17.000 delavcev, junija 1791 pa celo 31.000. Te številke nam zgovorno pripovedujejo o propadanju celotne pariške industrije, ki je delala samo za najvišje razrede. Pripomniti pa moramo, da so armado brezposelnih množili tudi delavci, ki so prihajali z družinami vred v Pariz, upajoč, da bodo našli v njem delo.

V ateljejih so bili delavci slabo plačani; na dan so dobivali po 20 sujev, s čimer niso mogli ne živeti ne umreti. Ker so zahtevali višje mezde, je vlada 1. julija 1791 zaprla ateljeje, izgovarjajoč se, da požro preveč denarja. Pač pa je dovolila posameznim podeželskim okrožjem, da so smela ustanavljati ateljeje. Na ta način se je upala iznebiti proletarijata. Vendar pa je bilo na deželi ustanovljeno prav malo ateljejev, kajti meščanstvo se jih je povsod branilo. Kolikor pa jih je vendar bilo ustanovljenih, je bilo uvedeno v njih akordno delo.

Pa tudi zaposleni delavci so postajali radi rastoče draginje zmeraj bolj razburjeni. Pomladi 1791 je vžvaloval po Parizu nov val stavk. Delavci so zahtevali enajsturni delavnik in 50 sujev na dan. Meščanstvo se je balo novih vstaj in tedaj je njegov zastopnik Le Chapelier predlagal v parlamentu zakon, ki je prepovedoval vsakršno delavsko zborovanje in društva (junija 1791). Zakon je bil sprejet in je ostal v veljavi do francoske revolucije, kasneje pa ga je z nekaterimi izpremembami obnovil samozvanec Napoleon III. (1851—1871). Radi sprejetja zakona je prišlo v Parizu do velikih kravalov in demonstracij, vendar pa se je nacionalni gardi posrečilo, da je delavce razpršila. Delavski razred je bil tedaj že preveč izčrpan, da bi se lahko za svoje pravice postavil resno v bran.

L. 1796 je luksuzna industrija vnovič oživela. Medtem ko je pariško delovno ljudstvo docela obubožalo, je nastala iz borznih in blagovnih špekulantov, iz žitnih trgovcev in vojaških dobaviteljev, iz visokih uradnikov in politikov, ki so izrabljali svoj položaj, nova plast bogatašev, ki so smatrali denar zgolj kot sredstvo za uživanje. Revolucija je medtem že splahnela, po prestanem strahu se je vse meščanstvo vrglo v uživanje in razkošje. Nastajale so nove mode — in manufakture ter konfekcije so lahko sedaj zaposlile velik del brezposelnih. Še bolj pa se je razcvetela luksuzna industrija potem, ko si je posadil Napoleon Bonaparte cesarsko krono na glavo. Kot cesar si je uredil dvor, ki po razkošju in sijaju ni kar nič zaostajal za dvori pred revolucijo. Življenja žejne žene novih generalov in visokih uradnikov so se v razkošju kosale z ženami parvenijevskih bogatašev.

Na razcvet francoske industrije so močno vplivale zmage. Vsem premaganim deželam so bile naložene visoke kontribucije, ki so sanirale francoske finance. Revolucionarni denar — takozvani assignati — so bili 1800 odpravljeni, obenem pa je bila ustanovljena francoska banka. Osvojene dežele pa so imele za dvig francoske industrije še neki drug pomen: v njih je našla namreč Francija nov trg za svoje izdelke, deloma pa je iz njih izvažala sirovine — tako n. pr. iz Italije sirovo svilo.

Razcvet luksuzne industrije je povzročil tudi obnovev ostalih, predvsem tekstilnih panog: tako je na severu vnovič vzcvetela volnena, v Bretagni pa platnena industrija.

Razvoju industrije niti Napoleonov padec ni mnogo škodoval, kajti za vlade Ludvika XVIII. (1815—1824) in Karla X. (1824—1830) se je začelo poleg meščanstva udajati razkošju zopet tudi plemstvo, ki je prišlo pod obema vladarjema zopet do veljave. Glavna industrija v tej dobi je bila še zmeraj tekstilna, vendar pa je značilno, da v njej vkljub

pari in strojem prevladujejo predvsem mali obrati. Razvoj k veleobratom je nastopil v Franciji zelo kasno. Pač pa je bila v tej dobi železna in jeklena industrija še malopomembna.

Slednji dve industriji sta se začeli razvijati šele v dobi meščanskega kralja Louisa Philippa (1830—1848). Čeprav je za njegove vlade vladal finančni kapital in so bili mali industrijalci docela izločeni od politične moči, se vendar čuti v industriji vsepovsod napredek. Napredek železne in jeklene industrije je dvignil tudi rudarstvo. Dočim so l. 1831 nakopali komaj 2 milijona ton premoga, se je dvignila njegova produkcija tako, da je znašala l. 1847 že 7,5 milijonov ton.

Razvoj produkcije je zavrla kriza l. 1835, še bolj pa kriza l. 1847. To leto je namreč nastala v Angliji občutna trgovska kriza, ki je tudi v Franciji povzročila ustavitev mnogih obratov in manufaktur. Sledila je brezposelnost, radi slabih letin l. 1845 in 1846 pa tudi druginja. Z obstoječimi razmerami je bilo razen bankirjev nezadovoljno vse: delavci so zahtevali dela in višje mezde, industrijalci pa soudeležbo na vladi. Februarja 1848 je prišlo do revolucije, ki so jo izbojevali delavci na barikadah. Louis Philippe je pobegnil, Francija je bila proglašena za republiko. Na krmilo države je prišla industrijska buržuazija. Za delavce so bile ustanovljene nacionalne delavnice, ki so zaposlile brezposelne delavce pri prekopavanju ulic. Vlada je to delo kajpak močno sabotirala in je skrbela, da ni imelo haska, s čimer je skušala pridobiti pariško malomeščanstvo proti »postopačem«, ki dobivajo za prazen nič po dva franka na dan. Ko si je zasigurala malomeščanstvo, je začela omejevati možnost vstopa v delavnice, velikega dela delavcev pa se je skušala iznebiti na ta način, da ga je poslala na delo na močvirnato ozemlje departmaja Loiret. Ko je izšel 21. junija dekret, ki je odpustil iz nacionalnih delavnic vse neporočene delavce, je med proletarijatom zavrelo, prišlo je do znamenite junijske vstaje. Pet dni je trajal boj, končno je general Cavaignac porazil delavce. Reakcija je zmagala, potem ko je padlo na barikadah okrog 10.000 delavcev.³⁾

Zmagovita reakcija je postavila na čelo francoske republike Louisa Bonaparta, ki si je z državnim udarom 2. dec. 1851 podaljšal predsedništvo za deset let, čez leto dni (2. dec. 1852) pa si je kot Napoleon III. posadil cesarsko krono na glavo, kar si je dal tudi potrditi s »plebiscitom«. Zanj so glasovali kmetje in malomeščani, zlasti pa pariški industrijalci in celo precejšen del delavcev, kajti luksuzna industrija je bila še zmeraj reakcionarna, ker prosperira samo v dobah, ko živi dvor v sijaju in razkošju. Mali industrijalci so si obetali, ko so glasovali za Napoleona III., dobiček, delavci pa delo. In res se oboji niso motili. Ko se je cesar poročil s špansko grofico Evgenijo, je zavladata na dvoru silna zapravljenost, ki se jo je kmalu nalezlo tudi monarhistično plemstvo.

Poleg luksuzne industrije je vzcvetela v dobi »drugega cesarstva« še svilena industrija v Lyonu in St. Etiennu, volnena pa v Normandiji, Pikardiji, Flandriji in Champagni. Razcvet industrije je imel za posledico graditev železnic; dočim je znašala dolžina železniškega omrežja l. 1850 šele 3080 km, je znašala l. 1870 že 17.931 km.

Razvoj francoskega gospodarstva pa je presekala nemško-francoska vojna l. 1870-71. Francija je v tej vojni izgubila bogato Alzacijo in Loreno, radi česar je samo na davkih utrpela letno 60 milijonov frankov izgube,

³⁾ Podrobneje o revoluciji glej Talpovo razpravo »Revolucionarno leto 1848« v Koledarju C. d. za l. 1935.

obenem pa so bile opustošene obsežne pokrajine, ki jih je bilo treba obnoviti; tudi Pariz je močno trpel radi obleganja nemških in nato kontra-revolucionarnih verzajskih čet, ki so se borile proti komuni, dokler je niso v krvi zadušile. Vrh u vsega tega pa je morala plačati Francija Nemčiji še blizu 5 milijard frankov vojne odškodnine.

Vkljub vsem tem strašnim udarcem pa se je francosko gospodarstvo čudovito hitro opomoglo; po desetih letih se posledice vojne niso več poznale. L. 1881 so producirale industrije toliko blaga kakor l. 1869, železna industrija pa je v tej dobi napram l. 1869 celo znatno napredovala. Vkljub temu pa je do svetovne vojne ostala v Franciji še zmeraj tekstilna industrija njena poglavitna industrijska panoga. Vse ostale industrijske panoge so daleč zaostajale za angleško in nemško produkcijo.

Za predvojno francosko industrijo je še značilno, da so — kakor še sedaj — prevladovali v njej mali in srednji obrati. Razvoj k veleobratom se vrši silno počasi. L. 1912 je štela Francija vsega skupaj 514.527 podjetij s 4.360.761 delavci in nameščenci; to se pravi, da je prišlo v tem letu na 1 podjetje povprečno 8 delavcev, dočim v istem času v Nemčiji 17.

c) Nemčija

1. Nemško gospodarstvo v 18. stol.

Nemške dežele, ki so danes združene v nemško državo, so doživele prvi gospodarski dvig že v 16. stol., ko je v njih vzel vzmetel zgodnji kapitalizem. Ves tedanji napredek pa je zaustavila, deloma celo uničila tridesetletna vojna (1618—1648), ki je radi opustošenja vrgla — kakor nobena druga vojna — nemške dežele za stoletja nazaj.

Ko se je tridesetletna vojna končala, so bile cele pokrajine popolnoma upostošene. Zgodovina pripoveduje, da je moral človek po več dni hoditi, preden je prišel do človeške naselbine — tako zelo je med to vojno padlo število prebivalstva. Dočim so nemške dežele štele pred vojno 17 milijonov prebivalcev, so jih štele po vojni komaj nekaj nad 5 milijonov. Kakor podeželje pa so bila izpraznjena tudi nekoč cvetoča mesta.

Gospodarske posledice vojne so bile strašne in so se čutile še globoko v 18. stol. Najbolj je radi vojne trpelo nemško **poljedelstvo**, ki se kar ni moglo dvigniti in je bilo še ob koncu 18. stol. le malo boljše kakor po končani vojni. Vojna je uničila predvsem živinorejo. Ker kmetje niso imeli živine, ni bilo gnoja, zato niso obdelali vseh njiv naenkrat, nego so pustili nekatere počivati. Mimogrede naj omenimo, da je med vojno razsežne poljedelske pokrajine prerasel plevel. Po vojni so razvoj poljedelstva ovirali visoki davki in pa fevdalizem, ki je sicer med vojnimi zmedami propadel, ki pa je bil po končani vojni zopet obnovljen. V takih razmerah je delal kmet samo toliko, da je pridelal, kolikor je potreboval za prehrano družine. V mesto živil ni prodajal, kajti polovica mestnega prebivalstva so bili itak kmetje. Kmet pa je radi pomanjkanja denarja izdeloval doma sam tudi rokodelske izdelke: milo, obleko, pohištvo itd. Iz tega razvidimo, da je povzročila tridesetletna vojna padec v najprimitivnejše gospodarske razmere, da je presekala vse vezi med mestom in deželo in odpravila celo medsebojno zamenjavanje blaga med njima.

Še bolj kakor kmetje pa je zanemarjalo poljedelstvo plemstvo, ki je imelo razsežna veleposestva zlasti v vzhodni in severovzhodni Nemčiji. Svoja posestva je smatralo samo za gospodsko lastnino, ki nudijo razne ugodnosti, med njimi predvsem lov. Plemstvo je živelo večinoma na dvorih, posestva so oskrbovali oskrbniki. V mnogih krajih se je plemstvo na posestvih rajši ko s poljedelstvom ukvarjalo z malo industrijo in je izdelovalo žganje (pruski »fuzel«), pivo in volneno blago. Le v pokrajinah, ležečih ob morju, se je ukvarjalo tudi z živinorejo, ker so pristaniška mesta predstavljala dober trg za živino in meso.

Delni vzrok nenapredovanja nemškega poljedelstva pa je bilo pomanjkanje najemnikov, ki so — kakor smo videli — spravili prav v Angliji poljedelstvo z racionalnim obdelovanjem na višek. V Nemčiji se posestva sploh niso prodajala ali dajala v najem, ker je bilo kaj takega nedružljivo z junkerskimi nazori.

Glavne ovire razvoja nemškega poljedelstva v 18. stol. so bile torej trojne: 1. vojne — ne samo tridesetletna, nego tudi vojne, ki jih je vodil Friderik Veliki v drugi polovici 18. stol.; 2. dejstvo, da je bila Nemčija razkosana v male države s carinskimi mejami; 3. fevdalizem. — Zato je bilo nemško poljedelstvo tedaj na mnogo nižji stopnji kakor angleško.

Ker je živel slabo kmet, tudi **rokodelstvo** ni moglo napredovati. Za nemška mesta je značilno, da so bila do nastopa kapitalizma prav majhna in da se je v njih polovica prebivalstva ukvarjala s poljedelstvom; ti »mestni« kmetje so imeli pristave zunaj mesta in so predstavljali imovitejšo plast mestnega prebivalstva. Rokodelci so živeli bedno življenje; delali so večinoma sami, brez pomočnikov. Po tridesetletni vojni je rokodelstvo zelo nazadovalo in se izdelki iz 17. stol. nikakor ne dajo primerjati z umetniškimi izdelki 16. stol. Vzrok je pač ta, da ni bilo v Nemčiji v 17. in 18. stol. bogatih ljudi, ki bi kupovali finejše izdelke. Dvori malih nemških držav so naročali rokodelske izdelke v Franciji, posnemajoč v vsem razkošni francoski dvor. Glavno delo nemških rokodelcev so bila — popravila. Pri vsem svojem delu pa so bili še utesnjeni v stroga cehovska pravila.

Manufaktur je v drugi polovici 18. stol. v Nemčiji še izredno malo. Nekaj jih je bilo v Šleziji, kjer so izdelovali delavci za lakotne mezde znamenito šlezijsko platno — glavni nemški industrijski izvozni predmet v tej dobi. V rezidenčnih mestih so obstojale male manufakture za steklo in porcelan. Večje manufakture (s 50—60 delavci) imamo samo v Hamburgu, kjer je cvetela tobačna industrija; proti koncu 18. stol. je bilo v Hamburgu 45 tobačnih manufaktur. — O **r u d a r s t v u** se skoroda ne da govoriti; kolikor ga je bilo, je bilo zelo primitivno.

V zadnjih stoletjih srednjega veka je postala Nemčija važno središče svetovne **trgovine**, ki se je razvila po križarskih vojnah. Orientalno blago — zlasti dišave — so začeli tedaj uvažati v Italijo, od tod pa so jih preko Alp spravljali v Porenje, odtod pa deloma v vzh. Nemčijo, deloma po Reni v Anglijo. To trgovino pa je ubilo odkritje Amerike (1492), kajti vso trgovino so prevzele sedaj države, ležeče ob Atlantskem oceanu (Portugalska, Anglija, Nizozemska). Nemška trgovina je zdrknila sedaj navzdol. Kolikor pa je še v Nemčiji veletrgovine ostalo, jo je uničila tridesetletna vojna. Pač pa se je že v 17. stol. začela veletrgovina vnovič razvijati v dveh pristaniških mestih — v Bremenu in Hamburgu. Preko teh dveh pristanišč se je uvozilo v Nemčijo vse blago, ki ga je nemško prebivalstvo potrebovalo. Obe mesti se morata zahvaliti za razcvet veletrgovine dej-

stvu, da ležita ob dokaj prometnem Severnem morju in da imata po plov-
nih rekah zvezo z zaledjem; Bremen veže z zaledjem reka Vežera, Ham-
burg pa Laba.

Razvoj veletrgovine pa je v obeh mestih oviral fevdalizem. Te ovire
je zlasti močno občutil Bremen, kajti reka Vežera je tekla skozi več drža-
vic, ki so vse pobirale od blaga carine, kar ni samo cene blagu občutno
dvigalo, nego je pobiranje carinskih pristojbin veljalo tudi mnogo časa. Sa-
mo ob dolnji Vežeri ni bilo nič manj nego 21 carinarnic. Bremen se je si-
cer proti vsem tem nedostatkem, ki so ovirali razvoj trgovine, često prito-
ževal — celo na cesarja, toda vse pritožbe niso nič zalegle. Primer Bre-
mena je zgovoren dokaz, kakšne pravice so si v dobi fevdalizma jemali
celo mali potentati, ovirajoč tako celotno gospodarsko življenje. Dasi se
Bremen radi raznih vojn ni mirno razvijal, je gojil vendarle obsežne trgo-
vino z vsemi državami, ležečimi ob Atlantskem oceanu; iz Francije je
uvažal kavo, iz Španije vino in kakao, iz Portugalske vino, južno sadje,
sodo in brazilski sladkor, pri čemer je treba pripomniti, da so blie vse te
države posredovalke trgovine z Ameriko. Ko pa so se Združene ameriške
države osamosvojile, je začel Bremen gojiti z njimi direktno trgovino. —
Bremenu je močno škodovala zasedba po Francozih (1806), ki so proglasili
kontinentalno zaporo nad Anglijo. Od nje se Bremen še dolgo ni mogel
odpomoči.

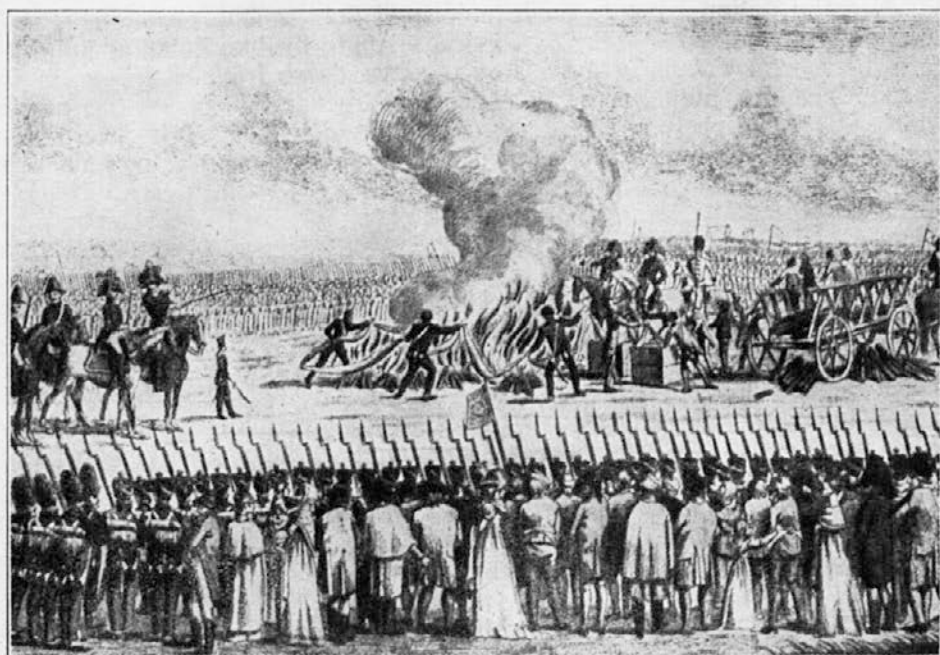
Drugo važno nemško pristaniško mesto je bil Hamburg, ki se je
po tridesetletni vojni še precej hitro opomogel, ker je vodil zelo spretno
politiko z državami, ležečimi ob Labi. V 17. stol. je bil Hamburg glavna
izvozna luka za nemško žito, ki so ga izvažali zlasti v Španijo in Portu-
galsko. V začetku 18. stol. se omenja Hamburg kot najbogatejše trgovsko
mesto; njegovemu razvoju so koristile medsebojne vojne pomorskih dr-
žav za nadoblast nad morjem. Tudi to mesto je stopilo v direktno trgo-
vske zveze z USA in se je tako izognilo vmesni trgovini. Ob koncu 18. stol.
je preko njega dobivala vsa srednja in vzhodna Evropa kolonialno blago.
Kontinentalna zapora pa mu je še bolj škodovala kakor Bremenu; pozimi
l. 1811. je bilo vsidranih v pristanišču 320 ladij, ki so bile vse brez dela.

Pred tridesetletno vojno je bila razvita nemška trgovina tudi po
Vzhodnem morju. To morje je izgubilo v 17. stol. svoj pomen, trgo-
vska mesta ob njem so propadla. Le Gdinjsk je izvažal poljski les in
žito. Vso trgovino po Vzhodnem morju so prevzele Švedska, Anglija in
Nizozemska, ki so uvažale po njem blago v Rusijo.

Nemška notranja trgovina se je vršila prav v ozkih mejah.
Posamezne države so vodile docela avtarkično gospodarsko politiko in
so često prepovedovale uvoz kolonialnega blaga, samo da bi ostal denar
doma. Ceste so bile slabe, transporti po njih dragi. V mestih so živeli
samo mali trgovci, kramarji, ki so morali po zakonu imeti v trgovini na
razpologo vse blago, ki ga je mestno prebivalstvo za vsakdanje življenje
potrebovalo.

Glavna ovira vse trgovine pa so bile carinske meje. Carine so
bile silno komplicirane in so bile pravcate finančne carine, ki so imele
nalogo: priskrbeti državi dohodkov. Ker je prevladovalo načelo: vsako
oviranje gospodarskega razvoja sosedne države je v korist lastni, ker se
s tem zmanjšuje konkurenčna sposobnost sosedne države, so druga drugo
ovirale pri uvozu blaga in se zapletale celo v carinske vojne. Omenimo
naj še, da večina držav ni poznala samo obmejnih carin, nego so pobirale
carine celo med posameznimi okrožji. Ves sistem pa je bil tako kompli-

ciran, da se je navaden trgovec prav težko v njem spoznal. Tako so v različnih carinarnicah pobirali carine po različnih tarifah — v nekaterih po teži, v drugih po vrednosti blaga. Razen tega je smela vsaka carinska postaja pobrati carino samo za tisto blago, ki je bila zanj določena. Če je imel trgovec na vozu različno blago, je moral obiskati več postaj, ki so bile često druga od druga precej oddaljene.

Francoski vojaki sežigajo v dobi kontinentalne zapore za Anglijo namenjeno tihotapsko blago

2. Začetki nemškega kapitalističnega gospodarstva

Ko se je Nemčija osvobodila Napoleonove nadvlade, je zašla v prav težke gospodarske razmere. Med kontinentalno zaporo, ko ni bilo angleške konkurence, so se v Nemčiji zlasti razvile tekstilne manufakture (zlasti v Aachenu, Saarbrückenu), ki so izvažale blago v Francijo, deloma so ga pa prodajale doma. Anglija je v dobi kontinentalne zapore producirala v nezmanjšani meri; ker je imela po odpravi zapore polna skladišča, je vrgla velik del zaloge pod tovarniškimi cenami na nemški trg. Ta dumping je povzročil, da so morale nemške manufakture druga za drugo zapreti vrata. Nastala je tako gospodarska kriza, ki jo je zlasti močno občutilo Porenje.

Če se je hotela Nemčija odpomoči od teh razmer, je morala najprej odpraviti ali vsaj poenostaviti carine med posameznimi državami. Prva je izdala nov carinski zakon Prusija (1818), ki je odpravila znotraj svojih mej vse carine. Ker male države poleg razmeroma velike Prusije niso mogle več gospodarsko obstojati, so se do l. 1834. druga za drugo pridružile pruskemu carinskemu ozemlju; to leto je bila torej ustvarjena pru-

sko-nemška carinska zveza, ki je štela 18 držav s skupno 23 milijoni prebivalcev. Do l. 1851. so stopile v to zvezo še ostale države, s čimer je bilo oživetvorjeno enotno nemško carinsko ozemlje. Sedaj je lahko zapad brez ovir izvažal industrijske produkte na vzhod, vzhod pa poljedelske produkte na zapad. Enotno carinsko ozemlje je imelo še za posledico poživitev trgovine z inozemstvom, kajti za blago se je plačala odslej carina samo enkrat.

Nemško **poljedelstvo** je po Napoleonovi dobi močno propadlo. Pred kontinentalno zaporo je izvažala Prusija v Anglijo velike količine žita, zapor pa je ta izvoz docela ustavila. Res je sicer, da so francoske čete, ki so zasedle Nemčijo, porabile precej pšenice, ječmena in ovsa, vendar pa ne toliko, kolikor je preje znašal izvoz. Zato so začele v Nemčiji cene poljedelskih produktov padati in posledica je bila, da se nemško poljedelstvo ni več izplačalo. Junkerji so začeli sedaj saditi na svojih posestvih sladkorno peso in sejati lan in krmo. Po odpravi zapore se je sicer izvoz pruskega žita v Anglijo obnovil, vendar ne več v tolikšni meri, ker je Anglija sama začela med zaporo sejati žitarice in se je obdala s carinskim obzidjem, da bi ji nemški uvoz ne uničil obnovljenega poljedelstva. Tako je nastala v Nemčiji l. 1820. agrarna kriza, ki je trajala celih deset let. Kmetje so se začeli v teh časih v gručah izseljevati v Ameriko.

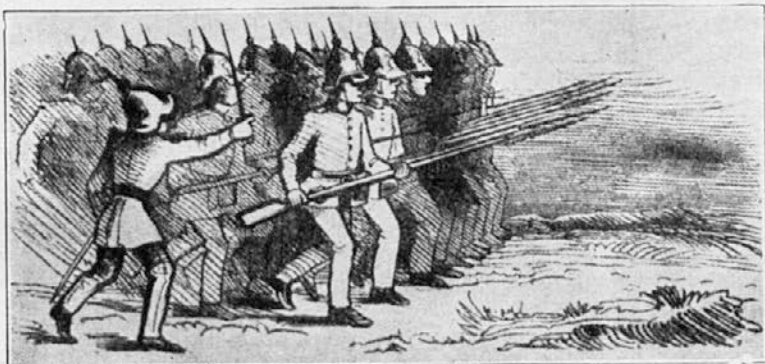
V zapadni Nemčiji je francoska nadvlada odpravila fevdalne razmere in osvobodila kmeta od tlačanstva. Po osvobodilnih vojnah zoper Napoleona tudi Prusija ni mogla več odlašati z odpravo tlačanstva, vendar pa je to vprašanje rešila tako, da ni bila rešitev v prid kmetom, nego — plemstvu. Iz te pruske kmečke »osvoboditve« je izšel kmečki stan, ki je bil obremenjen z velikimi odškodninami plemstvu, ki ni imel v rokah nobenega kapitala za izboljšanje gospodarstva in zato tudi ni mogel ničesar kupiti. Plemstvo je storilo vse, da se »zakoni, ki so nastali pod strupenim dihom francoske revolucije« niso težko občutili. Tako je n. pr. zakon iz l. 1814. določal, da se je lahko osvobodil samo tisti kmet, ki je del svojega zemljišča odstopil plemstvu. Dočim so v Franciji vrnili kmetom zemljišča, ki si jih je plemstvo prilastilo, v Nemčiji o tem ni bilo govora. Posledice seveda niso izostale: medtem ko je onstran Rena vstala nova Francija, naslonjena na svobodne in gospodarsko močne kmete, je v Nemčiji poljedelstvo zmeraj bolj propadalo; z njim vred pa tudi kmečki razred. Značilno je, da je bilo v Nemčiji l. 1860. še prav toliko kmetov, ki so imeli vprežno živino, kakor l. 1816.

Od take »osvoboditve« so imeli glavni dobiček junkerji. Z odkupninami, ki so jih dobili od kmetov, so razširili svoja industrijska podjetja in jih postavili na kapitalistično podlago. S tem so se izognili posledicam agrarne krize in so pridno izdelovali špirit, žganje in sladkor.

V tovarnah in na poljih so delali junkerjem kmetje, ki se niso mogli odkupiti. Tako je nastalo v Nemčiji **poljedelsko delavstvo**, ki je padalo v primeri s samostojnimi kmeti na socialni lestvi zmeraj nižje, čeprav so začeli kmetje racionalneje obdelovati polje šele v 50 tih letih 19. stol.

Zaostale nemške razmere so bile krive, da se je v njih tudi prehod iz **rokodelstva** v industrijo le polagoma izvršil. Temu pa se ne bomo čudili, če vemo, da niti rokodelci niso imeli dovolj dela. Ker si kmetje niso mogli ničesar kupiti, je ostalo nemško rokodelstvo še v 40. tih letih 19. stol. na isti stopnji kakor ob koncu 18. stol. Na razvoj rokodelstva ni niti odprava cehovstva ugodno vplivala. Po zakonih iz l. 1810. in 1811. je postal v Pru-

siji lahko rokodellec vsak, ki si je kupil obrtni list. Število rokodelcev je silno naraslo, medtem ko se kupna moč ni prav nič dvignila. Med rokodelci je nastala huda konkurenca in namesto, da bi nemško rokodelstvo vzcvetelo, je prišlo v odvisnost od trgovcev, ki so po odpravi cehov dobili dovoljenje, da so smeli sprejemati naročila za rokodelske izdelke. Tako se je v Nemčiji udomačil običaj, da so konsumenti naročali obleko in obutev pri trgovcih, ki so jih dali potem delati obrtnikom. Nemški rokodelci so bili torej samo po imenu samostojni, v resnici pa so bili strašno izkoriščani domači delavci trgovcev. — Ostale ro-

Prusko vojaštvo je napravilo v Šleziji »red in mir«

kodelske panoge so se polagoma izpremenile v pomožne obrate industrije. Radi nerazvite industrije in slabih strojev so se namreč do srede 19. stol. izdelovali v tovarnah samo polufabrikati, ki so jih potem izdelali (polirali, izcizelirali in pobarvali) rokodelci in jih zopet vrnili tovarnam. Tudi ti rokodelci so bili kajpada izkoriščani.

Industrija se je začela v Nemčiji le polagoma razvijati. Do srede 19. stol. so še zmeraj prevladovala manufakture — zlasti pri izdelovanju žganja, piva in papirja v Prusiji. Vendar se že povsod kaže tendenca k večjim obratom, dočim manjši propadajo.

Vse živahneje pa se je razvijala industrija v Porenju in na Vestfalskem. Ti dve deželi sta bili za njen razvoj zelo pripravi: Francozi so odpravili tu poslednje ostanke fevdalizma, promet je pospeševala Rena s plovnimi pritoki, zemlja pa je bogata rudninskih zakladov. V obeh deželah je vzcvetela predvsem železna in jeklena industrija, ki je zopet vplivala na dvig rudarstva. Porenska industrija je prevzela angleške delovne metode in je že zelo zgodaj uvedla tudi angleške stroje. Njen razvoj nam najbolj ponazorjuje razvoj firme Krupp, ki je zaposlovala l. 1826. 4 delavce, l. 1835: 67, l. 1946: 122, l. 1904 pa 45.289 delavcev.

Obenem z industrijo se je začel razvijati tudi **promet**. Prva železnica je stekla v Nemčiji l. 1835 — v dolžini 6 km. L. 1845 je znašala dolžina železnic 2300, l. 1850 6000, l. 1888 40.000 in l. 1898 48.000 km. Obenem z železnicami je oživela **rečna plovba**, še bolj pa se je razvila **pomorska**. Slednja je sicer v Vzhodnem morju v 60tih letih do cela propadla, ker je Rusija s svojo konkurenco uničila izvoz žita iz Prusije, tem bolj pa se je razvil pomorski promet po Severnem morju s pristaniščema Hamburg in Bremen. L. 1903 je imela Nemčija že drugo največjo trgovsko mornarico (to leto je posedovala Anglija 5839, Nemčija 1167, USA 774, Francija 556 parnikov).

3. Razvoj k velekapitalizmu

V razvoju nemškega kapitalističnega gospodarstva razlikujemo tri stopnje: v l. 1820—1848 srečujemo prve začetke industrije, v l. 1848—1871 se začne postavljati vsa produkcija na tehnično-znanstveno podlago, uvažali so se novi stroji in moderne delovne metode, po l. 1871 pa se začne pospešen razvoj k veleindustriji in velekapitalizmu.

Po l. 1848 je stopala v Nemčiji tekstilna industrija zmeraj bolj v ozadje, namesto nje je zavzela prvo mesto železna in jeklena industrija, od katere so bile odslej odvisne v Nemčiji konjunktura in krize. Prvo lastno krizo — to neizogibno spremljevalko kapitalističnega sistema — je doživela Nemčija l. 1857 kot kazen za najprej stremečo buržuazijo.

Največjega pomena za industrijski razvoj pa je bila ustanovitev nemške države l. 1871, pri čemer je dobil nemški kapitalizem široko polje za udejstvovanje. Industriji je mnogo pomogla francoska vojna odškodnina, ki je znašala 5 milijard frankov in ki se ni uporabili samo za odplačilo vojnih stroškov, zidanje trdnjav in za novo oborožbo, nego tudi za zidanje železnic. »Milijardni blagoslov« pa je povzročil obenem v Nemčiji pravicato špekulacijsko mrzlico. Vse se je udajalo optimizmu in je bilo prepričano, da postane Nemčija v najkrajšem času prva gospodarska sila na svetu. Predvsem so vsi špekulirali z železniškimi papirji, ki so na borzah visoko notirali. Porajali so se najfantastičnejši projekti in kakor gobe po dežju so rasle iz tal delniške družbe. V treh letih (1871—1873) je nastalo nič manj ko 928 novih delniških družb z osnovnim kapitalom 2781 milijonov mark. Ker država po zakonu ni ničesar nadzirala, je lahko delal vsak na svojo pest, kar je le hotel.

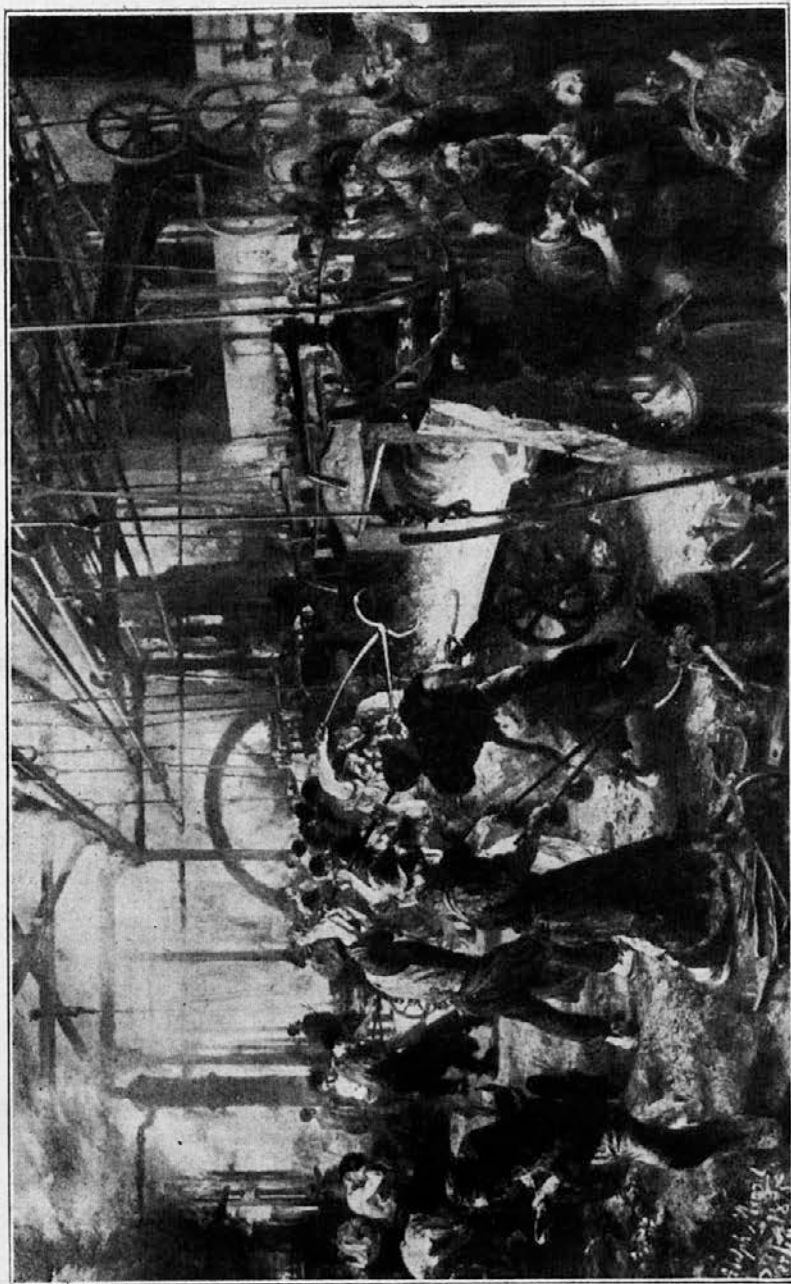
Posledice te divje špekulacije niso izostale. Oktobra 1873 se je začel polom z bankami in 444 delniških družb je v kratkem izgubilo v celoti 2084 milijonov mark. Polom je ohromel industrijo, ki se je od njega le počasi opomogla, posledice pa je še čutila globoko v 80ta leta. Novo konjunkturo so uvedle šele: elektrotehnična industrija, razširjenje železniskega omrežja in z njim povezan dvig železne in jeklene industrije. Slednja je premagala l. 1884 desetletno krizo vprav radi zidanja železnic.

Nemčija je danes znana predvsem po svoji železni in jekleni industriji. Tu je še sredi 19. stol. daleč zaostajala za angleško, do l. 1870 je z njo še težko rivalizirala, l. 1903 pa jo je že prekosila ne samo v količini produkcije, nego tudi v kakovosti izdelkov. Vprav v tej industriji se je začel tudi najprej razvoj k monopolu. Posamezne tovarne so se že v 90tih letih združile v kartele in sindikate, da bi izločile medsebojno konkurenco bodisi doma, bodisi v tujini; v začetku 20. stol. pa imamo že truste, kjer so rudniki, železarne, fabrike koksa in jeklarne radi osiguranja sirovin združeni v istih rokah.

4. Borba med veleposestjo in industrijo

Za vse industrijske dežele, ki se je v njih plemiška veleposest rešila tudi v kapitalistično dobo, je značilno, da se mora prej ali slej izbojevati v njih gospodarski boj med veleposestniki in industrijalci. Oboji namreč predstavljajo dvoje različnih gospodarskih panog z različnimi interesi. Ta boj, ki smo ga opazovali že v Angliji, se bije predvsem za carine in proti njim.

Napredujoča industrializacija Anglije in propadanje poljedelstva v njej sta povzročili, da se je začel uvoz poljedelskih produktov v Anglijo

Tovarna železa v 80ih letih 19. stol.

zopet dvigati. V 50tih letih preteklega stoletja je bila Nemčija glavna dobaviteljica žita Angliji. Od tega so imeli nemški junkerji silno korist, profiti, ki so se stekali v njihove žepe, so jim utrdili politično moč. Junkerji so bili v tej dobi vneti pristaši svobodne trgovine in so zagovarjali zlasti svoboden uvoz angleških industrijskih produktov, ki so bili cenejši ko nemški. Nemška industrija, ki se je začela šele komaj razvijati, pa se je prav tako vneto borila za carine na uvoz industrijskih izdelkov, ker ji je angleška industrija na domačih tleh močno konkurirala.

V 60tih letih pa se je položaj docela izpremenil. Nemčiji sta vzrasli dve veliki konkurentinji v žitu: Rusija in Severna Amerika, ki sta dobavljali Angliji žito mnogo ceneje kakor Nemčija. Rusija je prekosila nemški uvoz v Anglijo že l. 1865, Amerika pa je l. 1869 izvozila vanjo že dvakrat toliko žita ko Nemčija. Radi svobodnega uvoza je začelo rusko žito konkurirati nemškemu celo v — Nemčiji.

Posledica padca izvoza nemškega žita je bil najprej padec cen, obenem pa je začela padati tudi vrednost zemljišč. Junkerji so bili prisiljeni omejiti razkošno življenje, odpuščati pa so začeli tudi poljedelske delavce. Radi slabih mezd se je začelo iz Prusije pravečato preseljevanje delavcev v zapadno industrijsko Nemčijo, ki je plačevala za delo v industriji boljše mezde. Radi pomanjkanja delovnih sil pa so se začele mezde poljedelskih delavcev v Prusiji zopet dvigati. Junkerji so zašli v škripce.

Iz propadanja so se skušali junkerji rešiti najprej s tem, da so zahtevali l. 1873 odpravo zaščitnih carin na uvoz železnih izdelkov, upajoč, da bodo na ta način dobili cenejše poljedelsko orodje. Vlada jim je ugodila. Štiri leta kasneje, ko vse »svobodno železo« ni nič zaleglo, pa so se iz pristašev svobodne trgovine že prelevili v njene najhujše nasprotnike. Ker pa carin niso mogli sami doseči, so se zvezali z dovčerajšnjimi nasprotniki, z industrijalci, ter napravili z njimi kompromis — na račun delovnega ljudstva. Veleposestniki so priznali industrijalcem carine na železo, industrijalci pa njim v zameno carine na uvoz žita, živine in lesa. Politiko obeh skupin je podprl pruski junker in kancelar Bismarck, ki se je naslanjal dotlej na liberalce, sedaj pa je zaokrenil na desno k konservativcem in uvedel v Nemčiji kurs reakcije. Novi carinski zakon je bil po sporazumu obeh kapitalističnih skupin sprejet 12. jul. 1879.

Omenili smo že, da je bil carinski zakon v škodo delovnemu ljudstvu. Njegova zastopnica je bila socialna demokracija, ki jo je bilo treba potlačiti in tako onemogočiti propagando zoper nameravani zakon. Povod se je hitro našel. 11. maja 1878 je napravil neki Hödel atentat na Viljema I. Ta atentat je bil Bismarcku prav dobrodošel; ker je bival tedaj izven Berlina, je telegrafiral v Berlin: »Izjemni zakon zoper socialno demokracijo!« Vendar pa se Bismarcku nakana zaenkrat ni posrečila, kajti reichstag je tak zakon odklonil. Ko pa je bil 2. jun. 1878 napravljen na Viljema I. nov atentat, ki se je prav tako ponesrečil kakor prvi, je bil reichstag razpuščen in razpisane so bile nove volitve. Vsi meščanski listi so sedaj na povelje od zgoraj naperili najtežje kalibre na socialno demokracijo, čeprav ni bila kriva atentatov. Novi reichstag je sklenil 19. okt. 1878 protisocialistične zakone, ki so ostali v veljavi do 30. sept. 1890, vendar pa socialne demokracije niso mogli uničiti.

Carine na žito bi bile samo tedaj v splošno korist, če bi bil padec žitnih cen v Nemčiji samo začasen. Ker pa je bilo nemško poljedelstvo radi poljedelske Rusije in severoameriških farm obsojeno v pogin, so ga carine samo umetno vzdrževale radi junkerskih koristi in v škodo proletariata,

ki je moral plačevati drag kruh. Junkerji bi se rešili tudi brez carin, če bi začeli pridelovati sočivje, za kar pa so bili prekomodni. Čez nekaj let jim tudi carine niso več pomagale. Splošno padanje cen poljedelskih produktov v vsej Evropi je potiskalo tudi v Nemčiji žitne cene navzdol. — Prav tako pa tudi carine na uvoz industrijskih produktov niso bile potrebne. Namen teh carin sploh ni bil, da bi preprečile uvoz angleškega blaga, nego so si skušali industrijalci z njimi zasigurati samo visoke cene na domačem trgu, da bi svoje blago tem ceneje lahko prodajali v inozemstvu, osvajajoč si tako nove trge.

Beda šlezijskih tkalcev

Zveza med veleposestniki in industrijalci, ki je ustvarila carinski zakon iz l. 1879, pa je bila po nekaj letih radi različnih interesov obeli skupin znova razbita. Na nemške carine na uvoz žita so odgovorile poljedelske države — predvsem Rusija in Avstro-Ogrska — s carinami na uvoz nemških industrijskih izdelkov, kar je povzročilo nemški industriji občutno škodo. Razen tega pa je potekla l. 1892 večina trgovskih pogodb, ki jih je sklenila Nemčija z drugimi državami. Če bi ostale carine v Nemčiji v veljavi, bi se komaj posrečilo skleniti nove, oziroma obnoviti stare trgovske pogodbe: če je hotela Nemčija izvažati industrijske izdelke, je morala odpraviti carine na uvoz poljedelskih produktov. Industrijalci so pustili sedaj junkerje na cedilu in so zahtevali sklenitev novih pogodb. Agrarci so se dolgo upirali, končno pa so bile nove pogodbe vendarle sklenjene, obenem z njimi pa carine na uvoz žita občutno znižane. Nemčija se je torej odločila za industrijo, vendar pa so v njej junkerji, ki so zasedli visoka mesta v vojski in državni upravi, še zmeraj imeli veliko politično moč.

Literatura: Heinrich Cunow, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte, Berlin 1931. 4 zv. — Wl. Woytinsky, Die Welt in Zahlen. Berlin. 3., 4. in 5. knjiga. — Propyläen Weltgeschichte, 7., 8. in 9. knjiga.

Černe Oskar

špecerija / delikatese / zaloga sira in čajnega masla

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA ŠTEV. 35

Kmečko vprašanje

Viktor Grčar

Was hast du angerichtet? Das ist kein Spielzeug nicht!
Wo du es hergenommen, da trag es wieder hin!
Der Bauer ist kein Spielzeug, was kommt dir in den Sinn?
Sollst gleich und ohne Murren erfüllen mein Gebot,
Denn wäre nicht der Bauer, so hättest du kein Brot.
(Iz A. v. Chamissa »Das Riesenspielzeug«.)

Tako je v pravljici povedal velikan svoji hčerki, ki je na izprehodu zašla tudi na polje, tam zagledala kmetiča na njivi, kjer je s parom konj oral. Ker ji je stvarca tako ugajala, je vse skupaj zgrebla v predpasnik, pa odhitela v grad, kjer je svojo novo igračko postavila vsa navdušena očetu na mizo. Morala pa je po očetovi zapovedi nesti prelepo igračko zopet nazaj na njivo, kjer jo je vzela. Tako je bilo v pravljici. Te so se dogajale v starih časih. V današnjih dneh pa se dogaja samo resnica. In meni bo samo o resnici govoriti v naslednjih vrstah.

Govoriti pa mi ne bo samo o enem kmetiču, ki orje ali seje svoje polje. Govoriti mi bo o celotnem kmetiškem stanu pri nas. Pravijo, da je 80 odstotkov vsega prebivalstva v naši domovini zaposlenega v poljedelstvu. Je to kolos napram ostalemu prebivalstvu, kakor so bili velikani v pravljicnih dneh napram navadnim ljudem. Ta novodobni velikan pa preboleva ravnokar težko akutno bolezen in ni še goovo, jeli ne bo smrtnim krčem, v katerih se zvija, podlegel.

Naše poljedelstvo se v sedanosti nahaja v popolnem razkroju. Poljedelcu danes primanjkuje delovne sile, propada mu živi in mrtvi inventar, pada mu produkcija, njegovi produkti vendar nimajo nikake cene, pa tudi za nizke cene ne najdejo konzumenta. Zemljiška posest je vedno manjša in vedno manj njegova lastnina. Zemljiški dolгови so z dneva v dan večji, ker se ne večajo več samo zaradi novih bremen ob prenosu posesti na mlajšo generacijo in zaostanku poplačevanja, temveč že zaradi nemoči plačanja davkov in drugih javnih bremen, pa tudi za vzdržanje gole eksistence.

In vendar smo imeli ob sklepu svetovne vojne popolnoma razdolžene kmetije. In smo še v prvi povojni dobi poznali kmeta, ki je bil res gospod na svoji zemlji, ki ni bil samo brez dolga, temveč je še štel svoje prihranke, ki je javna bremena lahko plačal, ki ni hodil razcapan okoli, ampak si je za sebe in svojo družino privoščil luksuz meščanskega oblačila. Danes pa si ponekod more privoščiti pri svoji prehrani samo živinsko sol, pa tuintam tudi te ne. — Kako le je bilo mogoče, da je v kratki dobi ne celih dveh desetletij se vse to tako spremenilo na slabo?

Ali kmet v sedanjem času slabše gospodari kot nekoč? Ali se je v novejšem času polenil in ne dela več kot nekoč? Ali v današnjih dneh več zapravlja kot nekoč? Je li v obče sam zakrivil svoje današnje obupno stanje? Mogoče v posameznem slučaju. Ako pa vzamemo kmečki stan kot celoto, moramo vprašanja odločno zanikati. Kmet je trdo povezan s svojo zemljo, ki ji verno in zvesto služi iz roda v rod. Že zaradi te zemljice svoje ne more popustiti od svojega rednega dela. Dan ga najde pri delu

in ni mu potreba, da ga k temu pokliče sirena. Noč ga pritira domov, da nudi kratek počitek njegovim močem. Statistike so celo pokazale, da besede o racionalizaciji niso našle pri našem seljaku gluhih ušes, pa tudi, da produkcija v posameznih panogah kmetijstva ni padla, temveč v povojni dobi celo narasla, vključ temu celo, da so bili ob sklepu vojne posamezni veliki poljedelski obrati uničeni.

Vzroki današnjega stanja našega kmeta leže izven njega samega. So to deloma pojavi, ki so splošnega značaja in imajo svoj izvor v razvoju gospodarstva v svetu in so deloma posledica likvidacije svetovne vojne, še več pa posledica silnega diletantizma, s katerim so se v povojni dobi pri nas obravnavali politični in gospodarski problemi.

Velikan kmečki stan je žrtev poskusov in operacij, ki so bile vršene na njem, dostikrat celo iz najboljših namenov. Udarci, ki dostikrat njemu v obče niso bili namenjeni, so njega zadeli, ker je gigant in se vsepovsod razteza njegov organizem. Kot največji in glavni gospodarski činitelj v deželi reagira na vsak pojav v gospodarskem življenju v katerikoli panogi, pa naj bo pozitivnega ali negativnega značaja.

Ako vprašaš, kje tiče vzroki današnjega katastrofalnega stanja našega poljedelskega gospodarstva, dobiš kratek odgovor: Kriza! Kaj to pravzaprav je, kje tiče njeni vzroki, tega ti večina že ne ve povedati. Največ, kar moreš zvedeti, je, da obstoji kriza v tem, ker poljedelski produkti nimajo nobene cene. Zvišati cene produktom kmečkega dela, pa bo krize na kmetih konec. Tako misli kmet pri nas, ravno tako pa ti toži farmer v Ameriki, ki racionalno in s pomočjo modernih produkcijskih sredstev vodi svoj poljedelski veleobrat. In težnja za umetnim povišanjem cen je edina in vsa umetnost, ki jo primenjujejo tako domači kot tuji gospodarski zdravniki za doseg ublažitve in rešitve krize.

Tako enostavna pa ta zadeva ni. Padec cen ni vzrok krize. Zato zvišanje nivoja današnjih cen samo gospodarske krize doma in drugod še ne bo odstranilo. Nasprotno, izrodilo bo druge posledice, ki bodo za razvoj narodnega gospodarstva baš tako usodepolne, povzročilo bo nadaljno poostreitev krize v drugi smeri: razvrednotenje dobroimetij, padec kupne moči dežele na svetovnem trgu, nov pritisk na kupne cene vsled pojava posameznih dežel kot konkurentov na mednarodnem trgu.

Vzrokov gospodarske krize ni iskati v padcu cen, temveč v produkciji. Padec cen je samo posledica motenj v produkciji in, ako hočemo odstraniti posledico, moramo odstraniti vzrok. Vzrok pa je v dejstvu, ker sta bila z likvidacijo svetovne vojne mednarodna delitev dela in mednarodni trg, temelja silnega ljudskega bogastva v preteklem stoletju, razdrobljena in sta razpadla v nebroj malih gospodarskih otočičev. O vsem mogočem govore zdravniki svetovnega gospodarstva, samo o ustvaritvi enotnega gospodarstva, vzpostavitvi enotnega trga, postavitvi načrtne delitve dela noče slišati nihče. Svetovna industrijska produkcija in svetovna trgovina hodita ločena poča. Gospodarsko obeležje današnje dobe tvorijo varstvene carine, kontingentne pogodbe, klirinške, transferne pogodbe, devalvacija, skratka: mednarodna gospodarska vojna.

Za kmeta je fatalna razlika med vrednostjo in ceno njegovega dela. Vrednost in cena nista eno. Preprosti ljudje to sicer istovetijo. Višina cene po večini ni odvisna od producenta samega. Vplivi na cene imajo navadno izven producenta svoj izvor. One so rezultat menjalnih razmer (trgovina),

na katere pa imajo vpliv sile, ki so domačega, velikokrat pa tudi tujega izvora, ki so dostikrat zlonamernega, pa tudi dobronamernega značaja.

Na cene ima glavni vpliv vendar menjalno sredstvo, **denar**, katerega vrednost je bila pred vojno enotna in stabilna, katera pa se je po vojni razpršila na nebroj valutnih skupin z brzo menjajočimi se vrednostnimi perturbacijami.

Na **krizo cen** ima v današnjih dneh vendarle odločilen vpliv **kriza valut**.

Kriza denarja je danes poglavitna šiba, ki tepe kmečki stan. Poskusimo to spoznati na tem, da preidemo posamezne faze kmečke posesti in poljedelske proizvodnje od trenutka, ko so se velike spremembe pričele, t. j. od pričetka svetovne vojne. Za to bo že potreba, da ugotovimo najprej stanje, v katerem je naše poljedelstvo vojna zatekla. Bomo šli kar po vrsti.

I. Naš kmet pred vojno

Naš kmet je pred vojno vendar še imel zlate čase. Res je, da se je stanje kmečke posesti od zemljiške odveze sem pa do pričetka svetovne vojne temeljito spremenilo. Je bila to posledica prostega prometa z zemljišči, ki ga v predhodni vezani agrarni ustavi ni bilo, na drugi strani pa drobljenja kmečkih posestev ob vsakem prehodu kmečke lastnine na novi rod. Eno in drugo je vedlo k obremenitvi in zmanjševanju posesti same. Ko smo imeli ob zemljiški odvezi lepe kmetije, smo imeli ob pričetku svetovne vojne v Sloveniji pretežno malo kmetiško posest.

S statističnimi podatki o posestnih razmerah v slovenskih krajih pred vojno je težko služiti, ker se takrat pri nas na to ni veliko dalo. Še bolj nas pa zapusti statistika o zadolžitvenih razmerah teh časov. Na bivšem Kranjskem vemo samo, da je večino tvorila mala zemljiška posest. Drži se, da so bila posestva povprečno manjša nego na onem delu bivše Štajerske, ki je prišel v sestav poveljne Slovenije (Unterland).

Štajerski deželni odbor je že pred vojno spoznal važnost statistike za delo za napredek poljedelstva in je po svojem »Statistisches Landesamt von Steiermark« dal leta 1900 poskusno ugotoviti posestne in zadolžitvene razmere v po treh sodnih okrajih delov dežele (Oberland, Mittel-land, Unterland) in sicer v vsakem okraju po tri občine.

Po podatkih te preiskave so bile posestne razmere leta 1900 v Spodnji Štajerski:

Velikost posesti v ha	Število posestnikov	%
—0,5	16.235	19,7
0,5—1	11.865	14,4
1—2	12.242	14,9
2—5	15.591	18,9
5—10	10.725	13,0
10—20	9.985	12,2
20—50	4.801	5,8
50—100	666	0,8
100—200	196	0,2
nad 200	109	0,1

Podrobno so bile raziskane posestne razmere v sodnem okraju Št. Lenart v Slov. goricah v občinah Št. Lenart, Partinje, Jablanec. V sodnem okraju Brežice v občinah Pišce, Brežice in Bizeljsko, a v sodnem okraju Gornji grad pa v občinah Ljubno, Solčava in Bočna.

Popis je pokazal, da so bile posestne razmere v srednjem in zgornjem delu dežele veliko ugodnejše nego v spodnjem, ki za nas prihaja v poštev.

Razmerje nam pokaže slika:

Do 5 ha je posedovalo:

V Oberlandu ena petina, v Mittellandu ena tretjina, v Unterlandu pa polovica vseh posestnikov (49,2%). Slovenski del dežele je bil torej v pogledu velikosti zemljiške posesti na najslabšem.

Ravno raziskovalci v slovenskem delu dežele niso upoštevali zemljišč, ki so jih imeli posamezni posestniki v krajih izven popisnih občin. Zato velikostna povprečja za vse občine niso točna. Imamo pa podatke za neke občine, ki nam vse drugo povedo. Tako je v občini Št. Lenart (sodni okraj Št. Lenart) bila povprečna velikost posestva 5,45 ha, v občini Partinje (sodni okraj Gornji grad) 14,45 ha (gozdna posest), a v sodnem okraju Brežice v občini Pišcece 3,18 ha, v občini Bizeljsko pa 1,33 ha.

Proti temu stoje posestna povprečja v Oberlandu 40,54 ha, in v Mittel-landu 15,78 ha.

Napram tema deloma je bila pred vojno zemljiška posest v slovenskem delu dežele naravnost liliputanska.

Ako so bile posestne razmere v tej dobi na bivšem Kranjskem še slabše, potem res o zemljiški proizvodnji v teh pokrajinah ne bi bilo veliko govoriti. Pa bodo bržkone posestne razmere na bivšem Kranjskem slične onim na slovenskem Štajerskem.

Glede zadolžitvenih razmer je težje, ker si nihče ni vzel truda, da bi kretanje zemljiške zadolženosti zasledoval po zemljiških knjigah. Bilančne številke denarnih zavodov pa nam ne morejo služiti kot podlaga, ker nikjer ne ločijo pri hipotekarnih dolgovih posebej kmečkih dolgov. Še današnji tozadevni podatki so samo anketne številke, napovedi, katerih točnost ni dokazana. To tem bolj velja za takrat.

Vzeti moramo, da je bila obremenitev znatna, kar izhaja že iz dejstva, da je proces drobljenja kmečkih posestev pred vojno že dodobra zmlel to posest.

Kljub takim razmeram pa imamo pred vojno tudi protipostavke, ki jih v današnjosti ni in bržkone nikdar več ne bo.

Prvo: Vse države Evrope (kakor izven nje) so imele stalne valute osnovane na zlati polagi in je bila medsebojna vrednost denarja po vseh deželah približno enaka in stabilna. Drugo: Stabilnost denarja je omogočala stabilnost cen, kar je nudilo vsemu, pa tudi zemljiškemu gospodarstvu možnost sigurnega prospevanja. Tretje: V svetovnem gospodarstvu so bili organizirani stalni trgi, ki so sprejemali in odvajali vse produkte, za katere se niso našli konzumenti doma. Četrto: Meje držav so bile kolikor toliko svobodne in jih tudi ni toliko bilo kakor danes. Zato prelivu denarja kakor blaga niso bile postavljene tisočere ovire, kakor je to danes.

Iz vsega tega je ob začetku tega stoletja sledil ustaljen življenjski standard našega kmeta, kljub vsem nadlogam, ki so ga spremljevale že takrat.

Zato lahko le mirno trdimo, da je kmet napram danes užival takrat zlate čase.

II. Medvojna doba

Vojna je mahoma uničila vsako svobodo glede zemljiške produkcije kakor tudi glede razpolaganja s produkti. Vsled odhoda in zadržavanja

večine moške delovne sile na bojiščih je silno padla produktivnost zemljiške proizvodnje. Ta je padla tudi, ker se je prisilno iztrošil kmetov živi inventar (živina), pa tudi mrtvi inventar (orodje), ki se je izrabil, pa ne nadomeščal. Proizvodnja v krajih, kjer so se nahajala bojišča, pa je popolnoma prenehala.

Trgi so prestali. Prosta proizvodnja je bila zabranjena, domača proizvodnja pa je bila odrejena samo za domačo potrošnjo — vojske in prebivalstva. Odkupne cene so bile fiksirane in uvedena je bila prisilna rekvizicija proizvodov. Promet nekaterih predmetov je bil kvantitativno omejen in privilegiran (moka, sladkor, mast, petrolej itd.).

Vendar pa vsled padca zemljiške proizvodnje ni trpela njena rentabilnost. Vsak proizvod je imel svojo dobro ceno. Oni proizvodi, ki so izbegli rekviziciji in so vendar prišli v promet, so imeli še predobro ceno.

V pokritje vojnih izdatkov so vojskujoče se države prebegle k dvojnimi sredstvom: ali so pričele uvajati inflacijsko politiko (Avstrija, Nemčija itd.) ali pa so jo financirale z velikimi notranjimi vojnimi posojili. katerih obrestna mera je stalno naraščala (Anglija). Posledice so bile v obeh slučajih iste. Inflacijska politika je za dobo vojne pomagala producentom in pomagala je tudi kmetom. Posledica inflacijske politike je bila skoro popolna razdolžitev kmeta med vojno. Gospodarska kriza v medvojni dobi se ne pojavlja v pomanjkanju denarja, pač pa v dejstvu, da so popolnoma izginili produkti s trga. To v veliki meri vsled tega, ker se je produktov polastila špekulacija. Tako je kriza v glavnem zadela potrošča. V kolikor se agrarnih produktov tiče, kmet pri tej krizi ni bil prizadet, ker je tudi tu bog najprej sam sebi brado ustvaril.

III. Povojna doba

a) Likvidacija vojne

Države so bile po končani vojni postavljene pred težke naloge. Vrnile so se množice z vseh bojišč. Sicer se je s tem povrnila manjkajoča delovna sila, vendar za njo ni bilo prehrane, ne bivališč, ne oblačil in v prvem trenutku tudi ne dela. Povratek v normalno gospodarsko življenje tudi ni bil mogoč, ker je vojna podrla stare politične meje, z njimi mednarodna tržišča, a postavitve novih je še bila zadeva organizacije in časa. Obveznosti držav na znotraj in na zunaj so silno narasle in niso si mogle trenutno pomagati drugače, kakor da so še okrepile že med vojno uvedeno inflacijsko politiko.

Z zakonom od 26. januarja 1920 se je preustrojila Privilegirana narodna banka kraljevine Srbije v Narodno banko SHS. Takratne izhodne ugotovitve novega zavoda so pokazale, da je iznašala dne 31. januarja 1920 podlaga 442,5 milijonov, v kroženju pa se je nahajalo 771,5 milijonov. Že 31. decembra istega leta pa se nam pokaže naslednja slika: ob isti podlagi se nahaja v kroženju že 3,344 milijonov, od česar pa gre na račun bančnih poslov samo 266 milijonov, vse ostalo pa na račun države.

Koncem 1921 je pustila Narodna banka v kroženje že 4688 milijonov, od česar gre na račun banke 207 milijonov, a na račun države 4418 milijonov.

Koncem 1922 je puščenih v kroženje že 5611 milijonov. Bančni kontingenti so postajali izčrpani.

Tako so prišle v promet silne množine denarja. Posledice pa so bile silen porast cen, tako blaga kakor nepremičnin. Oboje je prišlo kmetu v prid.

Za poljedelca je nastala konjunktura, ker se je v sestradanih deželah srednje Evrope otvoril nov trg, ki je konzumiral vse viške naše zemljiške proizvodnje. Dobre cene, množina denarja in zadovoljiv zunanji trg so prožili kmetu priliko, da se je do dobra razdolžil, poleg tega pa napravil lepe prihranke.

Te prihranke je angažiral za nakup nove zemlje, t. j. začel je s kompletiranjem svoje tekom časa razdrobljene posesti.

Tu pa se začne nov križev pot našega kmeta. Prostega prometa z zemljišči, ki naj bi olajšal kmetu konvertiranje svojih prihrankov v zemljiški kapital, ni bilo. To je država zabranila z agrarno reformo. Agrarna reforma je uničila najjačja poljedelska imetja pri nas, ni pa kmetu prinesla haska. Ona se je v početku vršila z vidika proste konfiskacije zemljišč brez vsake odškodnine. Pri delitvi zemlje pa dosednji kmet ni prišel na svoj račun. Delitev se je vršila z vseh mogočih, tudi partizanskih vidikov, prišli so do zemlje ljudje, ki profesionalno niso bili vsposobljeni za zemljiško proizvodnjo, ki so z vseh koncev dežele prišli skupaj, ki jim je tudi manjkal potreben početni kapital za postavitve potrebnih poslopij za obrat, kakor tudi za nabavo najpotrebnejšega živega in mrtvega inventarja. Kmet, ki bi mu kompletiranje zemljišča prišlo prav, ki je takrat imel tudi sredstva, da bi to zemljišče plačal, pa je moral gledati, kako se mu tuji ljudje usedajo takorekoč pred pragom na sosedno zemljo.

Od takrat je minilo že nad deset let. Negativni rezultati agrarne reforme od takrat pa naših vlad niso nič spremenili. Gledal sem pred tremi leti, kako je komisija za likvidacijo agrarne reforme delila zemljo nekega graščaka. Kmet, ki je zemljo že posedoval, je bil od dodelitve izključen. Zemljo je dobil samo oni, ki je dosedaj ni posedoval. Velikost dodeljenega zemljišča se je kretala od 30 do 80 arov. Prejem zemlje je bil vezan na pogoj, da se agrarni interesent v dveh letih na zemljišču naseli. Kako bo živel na tem kupčku zemlje, brez hiše, brez gnoja, brez zemljiškega orodja, tega pa mu nihče ni povedal.

Ker kmet v dobi najvišje konjunktуре ni mogel svojega denarja investirati v zemljišče, ga je polagoma iztrošil v druge namene. Sedaj pa se prične preokret. Doba neomejene inflacije ni ustvarila konjunktуре samo poljedelcu, temveč tudi industriju. Nastajajo številne nove industrije in njih dozdevna prosperiteta se naglo dviga ter skoraj prekosi prosperiteto zemljiške proizvodnje. Rentabilnost industrijske produkcije skoči naglo nad zemljiško, a v poljedelstvu nastopi stagnacija. Ta požre poslednje ostanke kmetovih prihrankov in otvori pričetek novega zadolževanja kmeta.

Neuspehi agrarne reforme so dovedli vlado, da je glede zabrane prometa z velezemljišči nekoliko popustila. Dovolila je prosto prodajo tkzv. maksimuma ni supermaksimuma veleposestev. Razparceliranja zemljišč veleposesti se je lotil bančni kapital, ki je špekulativno posredoval prenos na zemlje pohlepnega kmeta. Ker pa je bila v tem času vrednost denarja najnižja, vsled naglega prometa pa je vrednost zemljišč silno skočila, se je moral kmet v najneugodnejšem času zadolževati.

b) Intervencijska doba

Država je imela velika plačevanja v inozemstvu, zato je kupovala tuje devize doma in drugod. To je povzročilo silno podražitev tujih deviz in obratno padanje dinarjevega tečaja.

Ob premirju 11. novembra 1918 je veljal dinar 8,50 švic. frankov za 100 Din, a je že do 31. marca 1919 padel na 3,50 švic. frankov. V novembru 1919 se je popravil na 5,50 švic. frankov, a v 1920 je vsled ogromnega izvoza agrarnih produktov v Avstrijo in Poljsko skočil celo na 23 švic. frankov. Od takrat pa je zopet padel vsled inflacije in je ob prehodu v stabilizacijsko dobo v januarju 1930 stal zopet na 3,50 švic. frankov.

Ko so bili 1923 vsi bančni kontingenti izčrpani in je podlaga Narodne banke opasno padala (od 1921 do konca 1930 je padla od 401 milijona na 236 milijonov), sta vlada in Narodna banka pričeli reševati Dinar. Počela je intervencijska dinarska politika.

Narodna banka je na tujih tržiščih sama začela kupovati Dinar, da umetno vzdrži njegov kurz. V to svrhu se je porabila vsa gotovina, ki jo je v zlatu oddala bivša Avstroogrška banka ob njeni likvidaciji in sicer v iznosu 14 milijonov državi in 10 milijonov Narodni banki, katere vsote bi morale sicer služiti za popolnitev podlage Narodne banke. Tudi devize po 8% dolarskem posojilu (Blair) so bile iztrošene za intervencije radi održanja dinarskega kurza in ne za ojačanje dinarske podlage, kakor je bilo prvotno določeno. Vsa ta intervencijska politika pa je bila zgrešena, ker je kurz držal samo toliko časa, dokler je tudi kurz dinarju zdrčal navzdol. Sredstva za intervencijo so bila zastonj žrtvovana.

Država in Narodna banka sta morali iskati novih potov, ki jih moramo že označiti kot prehod v deflacijsko dobo.

c) Doba deflacije

Ta se je uvajala postopoma. Že 1922 je izšel »Pravilnik o regulisanju prometa devizama«. Narodna banka je prevzela zbiranje vseh deviz za devizne posle države. Z letom 1923 pa se je država prenehala zadolževati pri Narodni banki. Kroženje dinarja se je prvotno od 5611 milijonov znižalo na 5039 milijonov, a polagoma vendar do 1930 zopet zvišalo na 5396 milijonov. Istočasno pa je pristopila Narodna banka k restrikciji kreditov. Ta je imela namero, da povzroči likvidacijo nereelnih poslov iz inflacijske dobe ter vzpostavi likvidnost plasmanov. Ta doba je trajala od 1923 do 1925. Nova devizna politika je povzročila jačanje dinarja v inozemstvu. Od februarja do avgusta 1925 dinarski kurz stalno narašča. Ob početku te faze je bil srednji mesečni dinarski kurz 5,12, ob sklepu pa 9,17.

Skok dinarja pa je povzročil nove težkoče. Vsled inflacije naraščajoče cene so počele padati. To popuščanje pa ni šlo paralelno z jačanjem dinarja.

Motnjo je prineslo leto 1925. To leto je bila izborna letina pri nas, v inozemstvu pa slaba. Nastalo je silno povpraševanje po naših agrarnih produktih kakor tudi po dinarju. Posledica je skok dinarja, kakor tudi porast cen zemljiških proizvodov. To je imelo kvarno posledico, da so nekateri artikli, predvsem naš najglavnejši — les na inozemskem trgu — izgubili sposobnost za konkuriranje.

Ob pričetku 1925 je bil kurz dinarja 7,935, julija 9,35, koncem leta pa 9,15 švic. frankov. Kakor se je padajoča tendenca dinarja pokazala kot zlo, tako se je tudi naglo rastoča tendenca pokazala kot zlo.

Kako je naš kmet preživel to dobo? Videli smo, kako je ob koncu inflacijske dobe kmet začel z nakupovanjem zemljišč. Takrat nakupa ni vršil v gotovini, ampak se je za gotovino obračal na banke in denarne zavode, ker je svoje prihranke že potrošil. Ker je takrat cena zemljiščem bila najvišja, je tudi plačilo bilo visoko. Vendar primerno vrednosti zemlje. Kmet je bil samo zadolžen. Z razvojem deflacije pa je vrednost denarju rasla, vrednost zemlje pa padala. Tako je čez noč, ob popolni pasivnosti kmetovi, postal vsled deflacije prezadolžen. Deflacija sama sedaj povečuje kmetov dolg. Nesorazmerje med prvotno vrednostjo zemlje in denarja in menjajočo se v toku porasta deflacije je stalno neugodnejše za kmeta. Deflacija sama je povečala kmetov dolg postopoma za 100, 200, celo do 300% vrednosti prvotno kupljenega zemljišča.

S stabilizacijo dinarja so za inozemstvo postajali naši agrarni produkti vedno dražji. Njihov izvoz je počel padati in sporedno s tem cena njihova. Ni pa padla cena industrijskim produktom, ki so bili deloma uvažani iz inozemstva, deloma pa jim je održana višina cen vsled zaščitnih carin na notranjem trgu.

Kot nov moment prihaja silen porast javnih bremen, davščin, ki se poostri vsled porušenja reparacijske zgradbe in ki je v polnem nasprotju s padom cen zemljiških proizvodov.

Kmet s svojimi produkti ne more nikamor več. Delovna sila beži s kmečkih posestev, ne več v Ameriko in na Westfalsko ter v bosanske in rumunske gozdove, temveč v bližnja mesta, kjer povzroča novo krizo v mestnem prebivalstvu. Kmet ostane sam z družino in težišče dela pada na otroke.

Zaradi pomanjkanja konzumenta, ki bi kmetu povrnil vrednost njegovih pridelkov, zapade v obupne poskuse. Postaja sam svoj konzument. Sam kolje svojo živino in jo prodaja svojim sosedom. Sosed stori isto in tako vas v kratki dobi izkonzumira inventar živine, ne da bi od tega stvarno kdo kaj imel. Isto se je godilo z vinom po podeželskih vinotočih in tako naprej.

Sedaj šele se javnost zave nevarnosti tega razvoja. Kmečko vprašanje postaja zopet predmet razprav. Študira se stanje kmečke posesti kakor tudi stanje kmečke zadolžitve.

Po Uratniku je bilo zemljiško posestno stanje 1930 v Sloveniji sledeče:

Do 0,5 ha	23.700 posestnikov,	14,5%
» 1 »	17.800 »	11,2%
» 2 »	22.400 »	14,0%
» 5 »	38.500 »	24,1%
» 10 »	33.700 »	21,4%
» 20 »	11.400 »	11,1%
nad 20 »	5.000 »	3,7%

Zadolžitvene razmere nam iz te dobe podaja Uratnik po podatkih ankete o zadolžitvi kmetov iz dravske banovine v letu 1932:

Od 1088 občin je obdelala anketa 852 občin. Anketa je ugotovila:

Zadolženih posestnikov	58.432
ki imajo zemlje	498.914 ha
na kateri živi	316.580 oseb
z delovnimi močmi	168.088 oseb
in zadolžitvijo	1003,2 milijona Din.

Številke niso točne, ker so samo anketno ugotovljene in ker ne zajamejo celotne zemljiške posesti. Ugotovitve zadolžitvenih razmer po zemljiški knjigi pa se še ni nihče lotil.

Glavna posledica deflacijske politike je povsod pritisk na cene in na zaslužek. Ne samo pri nas, temveč povsod po svetu. Ta pritisk se je v deflacijski dobi v vseh državah, ki so jo uvedle, ne samo trpel, temveč celo od vlad samih organiziral. In resnično je sledil hiter padec cen, ki je dosegel na svetovnem trgu celih 40%. Povsod je imel ta padec iste posledice: nadvrednotenje dolgov, starih bremen gospodarstva, padec dohodkov iz davščin in rastoča agrarna kriza.

Deflacijska doba je vzdržala v svetu do jeseni 1932. Od takrat se v svetovnem gospodarstvu opazja opuščanje deflacijske politike.

Pri nas pa se je pristopilo k uzakonitvi stanja te politike.

Ko je koncem 1925 stal dinarski kurz 9,15 šv. fr. je pričela naša država s ponovnimi intervencijami s stabilizacijo stanja. Narodna banka je pokupila vse devize, ki so se nahajale v svobodnem trgovskem prometu in je ustanovila devizno rezervo, na drugi strani pa je začela ponujati dinar. Dne 27. VIII. 1925 pa je napravila Narodna banka sklep, ki ga je Narodna skupščina v budžetskih dvanajstinah decembra 1925 uzakonila, kjer s tolmačenjem § 20 zakona o N. B. dejanski postavi početek težnje za stabilizacijo dinarja. Dejanski početek zakonske stabilizacije se prične koncem 1927. Stabilizacijska perijoda dinarja traja od avgusta 1925 do 28. junija 1931. Stalen paritet dinarja se je sukal med 9,12 in 9,13 šv. fr. za 100 Din.

č) Zakonska stabilizacija dinarja

Z zakonom o novcu od 11. V. 1931 je bila uvedena zakonska stabilizacija dinarja. Zakon je stopil v veljavo 28. VI. istega leta. Devizni pravilnik je bil ukinjen (§ 8) in uvedena je bila svoboda deviznega prometa. Izvoz zlata in deviz postane svoboden. Devizne posle vrše posebne pooblaščenke banke, ki morajo samo radi evidence podajati Narodni banki podatke o kretanju deviz. Dinarska vrednost se je legalizirala na bazi 0,0265 g zlata v pariteti 0,0912778 šv. fr. za en dinar. Pokritje znaša 35%, 25% v zlatu, 10% v zlatih devizah.

Bankovci se lahko zamenjajo za zlato v višini od 250.000 Din na višje. To spopolnjuje Zakon o kovanju srebrnega novca od 28. XI. 1931, ki dovoljuje finančnemu ministru, da kuje za 200 milijonov kovancev iz srebra po 10 Din in za 250 milijonov kovancev po 20 Din. Zakon od 14. VIII. 1932 razširi to dovoljenje za 500 milijonov kovancev po 50 Din.

To stanje je trajalo od 1931 do 1934. Zakonska stabilizacija zopet ni bila brez težkih posledic za naše gospodarstvo.

Ko smo pri nas uvedli svoboden promet z zlatom, je že cel red finančno mogočnih držav pričel zlati standard opuščati. Anglija je spoznala, da je 1925 za 10% previsoko stabilizirala svoj funt. 1931 prične s 10% razvrednotenjem funta, z razvrednotenjem pa ni prestala, temveč je šla z njim naprej. Sledile so države angleških dominijonov, N. Seland, Južna Afrika, Avstralija, pa tudi Danska, Skandinavija. Isto se je zgodilo v Združenih državah Amerike (l. 1933.). Proti ostalim državam zlate valute je nastopil naval internacionalne špekulacije in druga za drugo so se zrušile ostale dežele. Kot dežele zlatega bloka v pravem pomenu besede so ostale samo 4 dežele: Belgija, Francoska, Holandija in Švica. Navalu ka-

pitala valutnih skupin dežel, ki so zlati standart opustile, je prva klónila Belgija. Ostale tri se še drže, a za ceno težkih žrtev. Pomagajo jim velike kapitalne rezerve in dobra tehnična organizacija njihovih notnih bank. Koliko časa pa bo to vzdržalo, je pa le vprašanje.

Večina držav je že danes pridružena oni skupini, ki vidi v razvrednotenju valute sredstvo za stabilizacijo cen, tzv. ameriški teoriji »Commodity Dollar-ja«. So pa še dežele, ki zlate veljave niso opustile, pa so omejile prosto funkcioniranje zlate veljave z deviznimi zakoni. Sem spadamo tudi mi. Svoboda prostega prometa zlata in zlatih deviz ne traja dolgo. Vendar dovolj dolgo, da povzroča usodne promene na našem denarnem trgu. Stabilizacija je povzročila špekulativen izvoz našega dinarja v tresorje inozemskih bank. Odliv deviz v inozemstvo je šel v velike razmere. Inozemski kapital, ki je v poprevratni dobi po svojih investicijah pri nas dobil gospodujoč vpliv na vso našo produkcijo, je pod slutnjo slabih časov pričel trobiti umik. Ni bil pripravljen nositi z nami tudi peze težkih dni, potem ko je prej bogato užival leta konjunktore. Umik mu tudi ni bil težak, ker v vseh velikih bančnih podjetjih tzv. prečanskih krajev, ki so bile po ogromni večini kreacije velikih inozemskih bančnih koncernov, je našel samo podružnice inozemskih central, ki so izlaha izvedle prenos dobroimetij na te centrale. Ta proces so pospešili veliki bančni kraki v srednji Evropi v tej dobi. Samo zlom Kreditanstalt-a na Dunaju je povzročil odliv 300 milijonov deviz iz naših krajev. Sledijo veliki bančni kraki v Nemčiji z istimi katastrofalnimi posledicami za nas. Postala je opasnost, da izgubimo ves stok deviz, ki se je nahajal v zemlji.

Da ohrani svoj devizni stok v ravnotežju, povlači Narodna banka od svojih dolžnikov v deželi svoje kredite. To vse je povzročilo občutno pomanjkanje kapitala doma in težko prizadelo produkcijo. Sledi še zlom reparacijskega sistema, kar vzame naši državi ogromen letni dohodek, a ji naprti skrb, da iz lastnih sredstev pokriva velike obveznosti iz vojnih let. Posledica je ponovno poslabšanje kreditnih razmer, kar izvede Narodna banka s tem, da dvigne eskontno stopo od 5,5% na 6,5%, a lombard od 7,5 na 9% (29. VI. 1931).

To je pretreslo kreditne razmere v državi. Banke prihajajo v težkoče, pričenjajo omejevanje izplačila, poraja se nezaupanje vlagateljev in izbruhnejo navaljivanja hranilcev na denarne zavode. Julija 1931 prične navaljivanje v Vojvodini, septembra v Beogradu, Zagrebu in v Ljubljani. Prične divji ples. Že do novembra 1931 je bilo iznešeno iz denarnih zavodov v državi 2100 milijonov dinarjev, ali 15% vseh hranilnih vlog. Ples pa traja z istim tempom dalje vse do danes. Ljudje iznašajo iz zavodov, kolikor pač morejo, novi prihranki se ali ne delajo, ali pa se drže doma. Thezavracije se morajo posluževati celo denarni zavodi sami, ker se boje plasirati nove naložbe, ki so vsak čas izplačljive, v novih kreditih. Zaradi te thezavracije so se kapitalne rezerve razpršile in gospodarsko življenje se je pričelo zaustavljati. Samo zaradi thezavracije denarja imamo v državi letno 500 milijonov Din izgube na obrestih.

Država pristopi k valutnim manipulacijam. Te so povsod obeležje kriznega stanja. Prva žrtev je svoboda deviznega prometa. Zopet se uvedejo devizni predpisi. 1932 se uvedejo z različnimi državami klirinške pogodbe. Prva klirinška pogodba je bila sklenjena z Avstrijo 21. I. 1932, a poslednja z Italijo dne 1. XI. istega leta. Položaj je izkoristila inozemska špekulacija in pričela pritiskati na dinar. Od 9 šv. fr. v maju 1932 je padel dinar v polovici junija na 8,75, koncem junija na 8,20, v juliju 8,30, v av-

gustu na 8, v septembru na 7,60, v oktobru na 6,80, dokler ne doseže dne 17. oktobra s 6,60 šv. fr. najnižjega stanja. Država uvede obveznost uvoznikov, da polagajo vrednost uvoženega blaga Narodni banki »na začasno vezani račun«. Z 29. avgustom pa je uveden »prim«, t. j. dodatek kurzu valute za vse devizne transakcije, razen prometa po klirinških sporazumih. To je ažijo. Ta je ob početku znašal 5% od borznega kurza, a se je polagoma povišal na 20%. Prim je v oktobru 1932 razširjen tudi na transakcije po klirinških sporazumih, a od 10. IV. 1933 na vse devizne transakcije. Od 1. I. 1933 je znašal prim 28,5%. Dinar je bil zaustavljen na 7 šv. fr.

Drug fatalni pojav te dobe je katastrofalen padec cen naše izvozne robe. Tu so prizadeti predvsem poljedelski produkti, ki tvorijo večino našega izvoza. Ta padec nam jasno prikazuje naslenja primerjava:

Izvoženo je bilo

v letu 1929 904.458 ton (100%) v vrednosti 2224 (100%) milijonov Din
v letu 1931 666.929 ton (73,73%) v vrednosti 1113 (50,04%) milijonov Din
v letu 1933 771.532 ton (85,33%) v vrednosti 960 (43,16%) milijonov Din

Četudi je izvoz 1933 proti 1931 povečan za skoro 12%, je vendar vrednost padla za 7%. Pri tem pa je povdariti, da notranja kupovna moč dinarja ni padla sporedno s padcem njegove vrednosti v inozemstvu. Narodna banka, ki jemlje indeks cen v deželi 1926 s 100%, ga prikazuje

v letu 1929 s 100,2%, v letu 1931 s 72,92%, v letu 1933 s 66,4%.

Tako je nastala dvojna dispariteta radi nesoglasja vrednosti dinarja zunaj in doma:

1. Razlika med vnanjo in notranjo vrednostjo dinarja povzroča podražitev uvoznih produktov, t. j. industrijskih produktov, ki se pri nas ne izdelujejo, kakor tudi surovin za industrijsko proizvodnjo, skratka vseh industrijskih produktov.

2. Nesorazmerje med notranjo kupno vrednostjo dinarja in padcem cen agrarnih produktov v inozemstvu pa povzroča, da kmet za svoje pridelke vedno manj dobi.

Kmet, ki je zašel brez svoje krivde v prezadolženo stanje, je v teh težkih časih trikrat udarjen. Prvič ima za svoje pridelke doma, kjer bi vsled notranje kupovne moči denarja še nekaj dobil, vedno manj konzumentov. Krizno stanje v obrtno-industrijskem, pa tudi javno-upravnem prebivalstvu vsled razdrtih kreditnih razmer, vsled popolne stagnacije trgovine, vsled popolne zatvoritve meja, z opustitvami in omejitvami obratov, vsled redukcij, vsled pritiska na mezde in kleščanja plač, povzroča v teh slojih skrajno omejitve pri zadostitvi najpotrebnejših eksistenčnih zahtev. Drugič dobiva v inozemstvu za svoje produkte vedno manj vsled s padcem vrednosti dinarja zvezanega padca cen. Pa še ta dohodek je navezan na delitev s posredovalci, ki mu odneso glavni del. Tretje, padec vrednosti, zadene tudi vrednost njegovega zemljišča in stalno poslabšava razmerje med vrednostjo njegovega dolga in njegove zemlje.

Kako katastrofalen je padec vrednosti zemljišč, naj pokažem samo na enem slučaju:

V okolici Št. Lenarta nad Mariborom, v kraju, kjer je bilo vedno precejšnje blagostanje, je posestvo 34 oralov zemlje, lepo arondirano, z zidano hišo in gospodarskimi poslopji, njivami, travniki, gozdom, lepim sadovnjakom in celo malim vinogradom. Gospodar je na posestvu lahko redil 28 glav goveje živine. To posestvo je bilo cenjeno 1930, ko je spremenilo

gospodarja, na 450.000 Din. Novi gospodar se je 1931 obrnil na denarni zavod za posojilo, nakar je zavodov cenilec ocenil vrednost posestva s 220.000 Din in je nato prejel posestnik posojilo 90.000 Din. Ker ni dobro gospodaril, je prišlo 1934 do tožbe in je sodišče ocenilo isto posestvo z 92.000 Din. 1935 pa je bilo posestvo sodno prodano za 70.000 Din.

Naravno je, da kmet ob vsej svoji težki potrpežljivosti pri takem stanju ni mogel molčati. Svojega položaja tudi ni mogel prikrivati, ker se je to jasno demonstriralo v strašnem padcu njegove davčne moči. To samo dejstvo mora vznemiriti tudi vlade v državi, kjer igra fatalizem tako veliko vlogo kakor pri nas. Prične se tudi pri nas zanimanje za problem našega kmeta. Pridemo v ero uredbodaje o kmečki zaščiti.

d) Kmečka zaščita

Država se ne postavlja na stališče, da je za prezadolženo stanje kmeta prav za prav odgovoren povzročilec, ki bi moral tudi pri njegovem razdolženju imeti glavno besedo, t. j. sam žrtvovati. Iz doslej povedanega je jasno, da bi velik del kmečkih dolgov morala prevzeti država. Ona pa preide brez besede preko tega in naprti glavni del teh žrtev upniku, v prvem redu denarnim zavodom, in to takrat, ko se ti zaradi valutne politike Narodne banke nahajajo v največjih skrbih. Dobivamo povprečno dvakrat na leto nove zakonite uredbe. V prvi dobi se ta uredbodajna sila omeji na odlaganje plačil. Moratorij. Pozneje pa pristopa že k znižanju bremen samih, s prisilnim znižanjem obrestne mere, z znižanjem dolga samega in z ureditvijo odplačilnih pogojev. Doslej imamo:

1. Zakon o zaščiti kmeta od 19. IV. 1932. Ta določa moratorij, t. j. odložitev plačil in znižanje obrestne mere. Ta pa ni veljal za regulativne hranilnice in ne za zadruge, vsled česar denarni zavodi pri nas niso bili prizadeti.

2. Dne 6. VI. 1932 je izdal minister pravde uredbo za izvrševanje gornjega zakona.

3. Zakon o podaljšavi veljavnosti zakona o zaščiti kmeta od 19. X. 1932 je podaljšal zaščito do 20. X. 1932. Ta je bil objavljen v Službenem listu šele 26. X. 1932, torej 6 dni po izteku njegove veljavnosti.

4. Med 20. oktobrom in 20. decembrom 1932 je v kmečki zaščiti vacuum. Dne 19. decembra 1932 je izdan zakon o podaljšavi veljavnosti zakona o zaščiti kmeta. Zakon od 19. IV. še izvzema Narodno banko, Privilegirano agrarno banko in Drž. hipotekarno banko (§ 8), zakon od 19. decembra pa samo Narodno banko. Pričela je veljati kmečka zaščita tudi napram samoupravnim hranilnicam in zadružnim organizacijam.

5. Dne 22. XI. 1933 je zakonu sledila vladna uredba o zaščiti kmetov. Uredba izvzema to pot Narodno banko in Drž. hipotekarno banko. Uredba ima v § 3 odst. 11 določilo, ki pravi, da se zniža za vsako skrajšano leto odplačila kmetkega dolga preostali znesek za 2%.

6. Uredba o zaščiti kmetov od 3. VIII. 1934 s pravilnikom za izvajanje te uredbe od 5. XI. 1934. Ta določa, kdo je zaščiten. Zaščiten je: a) Kdor je bil ob času zadolžitve kmet, ki je sam obdeloval zemljo. b) Ako zemljiška posest ne presega 75 ha obdelane zemlje. c) Ako osebe niso izključno kmetje, so zaščiteni, ako izvira pretežni del dohodkov iz kmetijstva. Uredba uvaja tudi odplačilni načrt na 12 let z 6% obrestmi za zavode in 3½% za privatne upnike.

7. Uredba o zaščiti kmetov od 30. IX. 1935. Ta uvaja nov odplačilni načrt za dobo 12 let in zniža obrestno mero za denarne zavode na 4½%,

za privatne upnike na 1%. Določa pa, da zapade prva anuiteta 15. XI. 1936. Torej nov moratorij za eno leto. Po § 5 more sodišče kmetu, ki mu znašajo dolgovi nad 50% vrednosti imovine, znižati dolgove na 50%. Za odpisane dolgove od 50 do 80% vrednosti imovine bo država še sklenila zakon glede povrnitve te vsote upnikom. Če znašajo kmetovi dolgovi nad 20% vrednosti zemljišča, more zaprositi sodišče, da se mu roki podaljšajo in obrestna mera zniža. Sodišče mora v takih slučajih najprej poskušati, da se doseže poravnava. Ako ta ne uspe, lahko podaljša plačilni rok do 25 let in zniža obrestno mero do 2%.

Naredba je v kmečko zaščito uvedla neznanke. To je storila s tem, da je uvedla individualno postopanje in vsak tak slučaj pustila v odločbo sodiščem. Zavodom, ki so prizadeti, v obče ni več mogoče delati kalkulacij za uravnovesenje svojega stanja. V glavnem se vsa peza bremen zvezanih s popustki kmetu prevali na ramena upnikov. Da so pa tudi upniki važen člen v verigi narodnega gospodarstva, preko tega se z lahkoto preide. Vprašanje je le, če bo kmet od tega kaj imel. V gospodarstvu je že tako, da vsak nepričakovan vpliv izrodi svojo reakcijo, ki je dostikrat nepredvidna in se pokaže nepričakovano po času in mestu. Poslabšanje razmer na denarnem trgu mora izzvati poslabšanje razmer v narodnem gospodarstvu. In ker je, kakor smo videli, bil vsakokrat, kadar so se v našem gospodarstvu vršile velike perturbacije, v prvi vrsti udarjen kmet, bo udarjen tudi vsled poslabšanja razmer, nastalih vsled opasnih operacij na našem kreditnem sistemu. Vsekakor je danes popolnoma ubit kmečki kredit. Jeli pa bo ozdravljenje našega poljedelstva v obče šlo brez novih kreditov za obnovo in postavitev v stan, je vprašanje. Smatramo lahko, da smo na gospodarskem polju izgubili vojsko. Sedaj gre za likvidacijo te vojne in njenih posledic. Kdo bo to izvršil? S samo uredbodajo se še ni nobena vojna likvidirala. Za to je potreba žrtev in dela. Tu pa se ne sme postopati enostransko, temveč morajo žrtve in bremena nositi vsi. Tudi kmet sam!

Likvidacija vprašanja kmečke katastrofe sama na sebi presega namen teh razmotrivanj. Namen moj je bil samo pokazati vzroke in sedanje stanje krize naše kmečke proizvodnje. Pa tudi, da se s samim igrčkanjem na tem ogromnem organizmu, ki ga pri nas predstavlja kmečki stan, nič ne izboljša, nego samo poslabša.

Če se mi je to posrečilo, sem dosti povedal.

(Literatura: Dr. Ernst Mischler, Laendliche Besitzverhaeltnisse in 27 Gemeinden Steiermarks, Graz, 1901. — Filip Uratnik, Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije, Ljubljana 1933. — Narodna banka 1884—1934. Jubilejni zbornik ob petdesetletnici. — Dr. Milan Ivšič, Problem seljačskog zaduženja, Finansijski arhiv 1935, Zagreb. — Adolf Sturmthal, Die Weltkrise der Waehrungen, Der Kampf, Prag, 1935.)

PRODUKTIVNA ZADRUGA LJUBLJANSKIH MIZARJEV

prevzame vsakršna stavbena in pohištvena mizarska dela
ter jih izvršuje točno, solidno in po jako zmernih cenah
TOVARNA NA VIČU PRI LJUBLJANI
Telefon šte. 24-10 — Čekovni račun šte. 13.997

Sluga Matej in njegov pes

Tone Maček

Baron Steinhardt se je ravnokar vrnil z dopoldanske ježe. Vrgel je na dvorišču uzdo konjskemu hlapcu in se napotil v двореc. V nosu ga je zaščegetal prijeten vonj pečenih fazanov, ki je prihajal iz kuhinje v pritličju. Začutil je glad. Pospešil je korak, da ukaže čimprej servirati kosilo. V mračni veži se je pa pod stopnicami spotaknil ob nekaj mehkega. Nejevoljen je zarobantil in natančneje pogledal pod noge. Nasproti mu je zamežikal stari prepeličar Tedy, ki se je s trudom skušal postaviti na četverce, slabotno mahaje z oguljenim repom.

»A, ti si, mrcina! Kaj še nisi crknil? Marš!« in gospod baron je sirovo sunil psa z nogo, da je žalostno zacvilil in se opotekel v kot.

»Dosti je tega! Ne maram te crke več pri hiši,« je ozlovoljen rentočil gospod baron po stopnicah, in ko je stopil v svoj kabinet, je pozvonil.

Vstopil je baronov sluga Matej. Od starosti in neprestanega dela je imel že sključen hrbet. Ni imel več trdne, vojaške stoje kakor nekdanj, kolena so se mu šibila in tudi roke so se mu že počele tresti. Nad ušesi in na zatilku mu je ostal še venec redkih, sivih las. Njegove oči so že davno izgubile nekdanji mladeniški blesk in solznice so mu jih stalno zalivale. Brezzoba usta so pod tenkimi, nagubanimi ustnicami le s težavo in s sikanjem izgovarjala potrebne besede. Ponošeno livrejo mu je varoval bel, že malce umazan predpasnik. Obraz mu je bil prepreden z množico drobnih gub, ki so mu okrog usten nervozno podrhtavale.

»Vi, vi! Kaj naj to pomeni?! Kaj tako izpolnjujete moja povelja?! Kdaj sem vam že naročil, da mi spravite tisto ščenč, Tedyja, kamorkoli od hiše! Pa se še vedno valja po veži! Takoj po kosilu, ko pospravite obednico, boste vzeli puško in odvedli to crko v gozd in jo tam ustrelili!«

Sluga Matej je začel migati z brado, hotel je nekaj povedati, a gospod baron ga je razdraženo prehitel:

»Sicer sem pa že tudi vas, mevža stara, davno sit. Čez mesec dni lahko greste, kamor hočete. Lenuhov ne maram več rediti.«

Sluga Matej je še vedno stal pri vratih s široko odprtimi očmi, kakor od strele zadet. Gospod baron se je še bolj razljutil in ga je nahrulil:

»Kaj ste popolnoma gluhi? Ste razumeli?!«

»Sem,« je komaj slišno prišlo iz Matejevih ust.

»Sedaj pa takoj servirajte obed!«

Matej je stal pri posluživniku, nesrečen kakor še nikdar v svojem življenju. Prsti njegovih rok, ki so tičali v mnogo predolgi, belih bombaževinastih rokavicah, so nemirno tipali ob hlačnem šivu. Videl je svojega gospodarja, ki je hlastno pospravljaval s krožnikov, kakor skozi meglo in nikakor ni mogel osredotočiti svojih misli na delo, ki ga je trenutno moral opravljati, tako da ga je gospod moral celo opomniti:

»Kaj, ali ste zaspali? Ne vidite, da imam prazen kozarec?«

Matej mu je natočil kozarec rdečega burgundca, roka se mu je pa pri tem tako tresla, da je kanilo nekaj kapljic na snežnobel damastast namizni prt, kakor da bi ga bil Matej oškropil s svojo srčno krvjo.

»Neroda stara! No, pa saj se ne bom več dolgo z vami jezil.«

Po končanem obedu se je gospod baron umaknil v svoj kabinet, prej pa je še naročil slugi, naj pazi, da bo turška kava, ki naj jo prinese za njim, dovolj vroča.

»In pa ne pozabite, kaj sem vam prej velël! Zaradi psa!«

Gospod baron se je udobno zleknil po divanu. Iz prepolnega želodca je rignil. Malo preveč sem pojedel, je pomislil. V mojih letih človek kaj rad odebeli. Trebušast pa ne bi rad postal. Še včeraj mi je rekla Vanda, da sem še kot dvajsetletni mladenič. Vitek in prožen. Tak hočem tudi ostati, dokler se bo le dalo. Moral bom bolj zmerno jesti, ne preveč poležavati in smotreno gojiti sport: jahanje, tenis, golf.

Zagledal se je v sliko angleškega lova, ki je visela v težkem zlatem okvirju na nasprotni, z rdečim brokatom prevlečeni steni. Kako graciozno sedé dame na arabskih belcih, kako zanosno se drže kavalirji na iskrih jorkširskih rjavcih v svojih pisanih žokejskih dresih. S kakim ognjem se trgajo krdela lovskih psov s povodcev, da jih gonjači komaj kroté.

Da, saj res, naročiti moram iz mesta orožarja, da pregleda moje puške. In pse moram sedaj večkrat vzeti s seboj na sprehode, da jih stremim. V oktobru pa priredim velik lov, na katerega povabim vse plemenito sosedstvo. Svet naj se prepriča, da še nisem docela na kraju. Upam, da Löwenstein povabila ne bo odklonil. Kmalu ga bom potreboval.

V prvi vrsti pa ne sme manjkati moja božanska Vanda, seveda. Za njo moram še oskrbeti nov lovski kostum. Konja si bom pa zanjo izposodil pri polkovniku v mestu. Ima dva krotka belca.

Vanda na konju, to bo senzacija. Njeni boki in stegna v ozko napetem, zeleno-baržunastem krilu. Oh, znorel bi človek. Sinoči se je malo kujala, ker ji nisem prinesel obljubljenih ogrlice. Ampak ta prokleti Žid mi ni hotel dati nič več na upanje. Bom najbrž moral kar na tistem prodati še pristavo v Zavodni, da se prehitro ne zve.

Prihodnji teden praznuje Vanda svoj rojstni dan. Do takrat ji moram na vsak način ogrlico kupiti, da mi ne bo zopet s tistim nadporočnikom flirtala. In ravno tisti večer bo igrala glavno vlogo v »Čardaški kneginji«. Gotovo se ji bo ogrlica izredno podala k slikoviti ogrski narodni noši, z ličnimi lakastimi škorenjčki. In po predstavi —. V separeju pri »Zlati kroni« —.

Oh, Vanda, golobičica moja, carica moja —. Tvoja rožnata polt —.

Gospod baron je sladko zasanjal. Telo mu je podhrtevalo in prsti na rokah so mu trepetali, kakor da božajo objekt poželenja in razjedajoče strasti, dokler se mu ni dihanje umirilo in je kmalu nato začel glasno smrčati.

Medtem je sluga Matej pospravljaj obednico. Zložil je srebrnino v posluživnik, snel je beli prt z mize in ga nadomestil z brokatnim, pometel je drobtinice v smetišnico in parket je nato znova leskeče skrtalil. Nato je v strežni sobi pomil pribore in jih je suho obrisal, nakar se je podal v kuhinjo k obedu. Kuharica mu je očitala:

»Tako dolgo vas ni. Me s sobarico sva že poobedovali. Za vas sem pustila tam na štedilniku.«

Matej je zajel par žlic juhe, potem pa je nepremično obsedel poleg mize, strmeč skozi okno v sive oblake, ki so medtem zakrili zadnji solnčni žarek. Zunaj je začel pršeti droben dež.

»Boste skoraj gotovi? Čakam še na vas, da pomijem,« se je spet oglasila kuharica.

»Ne bom več jedel. Le pomijte.« Porinil je krožnik od sebe.
»Kaj pa vam je? Ste bolni? Naj vam skuham lipovega čaja?«
»Ne, ni treba. Ni nič posebnega. Kar tako. Bo že prešlo. Če bo gospod baron popoldne kaj vprašal po meni, recite, da sem šel s Tedyjem v gozd.«

Tine Kos, Plin

»Ob tako neprijaznem vremenu greste na sprehod?«
»Ne grem na sprehod. Po opravkih. Gospod baron mi je naročil.«
Kuharica je zmajevala z glavo in mrmrala: »Nekaj ni pri njem v redu. Nič čudnega, mož je že star. Takemu hitro kaj pride. Bil pa je dozdaj še vedno dobre volje. Oh, da. Sama ne vem, kako bo še z menoj. Tudi nisem več mlada —.«

Matej se je počasi dvignil in odtaval v svojo »sobo«, majhno luknjo v kotu pod stopnicami. Tu je imel ležišče, kamor je pozno zvečer, ko ga gospod baron ni več potreboval, ves zbit položil svoje stare kosti in se pogreznil v težak sen, iz katerega ga je točno ob šestih zjutraj zbujal star, razklopotan budilnik, ki ga je, da bi ga bolje slišal, postavljaj na poveznjeno umivalno skledo. V tej luknji je stal, stisnjen pod stopnice, star, železen vojaški postelnjak s preležano slamnjačo, ki je bila pregrnjena s posvalkano odejo. Ob okencu, skozi katerega se je videlo pred hlev na dvorišču, je stala polomljena mizica na treh nogah; četrto so nadomestovali kosi opeke. Na mizici je ležalo vse mogoče v slikovitem neredu: ostanki večerje od prejšnjega dne, kos kruha poleg mastila za čevlje, par umazanih ovratnikov in oguljena črna kravata. V steno poleg vrat je bilo zabitih nekaj žebeljev in na njih so viseli razni kosi obleke: hlače z zelenim šivom, paradni frak z zelenim ovratnikom in medenimi gumbi, na katerih je bil vtisnjen baronov grb, in dvoje predpasnikov. Ob steni je stal lesen stolček s pločevinasto skledo za umivanje.

Nad posteljo na steni je visela podoba »Zadnje večerje« in slika cesarja Franca Jožefa, pod njo pa obledela fotografija, ki je predstavljala Mateja kot mladega dragonca na slikanem ozadju dunajskega Schönbrunn. Ti predmeti so zgovorno pripovedovali o Matejevem življenju, ki ni bilo kdove kako bogato dogodkov. Bil je sin pobožnih kmečkih batarjev, ki se je pri vojaki izkazal kot zelo pripravna ordonanca in častniški sluga. Eden izmed častnikov, katerega je vse leto hodil zjutraj buditi in mu čistiti čevlje, ga je priporočil staremu baronu Steinhartu, ki ga je po dosluženi vojaški dobi vzel na graščino za lakaja, kjer je ostal za vedno. V svojem služabniškem poslu se je kmalu tako izuril, da so ga smatrali za neobhoden hišni rekvizit.

Skrbno je negoval mladega barončka in baronese in se je z njimi igral. Takrat jih je smel še tikati. Ko pa so malo odrasli in šli v mestne šole, jih je smel ogovarjati samo z milostljivi gospod baron in milostljiva baronesa. Tovarištvo je prenehalo med njimi, bil jim je samo še sluga, a oni njegova gospoda.

Svoje plače, ki mu jo je stari baron obljubil, ni nikoli v celoti dvignil, vzel je le kdaj pa kdaj kaj malega na račun, za tekoče potrebe. Gospod baron se mu je ponudil, da bo že nalagal njegove prihranke zanj v hranilnico. In res mu je parkrat pokazal hranilno knjižico, v kateri je bila že lepa vsota vpisana.

Prepričan je bil, da je tako najbolje. Na ta način si bo najbolje zasi gural brezskrbno starost. Zaupal je svoji gospodi popolnoma in se ni dalje brigal za zadevo, tudi takrat ne, ko je stari umrl in je mladi prevzel gospodarstvo. Ob svojem času, si je mislil, ko bom potreboval, ko si bom hotel kje kupiti zaželeno hišico, v kateri bom užival zasluženi pokoj, pa porečem in dali mi bodo. Kaj bi sedaj z denarjem! Nesreča nikoli ne praznuje, pa bi mi znalo še kaj zmanjkati.

Mladi je bil pa čisto drugačen tič. Komaj so starega odnesli iz graščine, že so se pojavili od kdovekod številni prijatelji in prijateljice mladega barona, ki jih Matej poprej še ni nikdar videl. Lov se je vrstil za lovom, izlet za izletom, gostija za gostijo. Iz mesta so prihajali veliki vozovi, zvrhano naloženi z novim, blestečim pohištvo, dragocenimi slikami, prekrasnimi preprogami. Vse staro pohištvo je moralo iz graščine izginiti, vse stene so temeljito ostrgali in jih prevlekli s svilenimi tapetami, kameniti tlak po veži in hodnikih so odstranili in ga nadomestili s pisanim mozaikom. Sto-

letne lipe v parku so posekali, da so napravili prostor za novo tenis-igrišče. Polovico krav so prodali iz hleva, namesto njih pa so kupili konje dirkače.

Za gospodarstvo se mladi baron ni dosti brigal, prepuščal je vso skrb oskrbniku, od katerega je zahteval samo denarja. Ko ga iz rednega gospodarstva ni bilo več dovolj na razpolago, so začeli izsekavati gozdove. Ko tudi to ni več zadostovalo, so začeli odprodajati zemljišča. Kos za kosom.

Tine Kos, Mati

Matej se je začel na tihem vpraševati, kam bo to privedlo. Začel je dvomiti, da li je gospoda res najbolj pametna in najbolj krepostna. Če je primerjal barona z ljudmi iz nižjih krogov, kolikor jih je poznal, je videl, da so v mnogočem boljši od njega. Edino mladi kmet Kantner je bil prav tak lahkomiselnež in zapravljivec, vendar ta ni imel tako odlične vzgoje in ni bil tako izobražen kakor baron, ki bi že radi tega moral bolje vedeti, kaj je prav in kaj se spodobi. Zlasti je bil Matej nezadovoljen, kadar je moral sreči dvomljivim ženščinam, ki jih je gospod baron pripeljal od kdovekod, ali so pa kar same prišle in se vedle prav oblastno. Bile so nalepotičenih obrazov in razširjale so ogabno omamen vonj. Prebile so noči v baronovi postelji, kamor jim je moral nositi zajtrke. Razpolagale so z Matejem, kakor da so ga one najele.

Čim starejši je Matej postajal, tem osornejši je bil baron z njim. Nazadnje sploh ni nikdar več slišal prijazne besede. S skrbjo je stari sluga začel gledati v bodočnost. Dolgo ne bom več mogel vzdržati, si je mislil. Teh nekaj let, ki mi še preostajajo, bi rad preživel v miru. Kako prav je, da nisem v mladosti zapravljal. Radoveden sem, koliko bo že vsega skupaj v moji hranilni knjižici. Odkar je pokojni baron umrl, mi je niso več po-

kazali. Po mojem računu bi moralo zadostovati, da plačam hišico doli pod gozdom na koncu vasi, ki mi je najbolj všeč in še mora ostati toliko, da bom kakih deset let lahko brez skrbi preživel. Takoj jutri porečem gospodu, da mi knjižico izroči, kajti ne ve se, kako še pride. Pri meni, mislim, bo sedaj bolj na varnem.

Res se je Matej drugi dan, ko je stregel gospodu baronu pri obedu, opogumil in je zaprosil:

»Ponižno prosim, milostljivi gospod baron, da bi mi blagovolili izročiti hranilno knjižico, na katero ste izvolili v hranilnici nalagati mojo plačo. Rad bi si nekaj kupil in se mi ravno sedaj nudi ugodna priložnost.«

Gospod baron ga je srepo pogledal: »Kaj hočete?«

»Da bi mi dali mojo hranilno knjižico.«

»O kakšni hranilni knjižici se Vam pa sanja?«

»No, tisto, na katero se je moja plača nalagala v hranilnico. Stari gospod baron, Bog jim daj dobro, so vsak mesec mojo plačo na moje ime naložili v hranilnico in so mi hranilno knjižico večkrat pokazali. Ko so umrli, je bilo že čez dva tisoč goldinarjev.«

»Vam se gotovo blede. Jaz ne vem ničesar o kaki vaši hranilni knjižici ne o kaki plači. Kako plačo bi pa še radi imeli? Ali niste z vsem preskrbljeni?«

»Že, gospod baron, ampak mislil sem, da ne boste zahtevali, da vse svoje življenje delam samo za hrano. Kaj pa bo z menoj, ko ne bom več mogel? Že zadnjič ste rekli, da niste več z menoj zadovoljni, da sem že prestar, da boste vzeli mladega.«

»To je vaša skrb. Nihče ne more zahtevati od mene, da redim v hiši ljudi samo iz milosti. Kar se pa tiče vaše plače, nisem nikdar slišal, da bi vam bila kaka plača obljubljena. Vsaj danes je gotovo več ne zaslužite. Če pa ste jo v mlajših letih imeli, se je pa gotovo že davno uporabila za razne nabave v vašo korist. Kaj mislite, da vaša livreja, vaši predpasniki, krtače in cunje, s katerimi brišete prah, nič ne stanejo?«

»Ali gospod baron, saj vsega tega ne potrebujem jaz za svojo osebo. To spada k vašemu gospodinjstvu.«

»Tako-o! Od kdaj pa ste takih nazorov? Ali imate kaj pisanega v rokah, koliko plače vam je bilo obljubljeno?«

»Ne. Pokojni gospod baron so mi samo ustno obljubili in so obljubo tudi držali.«

»Ali imate kako potrdilo, da ste nam dali shraniti kako hranilno knjižico?«

»Tudi ne, ker sem brez tega zaupal pokojnemu gospodu.«

»Potem pa nikar ne blebečite neumnosti. Če pa vam pri meni ni več všeč, pa si izpreberite. Mogoče vam kje drugje dajo še plačo povrh. S tem sva bôt.«

Pred Matejevimi očmi se je zameglilo, soba s pohištvom vred je zaplesala okrog njega, zdelo se mu je, kakor da so se mu tla izpodnesla izpod nog, in moral se je oprijeti posluživnika, da ni padel vznak. Vsi njegovi dolgi upi so se zrušili nad njim in se razblinili v mračno praznino. Življenje se mu je naenkrat zazdelo prazno in brez pomena. Pred njim je zazijal prepad temnega obupa. Opravljal je svoje delo še naprej, a brez vsakega osebnega odnosa do njega, čisto mehanično, kakor da ni on, ki krtači parkete, briše prah, čisti obleko, pogrinja mizo, kuri peči itd., ampak nekdo drugi, ki mu je tuj, sam se pa vdaja edinole svojim mračnim, brezupnim mislim,

Vse to je še enkrat mimobežno oživel v njegovem spominu, ko je ves potrt in uničen sedel na robniku postelje in strmel v motne šipe svojega okna, ki so se pod drobnim deževnim prščem solzile. Poleslep in ogoljen Tedy je položil glavo na njegove noge in je zdaj pa zdaj rahlo pomajal z repom, kakor da pritrjuje njegovim mislim kot sotrpin in edini

Tine Kos, Mati

tovariš. Da, edini tovariš staremu, razočaranemu slugi, je bil star, doslužen in razočaran pes. Stari sluga je vedel, da nima nikogar več na svetu, ki bi ga ljubil, kakor edino tega psa, nad katerim se je sedaj, ko je radi starosti izgubil blesk mehkega in gostega kožuščka, vsakdo zgražal in ga vsak suval z nogo. A tudi pes je čutil, da razen Mateja ni na svetu bitja, ki bi se zanj pobrigalo, ga nakrmilo, mu popravilo ležišče in ga vzelo v varstvo pred preganjalci. Tako je sčasoma to dvoje revnih bitij, navezanih le drugo na drugo, postalo drugo drugemu neobhodno potrebno. Matej se je spuščal preje v dolge pogovore s Tedyjem, kakor z dobrim tovarišem. Pripovedoval mu je, kako bo lepo, ko bosta sama živela

mirno v lastni hišici in jedla, kar bo bog dal. Nikomur več ne bosta napoti, sama svoja gospodarja bosta. In Tedy ga je zvesto poslušal, nagnil je glavo zdaj na to, zdaj na drugo stran, mahal z repom in zdaj pa zdaj dobrikajoče zagodrnjal, kakor da soglaša z vsem, kar mu Matej pripoveduje. Po usodnem razgovoru z baronom pa se Matej in Tedy nista več tako veselo in upapolno razgovarjala. Matej je turobno molčal.

Proti večeru je prinesel Matej iz baronove orožarne staro dvocevko in jo je nabil. Zatem si je obul dokolenice in poiskal nahrbtnik.

Ko je Tedy videl znane priprave, ki so zanj pomenile nekdanj višek nestrpnega pričakovanja in ki so mu obudile spomin na toliko lepih lovskih pohodov in smelih pasjih doživljajev, je mahoma oživel. Veselo je šepal okrog Mateja in, ko sta bila gotova, je skakljal po treh nogah doli po stopnicah in je celo poskusil zalajati svoj nekdanji veseli in bojeviti lajež, kar pa se mu je le slabo posrečilo.

Ko je stopil na prosto, je brizgnil Mateju v obraz mrzel jesenski pršec in burja mu je hotela odnesti klobuk. Potegnil si je kapuco preko glave in se tesno zavit v pelerino. Tedyju je mahoma prešla vsa bojevitost, ko sta stopala po razmočeni kolovoznici proti gozdu. Stiskal se je k Matejevim nogam. Nekoč je na takih pohodih tekel veselo naprej, sledeč s smrčkom tik ob zemlji za sledom divjačine, sedaj ga je pa njegov ostri pasji voh že zapustil. Poleg sključenega Mateja je šepal pes s povešeno, brezbrizno glavo in podvitim repom. Dež ju je oblival in burja ju je mikastila. Z Matejeve pelerine in od redkih Tedyjevih dlak so se odtakali tanki vodeni potočki.

Prišedši v gozd, je poiskal Matej med osamelimi brezami malo jasio. Prisloneil je puško ob deblo, slekel pelerino in jo z nahrbtnikom vred položil pod drevo. Nato se je za trenutek zamislil. Tedy je čakal. Matej je pokleknil na pelerino, kakor da hoče moliti. Pes se je drgetajoč privil k njemu. Matej ga je božal po plečih in mrmral nekaj nerazumljivega. Hipoma pa ga je tesno prižehl k svojim prsim. A takoj nato ga je spustil in vstal.

Vzel je puško v roke: »Pravico sva pričakovala, miloščine pa ne marava! Tudi za vas bo še prišel dan!« in zamahnil je s puško v nedoločeni smeri, kakor da grozi nevidnemu sovražniku. Pes ga je čepé gledal s kalnimi očmi in dobrikajoč se je čakal njegovih povelj. Matej je odstopil nekaj korakov in nameril.

»Tedy, odpusti, mora se zgoditi!«

Roka se mu je tresla, ko je sprožil. Pes je žalostno zacvilil in omahnil. Zadet je bil v zadnji konec. Obležal je na tleh, hropeč in z udanim pogledom v Mateja, kakor da išče pri njem pomoči. Matej je planil k njemu, jecajoč kakor otrok, popravil mu je na tleh glavo, nato pa je še enkrat vzel puško v roke in jo nastavil psu v uho. Po drugem strelu se je pes krčevito zvil v klopčič, nato pa se je stegnil in odrevenel.

Matej je sedel poleg mrtvega psa in si je podprl glavo z dlanmi. Tako je sedel dolgo, nepremično. Nič ni občutil, kako hlešče po njem jesenska burja, kako je že do kože premočen. Ugasnilo je v njem vse, kar ga je še vezalo na življenje. Bil je kakor brezčuten kip. Hrbet se mu je še bolj skrivil, glava mu je zlezla med ramena, gube v obrazu so postale bolj ostre in globoke in pogled mu je zasenčevala neprestana vlaga, ki mu je izstopala iz oči. Zdel se je samemu sebi kakor citróna, iz katere so izželi zadnjo kapljico soka in jo vrgli na smetišče. V svoji onemoglosti ni mogel niti več stisniti pesti.

Tedaj se je pa tiho prikradel izza sivih oblakov žarek zahajajočega solnca, ki je z zlato milino ozlatil resje, parobke in bližnje smreke, da je rosa na njih zažarela kakor biserje. Tam daleč na obzorju se je prikazal veličastni lok mavrice.

Tine Kos, Dekle

Ko je Matej začutil na uvelih rokah tople, božajoče solnčne žarke, se je polagoma zdramil iz otrplosti. Dvignil je glavo in se ozrl; pred seboj je zagledal okrvavljeno truplo mrtvega Tedyja in divja bôl mu je presunila srce. Zravnal se je in grozeče dvignil pesti proti nebu. Tedaj pa ga je prešinila drzna misel ... In čudno, niti ustrašil se je ni. Samo trenutek je še premišljeval in že je dozorel v njem sklep —.

Ob tem času jezdi baron navadno na sprehod ...

Hlastno je vzel iz nahrbtnika dva nova naboja in je nabasal dvocevko znova. Nič več se mu niso roke tresle. Stopil je še enkrat k Tedyju, se ozrl vanj, nato pa je z izredno trdnimi koraki odhitel skozi gozd v smeri proti cesti. Ob česti je, skrit za drevesom, čakal —.

Ni se varal. Baron se je naspal in najužinal. Ker se je medtem zjasnilo in posijalo solnce, je ukazal osedlati konja. Preden je odjezdil na sprehod, se je še na lastne oči prepričal, da je Matej res spravil Tedyja od hiše.

Konja je pustil, da je šel počasi, lahko in peketaje, sam pa se je enakomerno zibajoč se v sedlu predal lahkoživim mislim, ne da bi ga vznemirjal skorajšnji polom, ki je grozil vsemu njegovemu gospodarstvu. Uživati, dokler se dá, kaj bo potem, o tem bo še čas razmišljati. Zemlja je bila napojena in osvežena, iz nje so puhtele opojne, vlažne vonjave, v zraku so se javljali roji jesenskih mušic k večernemu plesu, po travi in grmičevju so blesketali rosní biseri, v obcestnem jarku je žuborela deževnica. Gospod baron vsega tega ni opazil, pred očmi mu je plesala edinole nežnopolta in bujna subreta Vanda.

Cesta je zavila v gozd. Tedaj pa je nenadoma počil strel in konj se je visoko vzpel, da je malo manjkalo, da ni barona vrgel raz sebe. Mukoma ga je obrnil in pognal nazaj proti gradu. Ni pa mogel več dirjati, konj je na eno nogo močno šepal. Baron se je ozrl in opazil na gozdnem obronku temno postavo. Ni si upal nazaj, da bi pogledal, kdo je bil.

Kratko nato je spravil doma vso služinčad na noge: poslal je po živilozdravnika, da preišče ranjenega konja, sam se je pa z oboroženimi hlapci odpravil nazaj proti gozdu.

Matej je prvič v svojem dolgem, neveselem življenju meril s puško v človeka in, čeprav ga je bil smrtno zasovražil, se mu je vendar v tem trenutku roka zatresla. Sprožil je, a zgrešil cilj; namesto barona je pogodil njegovega konja. In hipoma mu je odleglo, čeprav ni dosegel svojega namena... Še skoraj vesel je bil, da je zgrešil...

S seboj je bil obračunal, še preden se je bil odločil za to dejanje. Zdaj je postavil puško na tla, nastavil je podbradek na puškino cev, z nogo je stopil na petelina in ga je sprožil. Strela skoraj ni bilo slišati. Svinčena zrna so mu raztrgala podbradek in se mu zarila globoko v možgane. Zgrudil se je poleg nahrbtnika in puške.

Baron in njegovi hlapci so bili prikrajšani za lov na redko divjačino. Tedyjev kadaver so našli šele prihodnjo pomlad, ko so trebili gozd.

Gospodarska organizacija je hrbtenica delavskega gibanja!

Splošna gospodarska in konzumna zadruga za Gorenjsko^{1,2,3} na Jesenicah

vabi v svojo sredo vse zavedne delavce in nameščence, male kmete in obrtnike, sploh vse delovno ljudstvo gornje-savske doline.

Pristopi lahko vsak!

Delež Din 300.—, vpisnina Din 5.—.

Zadruga ima:

sedem prodajaln in to: na Savi, Jesenicah, Borovljah, Koroški Beli, Dobravi ter v Gorjah in Mojstrani; dve zadružni gostilni: na Jesenicah (Delavski dom, nasproti tovarne) in na Javorniku (pri Konjiču, nasproti postaje); zvočni kino Radío na Savi nasproti tovarne, poleg Delavskega doma lastna Delavska domova na Savi in v Gorjah delavski park in delavski sportni stadion

SVOJI K SVOJIM!

V ZDRUŽENJU JE MOČ!

Zakaj se nogavice tako hitro raztrgajo? Zato, ker jih prav ne perete. Ne čakajte, da bi znoj razjedel nogavico, perite jo pogosto in sicer v raztopini SCHICHTOVEGA RADIONA natančno po navodilu za uporabo na zavitku Radiona.

Kadar onemija transmisije, kadar obmolknijo stroji...

(Zapiski iz boja za vsakdanji kruh in dostojanstvo človeka)

Janez Samojov

Vstavaj prokljatstvom zakljemjonij...
Ruska narodna.

Veliko poslopje. Okrog njega polje. Na polju majhne, skromne hišice. Visok, respekt vzbujajoč tovarniški dimnik sili nekam kvišku, uporno, kakor da hoče povedati, da je gospod vsega prostranstva in vseh hišic. Okna poslopja so kakor v podstrešnih stanovanjih, drugo poleg drugega, za okni pa so obširne dvorane tovarne, kjer se vrte statve, vretena in stroji.

Pri teh strojih, vretenih in statvah stoje delavci in vodijo kakor dirigenti pri velikem orkestru njihovo gibanje. Stroji z mehanično spretnostjo napenjajo cele snope nitk, jih prepletajo in tko, da se na drugi strani vreten in statev pojavlja lepo tkano platno.

Oči delavcev so uprte v tanke čolničke, ki prijemajo in z urno naglico vežejo snope nitk, da nastaja platno. Roke delavcev se zdaj pa zdaj dotaknejo snopov nitk, begajočega čolnička ter tako uravnavajo njegov tek.

Zrak med stroji, statvami in vreteni in v vsej tovarni je pomešan z nevidnim prahom, ki lega na pljuča, ščegeče v grlu in draži. Obledeli obrazi oznanjajo tbc. Utrujenost in resignacija veje iz teles.

Stopil sem k delavki.

»Koliko ur na dan strežete statvam in vretenom?«

»Osem ur.«

»Nepretrgoma?«

»Z enournim odmorom nepretrgoma. Imeli smo prej s tovarnarjem dogovor, da bi delali nepretrgoma od 7. do 15. ure. Saj veste, človek si po delu rad nekoliko oddahne. Rad bi se nekoliko prepustil samemu sebi. Mnogo nas je, ki hodimo po celo uro daleč v tovarno in tisti enourni odmor opoldne nam je naravnost muka.«

Tiho zakašlja v ruto in oči ji ugašnejo.

»A ni pristal?«

»Preklical ga je. 'Od 8. ure zjutraj,' je rekel, 'boste odslej delali in do 12. ure dopoldne. Ena ura zadostuje, da se najeste, nato pa od 13. do 17. ure pridno naprej.'«

Ironično-grenko se je nasmehnila in ponovila: »Pridno naprej, kakor da drugače lenarimo, kakor bi se dalo v akordu lenariti. Saj statev in vreteno tudi nečeta čakati.«

»Kako pa vas tovarnar plača?«

Pogledala me je in v njenih očeh je blisnila jeza. Jeza izkoriščanega človeka.

»Sramotno. Kakor da smo ubogi svetopisemski Lazarji, ki sedimo pod bogatinovo mizo, in kakor nam zadostuje drobtina ali oglodana kost z njegove mize. — V 12 delovnih dneh dobim, kakor je sreča, 130 do 150 dinarjev, ali na dan nekako 9 do 10.25 dinarjev.«

»In na uro,« sem pristavil in v mislih računil, pa je segla kar v besedo in dodala:

»1.50 dinarjev približno ali tako okrog. Pasji zaslužek.«

Skrčila je ramena in rekla:

»Ali... živeti se mora. Kruha ni in zato moramo delati, kakor nas plača, ker,« je tiše dodala, »ker tudi pravice ni.«

»Poštenosti, recite, poštenosti,« sem rekel. »Pravica, to je namreč takšno testo, kakršen je tisti, ki ga mesi. Falot, pa je testo tudi falotovsko.«

»Resnica,« je pritrdila. »Saj pri tem zaslužku ne vemo, ali v resnici samo toliko zaslužimo in kje in kako nas goljufajo, kajti ne dovolijo nam kontrole, da bi vsak delavec lahko kontroliral, koliko prav za prav v resnici na uro ali na dan stke.«

»Kako to?«

»Vidite, delamo na akord. To je zdaj povsod moderno, ker z akordom pač delavec do skrajnosti izčrpa svojo delovno moč, ne da bi kaj pomišljal. Vabi ga, kakor opij, tisti izrek tovarnarja: 'Čim več narediš, tem več zaslužiš.' Da pa bi lahko delavec videl, koliko da sadu njegovo delo, nima nobene kontrole. S statev in vreten so namreč odpravili kontrolne ure.«

»Kakšne so bile tiste kontrolne ure?«

Pokazala je statev:

»Vidite... Tuljave so različne širokosti, široke so 75 cm do 150 cm in imajo nitko pri nitki, tako da tvorijo te nitke nekako progo. Preko te proge pa bega sem in tja čolniček kakor prst in prepleta nitke in tako tke platno. In po tej stkani progi se računa akordno delo. Na primer, glejte, od enega kvadratnega centimetra, ki ima 9 nitk, nam za meter tkanine plačajo 18 par. Od 1 kvadratnega centimetra, ki ima 13, 14 nitk, pa 25 par.«

»Torej,« sem računal, »pri 1 kvadratnem centimetru z 9 nitkami je v enem metru kar 900 nitk?«

»Da. Čolnič mora sem in tja po teh, s tuljave nategnjenih nitkah, zbežati 9 krat, da je stkan en centimeter... Pri tem so pa statve tudi različne. Nekatere tkejo hitreje, druge počasneje. Vedno je treba paziti, vedno trepetati, da se kaj ne pokvari, če ne, je kazen. Dajejo nam slabo prejo, samo da je po ceni. Za akordno delo pa slaba preja ni za rabo. V štirih urah, na primer, komaj stkemo 2 metra.«

»Kaj se pri tkanju nitke rade trgajo?«

»Če je dobro blago, se kvečjemu zgodi, da se na dan vtrga enkrat, dvakrat. Ali to le, kakor sem rekla, če je dobra preja. Zdaj imamo pa, kakor sem že rekla, prav slabo prejo. Neprestano se trga. Tovarnar pa tega neče videti. Dolži nas delavke, češ, da smo nespretni in ne znamo tkati. Tako je zdaj pri blagu tako slaba preja, da se je stke en komad — to je 100 metrov — komaj v 5 tednih. Ker nam torej plačujejo v akordu, je pri tej slabi preji za nas občutna škoda, delamo takorekoč zastonj, tovarnar pa ima ves dobiček, ker ga tako počasno in zamudno tkanje nič ne stane.«

Zamislil sem se. Delavec mora biti torej pri delu zelo zbran, čeprav se nepoučenemu zdi, da statva in vreteno tke samo in je delavec samo radi lepšega pri njem kot čuvaj.

»Če se torej odtrga ena sama nitka, ali je že napaka?«

»Da. Tisti del je treba ves razplesti. To je zamudno. Traja po 10, 15 in več minut. Če se to zgodi pogosto, je zopet zaslužek ničeven. Od nas zahtevajo lepo blago, ali kako naj bo lepo iz slabega materiala?«

»Zdaj razumem. Ker torej nimate kontrolne ure, ki bi kazala, koliko metrov ste stkali, ne veste, koliko ste v resnici stkali. Tako vam lahko zapišejo, kakor se jim zdi?«

»Seveda! — Zato pa imamo v 12. delovnih dnevih komaj 130 do 150 dinarjev. V tolažbo nam še povrh trdijo, da v akordu najmanj za 30 od-

Tine Kos, Portret (žgana glina)

stotkov več zaslužimo kakor, če bi ne delali v akordu. In, vidite, vkljub vsemu znaša zaslužek komaj 130 do 150 dinarjev. Kako bi se vas ne lotil sum, da je vse zlagano? Nikdo ne ve, koliko metrov je v resnici stkal, da bi sam preračunal dejanski zaslužek. Ko je kos stkan, ga kratkomalo vzamejo v skladišče, ga tam zmerijo in nam povedo, toliko in toliko metrov je stkanega in človek mora verjeti in molčati.«

»Koliko statev in vreten pa ima vsak delavec ali delavka?«

»Po protekciji. Če je mojstru katera bolj pri srcu, bolj simpatična, če sta njen obraz in telo bolj prikupna, dobi kar tri statve. Druge pa po dve. In še te s slabim materijalom in počasnejšim tekom.«

»Mojstri se radi smučejo okrog delavk?«

Vprašal sem z opreznim glasom in ji pogledal kradoma v oči. V njih je blisnil prezir.

»Kaj vam bom pripovedovala?! ... Kakor psi so! — Ti, ženska, pa molči, če ne, pa na cesto. Če bi bil kruh lažje dobiti, kakor je, bi pljunila dedcu v gobec in šla. Tako pa ...« skrčila je ramena v preziru in pljunila pod stavek ... »eh, saj veste.«

Useknila se je, a videl sem, da le zato, da je otrla solzo iz oči, ki ji je nagajala.«

»Prokleta tako izkoriščanje človeka,« sem stisnil z zobmi.

Na glas pa sem rekel:

»Bog Mamon in Zlato tele gospodari s Človekom. In samo, ker se mu ljudje puste.«

Pogledala me je:

»In če bi se ne pustili?«

»Tedaj bi izginil bog Mamon in Zlato tele bi se razlilo v blagostanje Človekovo.«

Popravila je čolniček pri statvi in rekla:

»Organizirani smo! In že smo na delu, da se upremo.«

Vzravнала se je in z neko kljubovalnostjo rekla:

»Hočejo nam zdaj še to, kar imamo, zmanjšati. Češ, ni dela. Treba je reducirati mezde in delavke. Ostali pa naj se podvizajo, da nadomestijo reducirane v množini produkcije.«

Blesk je bil v njenih očeh, čelo nabrano in mišice sem videl na njenih rokah. Zdela se mi je v tistem hipu kakor poosebljen upor.

»In kaj boste napravili, če se to zgodi?«

»Mi vsi, če se to zgodi, ustavimo stroje, statve in vretena.«

»In vaše zahteve?«

»So že podane. Kolektivna pogodba, kakor jo predpisuje Obrtni zakon in kakor jo določa Zakon o zaščiti delavcev. Minimalne mezde, delovni pogoji, spoštovanje socialnih zakonov.«

»A tovarnar?«

Skomignila je z rameni:

»Rekla sem: Organizirani smo. Če bo trmoglav, bomo spregovorili mi.«

In zgodilo se je, da je tovarnar rekel:

»Kolektivne pogodbe ne podpišem. Mezde znižam za 30 odstotkov. Radi sanacije podjetja moram reducirati več delavcev in delavk.«

Vzkipelo je v srcih. Dvignili so glave, kakor jo dvigne razsrjeni velikan, če ga užalijo v njegovem dostojanstvu.

»Mi smo, ki dajemo življenje statvam, strojem in vretenom. Mi smo, ki jim ukazujemo, kako naj delajo, in v teh naših ukazih je obstoj tovarne in bogastvo tovarnarjev.« —

Bilo je v torek zvečer, ko je delavstvo zborovalo.

»Brez nas ni tovarne,« so rekli. »Četudi nas za delo plačujejo beraško, nečastno za človeka, četudi tovarnar iz naših žuljev živi v izobilju, hočemo vseeno delati, ker je to delo naš vsakdanji kruh in ker živimo v ozračju in sistemu svetosti privatne svojine, četudi je razdeljena in prisvojena krivično. Ali ne damo si kratiti tega, kar še imamo. Če se hoče dotakniti tovarnar v svojem grešnem poželenju še ostanka naše privatne lastnine, nas samih in naše delovne moči, da bi mu jo še ceneje prodajali, ne damo. Četudi je po zakonih privatne lastnine tovarna svojina tovarnarja, smo mi duše strojev in lastniki naše delovne moči, naše privatne svojine. Mi smo delo, gonilna sila, brez katere ni tovarne.

Niko Pirnat, Z dela

Naj počivajo stroji, statve in vretena vse dotlej, dokler tovarnar te rešnice ne prizna in ne podpiše kolektivne pogodbe, predložene že pred nekaj meseci. Čakali smo dovolj dolgo.»

In bilo je sklenjeno:

»Jutri, v sredo, se ustavijo stroji, statve in vretena. Nikdo ne sme v tovarno!«

Zgodilo pa se je, kakor se zgodi v vsaki armadi, da je med tisoči in tisoči tudi betvica takšnih, ki nimajo svojega »jaza«, svojega ponosa, temveč je v njih hlapčevstvo in klečeplaztvo z računom, da jih gospod za to nagradi. Izmed 320 delavk in delavcev je bilo samemu sebi in delavski skupnosti prvi dan nezvestih 26.

»Ven iz tovarne,« je zagrmel ukaz stavkovnega odbora. In vse delavstvo je obkolilo tovarno. Nikdo ni smel v tovarno.

Nekdo je zaklical:

»Z zaprtki jih dajmo!«

Kmetje iz okolice so se zganili. Saj je boj delavstva v njihovo korist. Zaslužek delavstva je zaslužek kmeta. Če delavec ne zasluži, če slabo zasluži, kako bo kupoval živila? In če ne bo kupoval, kako bodo kmetje prodajali?«

In šli so in pripeljali cele zaboje gnilih jajc.

»Kje ste jih našli toliko,« so se začudile straže, ki so se uvrstile okrog tovarne.

»Kokoši nesejo,« so odgovorili kmetje. »Vi pa zaslužite premalo, da bi kupili jajca. Sami ne moremo snesti vseh, prodati jih tudi ne moremo, ker ni kupcev, pa se pokvarijo.«

Množica stavkujočih je posegla po zaprtkih.

»Iz tovarne, priliznjenci,« je zakričala. »Iz tovarne s stavkokazi!«

In nastala je zmešnjava. Strah se je polotil tistih 26terih. Hotele so se izmuzniti, zbežati, ali zaprtki so jim žigosali hrbte, glave, krila, obraze. Bežale so iz tovarne, a zaprtki so jih, kakor bombe, dosegale in eksplodirale na njih, kamorkoli so jih zadele. In vsakdo, ki je hotel braniti begunke, je bil žigosan z zaprtki.

Bila je čudovita bitka. Krogle-zaprtki so švigali vsevprek, eksplodirali, da je brizgala naokrog gnilorumena zmes, se lepila in pocejala po obleki, obrazu in cesti. Neprijeten vonj je silil v nosove in se vlekel po ozračju. Vmes pa je bilo vsenaokrog vpitja, smeha, krohota, kletvic... Bilo jih je nekaj iz šestindvajseterih nezvestih, da si vseeno niso upale skozi ogenj bomb in so se poskrile v tovarni. Tovarnar jih je skrivaj naložil na avtomobil in jih nekje zadaj za tovarno odpeljal z bojišča daleč ven v vas, kjer jih je izkrcal. Vseeno, nekaj bomb se je prilepilo avtomobila.

Neki delovodja, najbolj osovražen in brutalen, je stopil iz tovarne. Nejevoljen je zagrozil delavki, ki je z drugimi stala na straži.

»Pokažem vam,« je zapretil.

Delavka pa, vsa ozlovoljena, je zabrisala zaprt naravnost v njegova usta in zakričala z zadoščenjem:

»Na, — žri, hudič!«

Še tri nezveste so ostale nekje v tovarni. Zvedela je to straža šele tretji dan stavke. Kje so neki spale in se skrivale.

»Kje so tiste tri,« je vršalo med stavkujočimi. »Kdo ve, če na tistem ne delajo?«

Iskali so jih, a jih niso našli.

Proti poldnevu tretjega dne stavke je naročil tovarnar vozniku:

»Na postajo bo treba zapeljati blago. Je že vse pripravljeno. V tistih treh zabojih je.«

Voznik je zapregel dva konja v voz, na katerem so bili naloženi trije zaboji.

»Dovolite,« je vprašal delavsko stražo, »da po tovarnarjevem naročilu zapeljem na postajo tri zaboje blaga. Baje naročeno in ga je treba odpraviti.«

Straža si je ogledala tri zaboje in rekla:

»To je zadeva trgovine in se ne tiče stavke in naših zahtev. Odpelji!«

Voznik je odpeljal. Zavil je k postaji, k rampi, da odloži z voza tri zaboje.

Tedaj pa, še preden se je ustavil voz, so se pokrovi na zabojih zamajali, se dvignili kar sami od sebe, kakor kamen na grobu odrešenikovem v dnevih vstajenja. Voznik je strmel. Potipal se je za ušesi, da vidi, ali ne sanja, in oči so začudene strmele v zaboje.

Iz zabojev pa so zdajci kakor verice skočile tri nezveste, ki so bile skrite v tovarni, a jih niso mogli najti. Skočile so iz zabojev in vse zmedene ocvrle preko proge nekam tja v polje in v vasi.

»Hudiča,« je pljunil voznik. »Takšno blago? ... Mhm, v resnici tovarnarjevo blago.«

Še enkrat je pljunil, poveznil klobuk po strani in na oči, švrknil z bičem konje in odpeljal prazne zaboje nazaj v tovarno.

Straža se je smejala, voznik pa se je držal resno, a na očeh se mu je poznal poreden smeh.

Tišina je vladala v tovarni. Vse je bilo mrtvo. Čuvarji strojev so stražili tovarno noč in dan, zvečer pa so jim pomagali še rudarji, ki so prišli iz jam. Ponoči so stražili delavci, podnevi delavke. Solidarnost je bila v vseh. Trgovci in mesarji in drugi pa so prinašali kruh, meso, klobase.

»Vaš boj je naš boj! Držite se! Z vami smo!«

Kmetje pa so na vozovih pripeljali moko in druga živila. Zbrali so jo po vaseh. In so govorili:

»Držite se! Mi smo eno. Delavci in kmetje. Vaša zmaga je naša zmaga!«

Že nekaj dni je trajala stavka. Tovarnar je molčal. Stavkujoče delavstvo je stražilo tovarno, zborovalo in — molčalo.

Tovarnar je razposlal delavcem in delavkam pisma:

»Neodgovorni ljudje se igrajo z usodo delavstva. Vrgli so vas v stavko, vzeli vam možnost zaslužka. Pripravljen sem pogajati se z vami, a le, če začnete takoj zopet z delom. Pogajal pa se bom samo z delavci, ne pa z nekakšnim stavkovnim odborom ali z nekakšno strokovno organizacijo. Odločil sem se, da vas pozovem, da pridete pojutrišnjem na delo. Kdor ne pride na delo, mu odpovem službo in obrat ustavim. Začetek dela je ob 8. uri zjutraj pojutrišnjem.

S spoštovanjem

Tovarnar.

Pisma je dostavila pošta, kakor je predpisano, ker so bila frankirana.

In tedaj so delavci in delavke prihajali — ne v tovarno, nego k stavkovnemu odboru in mu izročali pisma, rekoč:

»Pa mu odgovorite, če hočete!«

Stavkovni odbor je vprašal:

»In vzdržite?«

»Vzdržimo.«

»In če odpove, kakor grozi?«

»Naj odpove. S tem bo odpovedal tudi samemu sebi. Mi smo tovarna.«

Bili pa so tudi boječi, ki so se ustrašili.

»Pojdimo delat!« so govorili.

»Kaj boš silil na delo,« je odgovoril drugi. »Če jaz ne grem, ko nimam nič, ko imam samo svoje roke, kaj boš silil ti, ko imaš vendar hišico in perišče zemlje?!«

Neko delavko, ki je silila na delo, so tovarišice vprašale:

»Si lačna?«

»Sem.«

Ponudili so ji štruco kruha, ki jo je dal pek.

»Na, jej, pa se drži kakor mi.«

Vzela je kruh in odšla domov.

Mnoge omahljivce so odločni pregovorili s štrucami kruha. Mnoge so na cestah ustavljali, ko so se hoteli ukrasti v tovarno, in jih zavrnil. Odločnost borcev je zlomila omahljivost.

Sklicali so zborovanje. Dvorana je bila polna.

»Neodgovorni, pravi tovarnar v tistih pismih, se igrajo z usodo delavstva. Mi vsi, ki smo ustavili statve in vretena, smo potemtakem neodgovorni. On pa, ki bi nas rad reducirai, ki bi rad sedanjo beraško mezdo še znižal za 30% in nas tako do kosti ožel, pa je ,odgovoren'? Naj pokaže torej to odgovornost in naj podpiše kolektivno pogodbo, ker je to po zakonu, in stroji, statve in vretena se bodo razgibali.«

Ko so odhajali z zborovanja, so bili vsi kakor eden.

Okrog tovarne in po glavnih cestah so stale straže. Vztrajno, ponosno, z zavestjo, da se bore za kruh, za svoje človeško dostojanstvo. Nikdo ni mogel v tovarno. Čez nekaj dni je reklo delavstvo:

»Oblast, skliči pogajanja. Tvoja dolžnost je. Ukaži tovarnarju, da mora spoštovati zakone!«

Tovarnar je čakal, da se na njegova pisma delavstvo odzove. Da bi jih vsaj polovica prišla! Druge bo pa pogнал. In tako bo zlomil voljo delavstva, organizacijo in nemoten gospodar bo v tovarni in nad delavstvom.

Ali delavstva ni bilo. Straže so stale, a posebnega dela niso imele. Delavstva ni bilo. Tuintam je kateri manje odločnih sicer prišel, se skušal nalašč splaziti mimo straž, češ, ustavite me vendar. In ko so ga straže ustavile, je bil zadovoljen, če so ga oštele. Nasmehnil se je, zmajal z rameni, kakor bi hotel reči:

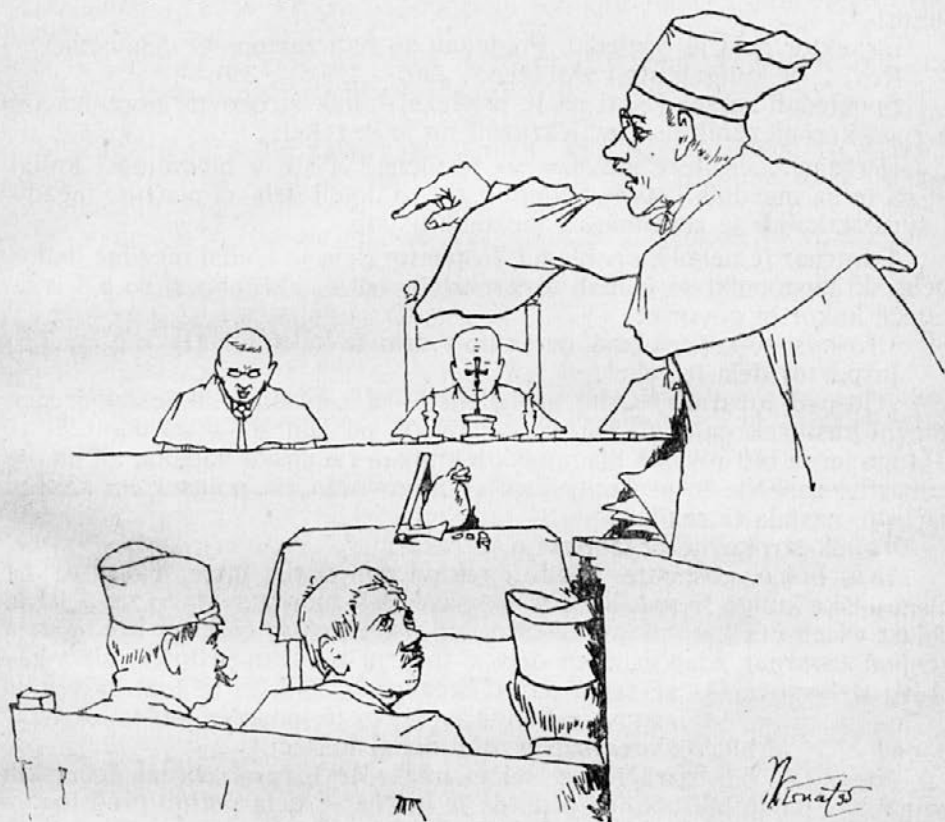
»Hotel sem. Če ne morem, nisem kriv.«

Oblast je zaukazala:

»Pogajanja se morajo vršiti ta in ta dan. Zastopniki delavskih zaupnikov, strokovnih organizacij, Delavske zbornice, Industrijske zbornice, Inspekcije dela se jih naj udeleže.«

Tovarnar je računal:

»Toliko in toliko imam s to stavko že izgube. Poskusi, da dobim stavkokaze, da razbijem organizacijo in disciplino, se niso posrečili. Če se stavka nadaljuje, bo izguba še večja. Naročila, ki so, se lahko stornirajo. A če podpišem pogodbo, pa imam toliko in toliko več izdatkov.«

Niko Pirnat. Državni pravdnik ima besedo ...

Primerjal je:

Izdatki stavke in eventuelna izguba naročil je mnogo večja kakor izdatki, če podpišem kolektivno pogodbo. In — kajpada, čisto točno je tudi ne bom izpolnjeval. Eh, ta oblast? ... Zakaj, Donnerwetter, je uzakonjen tak ničvreden Obrtni zakon? Kaj je bil potreben tisti Zakon o zaščiti delavcev? Saj so itak zavarovani, če imajo delo. Kako nerazumljiva je oblast?! — In še ti obratni zaupniki? Kakor da je tovarna last delavcev. Jaz sem jo postavil, jaz jo financiram. Kdor neče delati, kakor ga plačam, naj gre. Kakšna pravica pa je, da moram podpisati kolektivno pogodbo, ko je vendar delovnih moči na preteg in za vsako ceno?»

Popraskal se je po glavi in nejevolja je bila v njegovih očeh.

»Naj bo, če že ni drugače. Povedal jim pa bom svoje. Morda se bo dal vsaj zastopnik oblasti — zastopnik industrije bo itak na moji strani — in še kateri kaj drugače prepričati in bo videl, da se mi prav za prav godi krivica, ko sem vendar največji davkoplačevalec v občini, da sem dobrotnik javnega življenja, ki zaposluje delavstvo v tej občini.«

Ko so sedli k zeleni mizi, je razgrnil tovarnar papirje.

»Gospoda,« je rekel, »stavka je bila neupravičena. Ljudje so se dali naščuvati od neodgovornih, protidržavnih elementov. Ni res, da znašajo zaslužki, kakor trdijo, v dvanajstih delovnih dneh 130.— do 150.— dinarjev, temveč znašajo 220.— do 280.— dinarjev. Prosim, tu so knjige, poglejte!«

Inspektor dela je pogledal. Pogledali so tudi zastopniki delavstva.

Res... V knjigah stoji vknjiženo: 220.—, 240.—, 280.—.

Spogledali so se. Tedaj pa je privlekel tajnik strokovne organizacije iz žepa kup mezdnih listkov. Razgrnil jih je in rekel:

»Prosim... Katere številke so resnične? Tiste v blagajniški knjigi ali pa te na mezdnih listkih. S temi listki so dobili delavci plačano mezdo v znesku, kakor je zapisano na mezdnih listkih.«

Tovarnar je nekoliko pobledel. Inspektor dela je gledal mezdne listke. Delavski zastopniki so gledali tovarnarju v oči in njih obrazi so bili izživajoči, kakor bi govorili:

»Poskusi še kaj, gospod, da se bo videla še kakšna laž!«

Inspektor dela je rekel:

»Gospod tovarnar! Črno na belem je tu zapisano, da je povprečen dnevni zaslužek najmanj Din 9.—, največji pa Din 16.— po odbitkih... Gotovo mora biti v vaših blagajniških knjigah računska napaka, ali pa, ne zamerite, zaslišite in prekontrolirajte knjigovodjo, da pojasni, na kakšen način je nastala ta razlika.«

Tajnik strokovne organizacije je rekel:

»Kaj bomo, gospodje, hodili z rokavicami okrog mize. Tako je: Te blagajniške knjige so nalašč tako napisane, češ, morda se dado zaupniki in oblast vseeno nekako premotiti. Mezdni listki govore resnico. Kakor dela gospod tovarnar zdaj tu, tako dela v tovarni z vsako pritožbo ali z zahtevo delavstva. Da se temu naredi konec — delavec je tudi človek in državljan — naj se postavi zakonita baza, to je, podpiše naj kolektivno pogodbo, ki je bila že predložena pred nekaj meseci.«

Napeto je bilo ozračje pri zeleni mizi. Mrki, resni obrazi delavskih zaupnikov pa so bili tako odločni, da je inspektor dela porinil pred tovarnarja kolektivno pogodbo in rekel dobrodušno:

»Kar podpišite, gospod tovarnar. Saj ni tako nevarna, kakor se vam zdi. Mir bo in zadovoljstvo delavcev vam bo rodilo bogate obresti. Brez delavstva, saj veste, tudi tovarne ni... In vsi smo ljudje, vsi državljani, vsi imamo svoje dolžnosti in svoje pravice in, da ne pretiravam, delavstvo največje. Dolžnosti, namreč.«

Tovarnar je naposled obotavlja je prijel za pero. Preletel je še pogodbo enkrat z očmi, nato pa s stisnjenimi zobmi podpisal.

»Da bo mir,« je zamrmral in vrgel pero po mizi ter si obrisal znoj s čela.

Nestrpno so čakali delavci in delavke, kdaj se odpro vrata in se pojavijo delavski zaupniki.

Ali bo podpisana kolektivna pogodba?

To vprašanje je viselo v zraku.

Ko so se pojavili naposled delavski zaupniki in je tajnik strokovne organizacije dvignil v zrak kolektivno pogodbo, se je slišal pri vseh olajševalni vzdih.

»Sodružice in sodrugi,« je rekel tajnik. »Kolektivna pogodba je podpisana. Zmagali smo. Najmanjša mezda je, kakor ste predlagali, Din 3.— na uro. Stavka je končana. S svojo odločnostjo, zavednostjo in disciplino ste zmagali. Zato idite in naj se zganejo statve, vretena in stroji. Kakor ste pokazali, da je izboljšanje vašega položaja le samo v vaših rokah, tako boste uveljavili točke v podpisani pogodbi vedno tudi s svojo odločnostjo in organiziranostjo.«

Ploskanje in kriki so bili v odgovor. Živahno vrvenje je bilo med množico in razgovor je bil sproščen in vesel.

Zadihal je veliki tovarniški dimnik. Gosta, črna sapa je polzla iz njega. Stroji so se vrteli, statve so tkale in roke delavcev so se dotikale z ljubeznijo nitk, čolničkov in tkanega blaga.

Vedeli pa so vsi, da morajo biti na straži in da je resničen pregovor:

Izboljšanje položaja delavcev je delo delavcev samih.

MLEKO NI OBRANA SMETANA, a enostavno praženo žito ni sladna kaval
Prava »Kneippova sladna kava« je oslajena in izdelana edino po navodilu župnika Kneippa!

Proizvod pražarne

kave in tovarne hranil

»PROJA« d. z
o. z.
Ljubljana, Aškerčeva 3

Kaj najbolj škoduje loncem? Loncem kakor tudi drugi posodi in jedilnemu priboru najbolj škodujejo razni raskavi predmeti, s katerimi jih čistite. Uporabljajte radi tega VIM univerzalno čistilno sredstvo, pa se Vam ne bo treba bati, da bi se ti predmeti prehitro obrabili.

Denar prihranite

in zadovoljni boste, ako
nabavljate blago za oble-
ke, plašče, perilo i. t. d.
pri trrdki

Novak

Ljubljana-Kongresni trg 15

(nasproti nunske cerkve)

Nudimo:

VELIKO IZBIRO!
DOBRO BLAGO!
NAJCENEJE!

DELAVSKA PEKARNA IN SLASČIČARNA

M. CVRILA IN DRUG

LJUBLJANA

Postojnska 11 - Tel. 3171

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI.
Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, poškodbe itd. — Po-
sluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. — Ima približno 63.000
članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.

Premoženje nad 4.000.000.— dolarjev

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

**Glavni urad SNPJ.,
2657-59 So. Lawndale Ave, Chicago, Ill**

Kontrarevolucija

Ivan Molek

Bil je spet sobotni večer. In v gostilni »Pri zlati ribi« je bila spet revolucija.

Revolucija je bil — kot običajno — Dako Sinfon. Njegovi tovariši so kar strmeli. Z eno potezo — in z enim požirkom — je Dako mobiliziral proletarce vse Evrope, Amerike, Azije in Afrike v eno samo mogočno armado. Pri drugem požirku je armada že naskočila Madrid, Rim, Pariz, London, Dunaj, Bagdad, Peking, Tokio, Johannesburg, Buenos Aires in New York, in pri tretjem požirku so že padle vse buržuazne vlade v nič. Nato pa je Sinfon udaril s šapo po mizi, da je visoko odskočila prazna steklenica kakor jesenski list.

Niko Pirnat, Publika je s simpatijo sledila globokournim izvajanjem govornika

— Živela proletarska diktatura! Miha, brž še eno steklenico!

— Zakaj diktatura, ko je mednarodna proletarska armada osvojila ves svet? Komu pa bomo diktirali? Sami sebi?

Sinfon se namrdjeno ozre. Vprašanje je prišlo iz kota, kjer je sedela trojica moških.

— Aha, desničarji, socialpatrioti, socialpolicisti, socialfašisti, izdajalci!

— Nič ne izdajamo, nič ne policiramo. Zakaj diktatura, ko je sovrag uničen?

— Zaradi vas, osli!

— Oho!

Sinfon jezno potegne štiri požirke in inspiriran nadaljuje:

— Nič oho! Diktatura mora biti, mora biti zaradi kontrarevolucije — in to ste vi. Mi pa zdrobimo kontrarevolucijo kakor kači glavo...

Trojica v kotu se spogleda in se plašno ozira k mizi, kjer sedi revolucija. Strah je bil votel. Akcije ni bilo.

— Permojduš — tako je! — jekne Sinfonov prijatelj in stisne bridko pest. Kontrarevoluciji zdrobimo glavo.

— Diktatura mora biti torej zaradi delavcev.

— Nič zaradi delavcev. Zaradi kontrarevolucije, bedaki.

— Saj si rekel, Dako, da smo mi kontrarevolucija, in mi smo delavci.

— Zakaj niste z nami, če ste delavci? Zakaj nas izdajate?

— Kje, kako in s čem smo te izdali?

— Izdali ste nas, ker nočete iti z nami za diktaturo.

— Kam z vami? V Pariz, Rio de Janeiro, Chicago?

Sinfon je zdaj ogorčen. Vstane in iz temnih oči mu švigajo bajoneti.

— Evo! Vaše besede so dokaz, da ste izdajalci in socialpatrioti —

— Kakšen dokaz? Tebi se blede.

Tedaj se usuje kakor bombe iz aeroplana:

— Vi nočete, vi nočete! Vi strahopetci, vi zajci, vi skrhani, zarjaveli pipci, vi — — — nočete revolucije, nočete diktature proletariata! Prestrahopetni ste! Vsak človek ima več poguma, več korajže kot vi... Mi pa imamo korajžo, mi se ne bojimo nikogar! Vse tirane sveta poman-dramo v prah — vse tirane z vami vred, haha! O, ne bojimo se ne! Ne bojimo se umreti — ali preden umremo mi, preden pademo mi, vas pade — jih pade — sto, tisoč, milijon...

Vse molči in strmi v Sinfona. Še Miha, flegmatičen in hladen kakor čikaška velika noč, se ogreje in poguncava.

Eden iz trojice v kotu se slučajno ozre proti oknu. Namuzne se in dregne soseda:

— Ali vidiš? Revolucija gre h koncu...

— Kaj je?

— Poglej! Revolucija gre...

— Saj res — ubogi Dako!

— — — — —
— Milijon, pet milijonov, sto, tristo milijonov jih pade, kadar udarimo mi — nadaljuje Sinfon gromsko. Naša armada se že zbira; naše čete se že pomičejo čez hribe in doline... In tedaj: gorje vam, izdajalci, socialpatrioti, socialfašisti! Poklonite se diktaturi, če hočete ali nočete. za kazen pa pojdete v koncentracijske tabore! — O, le počakajte! Vi ste slabši kot kapitalisti in imperialisti; kapitalisti so gospodje, vi pa niste nič! Vi ste — vi ste — kaj pa ste? Povejte na glas, kaj ste? Povem vam jaz: strahopetci ste! Testenina, gliste, suho listje, perje, ki ga odnese veter — — —

Sinfon preneha in potegne sapo. Zazdi se mu, da nekaj ni v redu. Njegovi tovariši, ki so pridno zijali vanj, so obrnili obraze drugam. Tudi Miha strmi v drugo smer, stoji kot prikovan k tlom in v levem kotu njegovih ustnic je zaigrala silno smeškana potezica. Skratka: vsi zijajo v vrata. — Kaj se kuha?

Revolucija se s težko slutnjo okrene in — zazija kakor drugi. Taka je psihologija množice. Težka slutnja se je uresničila...

Na pragu sobe stoji Sinfonovka. Gologlava je, lasje razkuštrani. ne-ostriženi, znak konservativnosti; krilo je bolj buržujske mode in bluza še bolj. Roke drži v boku, stoji pokonci kot general Prohaska — velika,

mogočna, debela, mesnata, stoodstotno se zavedajoča svoje moči in veličanstva — na širokem, bradavičastem obrazu se kaže burja in iz njenih sivih oči blisne strela iz jasnega naravnost v revolucijo pri mizi.

— Kje je denar?

— Kakšen denar, Nežka? — vpraša revolucija zelo, zelo krotko in nerevolucionarno ter skriva oči.

— Denar! Plača, ki si jo dobil danes! Kje je plača? Daj!

— Počakaj, Nežka, saj dobiš... Ne tukaj —

— Tukaj, tukaj, baraba! Koliko si že zapil?

— Doma ti dam, Nežka, vse dam...

— Marš domov! — Jaz ti že pokažem rogoviliti revolucijo po krčmah in zapravljeni denar, ki spada meni. Marš!

Zastor začne padati.

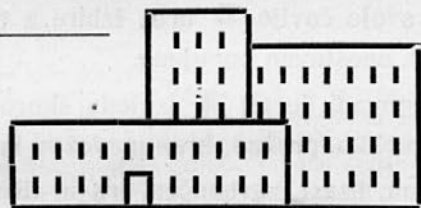
Še nekaj trenutkov — in v sobi je vse tiho in mirno kakor po končanem masakru. Zijajoči gledalci se oddahnejo in pogledajo skozi okno.

Spredaj opleta nogo ob nogo revolucija prihuljeno in z nizko potlačenim klobukom. Za revolucijo pa koraka čuječa kontrarevolucija široko in oblastno kakor Mussolini...

Miha se zave prvi.

— Saj ni bilo prvič. Hej, mož! Niti ene babe ne more ugnati, pa bo — — —

Gostje prasnejo v smeh. Zdaj imajo mir. A ne trajno. Prihodnjo soboto bo spet revolucija...

Nove zdrave hiše

se bodo mogle graditi le, ako bodo
n o v e v l o g e
omogočile denarnim zavodom
d a j a n j e n o v i h p o s c j l l

Z a u p a j t e V a š d e n a r

MESTNI HRANILNICI
L J U B L J A N S K I

ki izplačuje nove vloge, vložene po
1. I. 1933 vedno neomejeno in jih
ugodno obrestuje. — **Novih vlog** je
že blizu **25 milijonov dinariev**

Ta dva čevlja sta nosila dva gospoda tekom 6 mesecev pod najstrožjim nadzorstvom.

Gospod **A** je negoval svoje čevlje **A** samo s ŠMOL-PASTO.

Gospod **B** je čistil svoje čevlje **B** brez izbire z baje cenejšimi čistili, ki so mu bila enostavno ponujena.

S ŠMOL-PASTO negovani čevlji **A** izgleda skoroda kakor nov, usnje je čudovito mehko, prožno, brez madežev in nepremočljivo.

Čevlji **B** je razpokan, lisast, zgrbančen, trd in tišči pri hoji; **treba ga je vreči proč.** Ne usnje, temveč krema za čevlje je temu kriva!

Gotovo želite tudi Vi štediti in imeti lepe čevlje kakor **A**!

Ne zahtevajte nikdar kreme za čevlje, temveč izrečno le kremo

Šmol-pasto

zaščitni znak

E. Jeras in drug

Ljubljana, Tyrševa c. 33

*veležganjarna,
tovarna likerjev in ruma,
izdelovanje brezalkoholnih
pijač*

nudi vse vrste domačega žganja,
fine likerje po nizkih cenah, pri-
stni malinovec, „SULICAR“,
želodčni zdravilni liker

„ASTRA“ TOVARNA KISA

E. JERAS IN DRUG izdeluje namizni
jedilni in vinski kis najboljše kakovosti.
Moderne in higijenične naprave!

Tiskarna

Slovenija

LJUBLJANA, WOLFOVA UL. 1

TELEFON 27-55

Tiska: časopise, revije,
knjige, brošure in vse
druge tiskovine. Specija-
liteta: **reliefni** tisk na
trgovskih tiskovinah, pis-
mih, kuvertah itd.

Založba renomiranega Be-
ležnega koledarja z do-
mnevno vremensko „na-
povedjo“ v posameznih
mesecih.

Najboljši prijatelj za celo življenje, je zvočno in dobro zgrajeno glasbilo. Pri njem pozabimo skrbi in težave, povsod nas imajo radi, v sili si ž njim tudi lahko služimo kruh. Dobra godala kupujemo izredno poceni pri svetovno znani tovarni glasbenih instrumentov Meinel & Herold, jugosl. prodajna centrala, Maribor št. 282, ker jih dobimo naravnost iz tovarne, oz. iz tovarniške zaloge. Tvrdeka razpošilja svoj krasen ilustrirani katalog na zahtevo vsakemu brezplačno.

Delavsko konsumno društvo

za Tržič in okolico r. z. z o. z.

v Tržiču, Glavni trg 9

priporoča svojim članom vedno sveže specerijsko in razno galante-
rijsko blago. — Cene konkurenčne. — Član postane lahko vsak.
Pristopnina Din 5.—. Delež Din 50.—.

Konsumno društvo Vič

r. z. z. o. z.

priporoča svojim članom
vedno sveže specerijsko
in razno galanterijsko bla-
go. Cene konkurenčne.

Član postane lahko vsak.
Pristopnina 5.— Din
Delež 50.— Din

Delavski politični list **DELAVSKA POLITIKA**

Izhaja vsako sredo in soboto
in stane mesečno le Din 10.—.
Kdor se zaveda našega MI, je
tudi naročnik tega delavskega
časopisa.

Naslov: Uprava „Delavske Politike“
Maribor, Ruška cesta 5
Ljubljana, Miklošičeva cesta 22a

LJUDSKI GLAS glasilo delovnega ljudstva

Je list, ki izhaja vsakega 1. v me-
secu na 8 straneh in tvori tako
sodružno vez z vsem delovnim
ljudstvom. Zato bodi naročnik
„Ljudskega glasu“ tudi ti in
poskrbi, da bodo naročniki tudi
tvoji znanci!
Naročnina na leto je Din 10.—

Hranilno in posojilno društvo delavcev v Mariboru r. z. z. o. z.

FRANKOPANOVA ULICA ŠTEV. 37 (v lastnem poslopiju)

Ustanovljeno leta 1871.

Račun pri Poštni hranilnici podružnica Ljubljana štev. 13.143.

Telefon štev. 26-35.

Sprejema hranilne vloge in jih obrestuje po najboljši obrestni meri.

Posojila se dajejo na menice in vknjiženje po ugodnih pogojih.

Zadružni delež znaša Din 200.—.

Priporoča se Vam

SLAVIJA

jugoslovanska zavarovalna banka
d. d. v Ljubljani

za zavarovanje

zoper poškodbe vsled požara, eksplozije, tatvine,
toče, nesreč itd. na poslopijih, pohištvu, tavnaricah,
avtomobilih in na lastnem telesu in življenju.

Podružnice: **Beograd**, Prestolonaslednikov trg 42, **Sarajevo**, Vojvode Stepe obala 29,
Zagreb, Zrinjski trg 15, **Osijek**, Radićeva ulica 12, **Novi Sad**, Šafarikova ulica 24,
Split, Tartaglina ulica. / Glavni sedež **Ljubljana**, Gosposka ul. 12. / Tel. 2176 in 2276

Abesinija

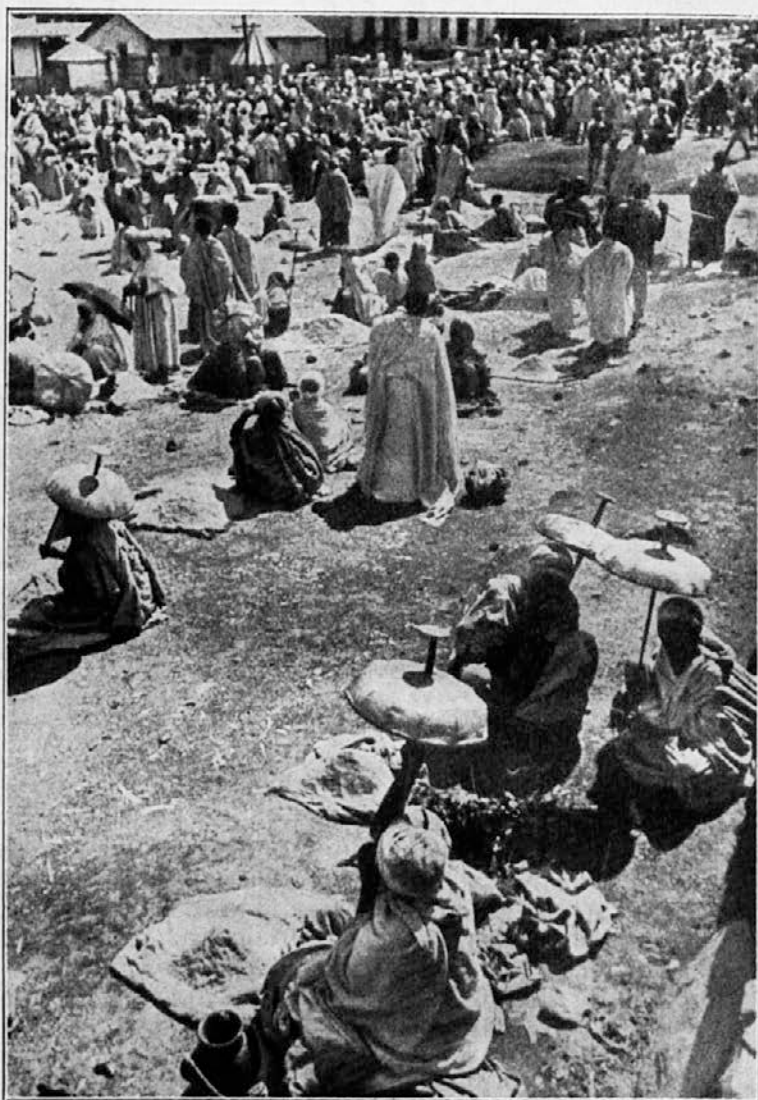
Dogodki zadnjega časa so pritegnili pozornost vsega sveta na Abesinijo. Po neuspehih v Evropi, se je italijanski fašizem zagnal v Afriko. Brutalno inscenirana vojna naj prinese olajšanje težavnih notranjih raz-

Sodišče v Addis Abebi

mer, ki so postale brezupne v nemali meri ravno po zaslugi fašizma. Že sedaj je jasno, da bi bilo podjetje skrajno težavno tudi tedaj, če bi ostali svet mirno gledal, kako italijanski imperializem prinaša v Abesinijo evropsko kulturo v spremstvu topov, tankov in zrakoplovov. Vendar fašizem je zadel na nasprotje angleškega imperializma. Okorni aparat Društva narodov je začel delovati pod pritiskom angleških diplomatov. Mussolini se nahaja v težki zagati. Ali naj nadaljuje afriško podjetje navzlic nevolji svetovnega angleškega imperija? Ali naj likvidira abesinsko pustolovščino praznih rok? Eno kakor drugo se zdi nemogoče. Vojaški svetovalec abesinskega cesarja turški general Vahib paša je že ob začetku konflikta izjavil, da bo italijanski fašizem našel svoj grob v Abesiniji. Bodočnost bo pokazala, če se bo ta napoved uresničila, priznati pa je treba, da sloni na zelo realnih predpostavkah. V informacijo čitateljev naj navedem nekaj zemljepisnih podatkov o deželi, ki je bila dosedaj skero nepoznana.

Abesinija se nahaja na severovzhodu Afrike. Površina znaša približno 1.120.000 kvadratnih kilometrov, torej štirikrat več, kakor znaša površina Jugoslavije. Na tej ogromni površini živi samo okoli 14 milijonov prebi-

Trg v Addis Abebi; povsod vidiš dežnike, kakršni so v Abesiniji v navadi

valcev. Dežela je od vseh strani obdana od evropskih kolonij. Lastnega izhoda do morja nima in je zato glede dovoza orožja odvisna od dobre volje Anglije in Francije. Skozi francosko Somalijo vodi edina železniška zveza iz Džibutija v glavno mesto Abesinije, Adis Abebo.

Jedro Abesinije je visokogorski svet s povprečno srednjo višino 2500 do 3000 m. Najvišji vrhovi se vzpenjajo do višine 4600 m. Sestavljena je

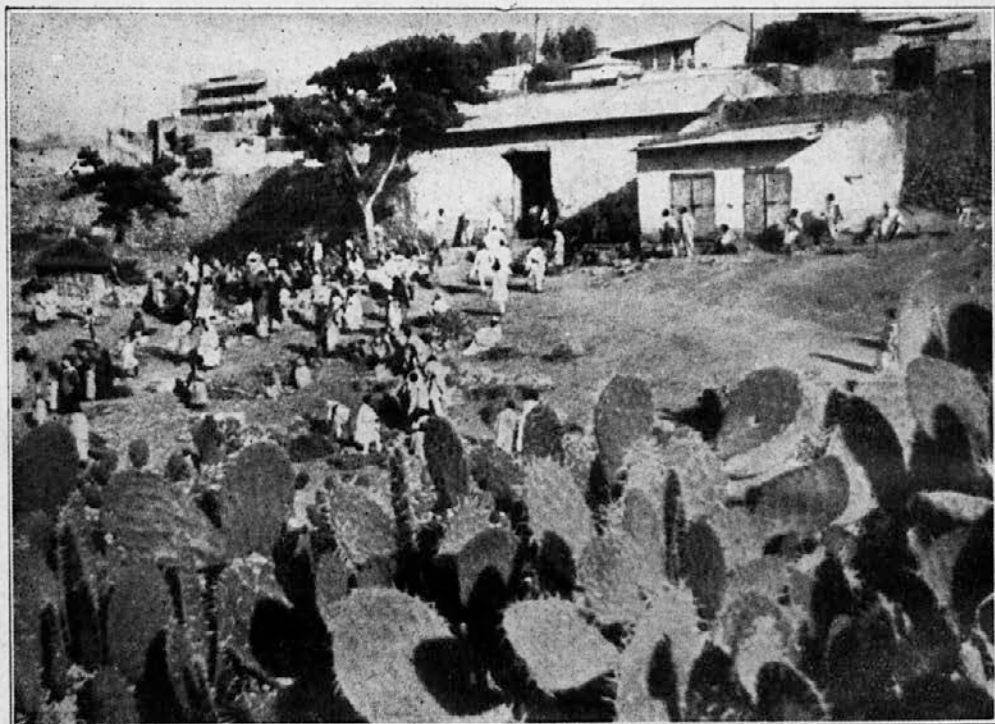

Domačinke pred ednim vodnjakov v Harrarju; namesto v škafih nosijo vodo v pločevinastih posodah

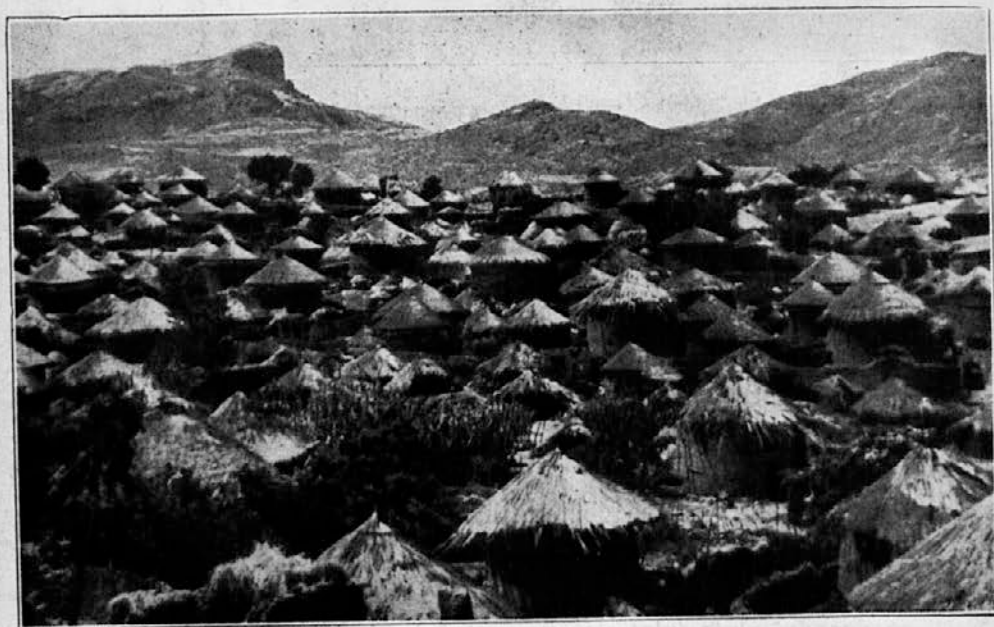
pretežno iz gnajsa in kristalinskih škriljavcev. Glavne pokrajine so: Amhara okoli jezera Tana, Tigre na meji italijanske Abesinije, Godžam in Šoa, kjer se nahaja glavno mesto Adis Abeba. Abesinsko gorovje obdajajo na vzhodu in jugu obsežne pustinje, kakor n. pr. Danakil in Ogaden. To ozemlje se je pripojilo abesinski državi šele nedavno za Menelika.

Abesinija ima izven ekvatorialno tropsko klimo. Razlikujemo izrazito deževno in sušno dobo. Od junija do oktobra dežuje takorekoč neprestano v obliki močnih ploh. Sneg je Abesiniji redkost celo na najvišjih vrhovih. Hladni mesec je julij, ki ima povprečno temperaturo $+13^{\circ}$, topli mesec pa je maj s $+17^{\circ}$ C. Na visoki planoti so znatne razlike med dnevno in nočno temperaturo. Noči so občutno hladne. Pustinski predeli, ki obdajajo Abesinijo, pa spadajo med najbolj vroče pokrajine na svetu. Srednja julijska temperatura doseže tukaj 35° C.

Rudno bogastvo Abesinije je veliko, vendar še ni dovolj raziskano. Našli so dosedaj zlato, platino, mangan, železo, svinec, živo srebro, azbest, črni premog in nafto.

Pred obzidjem trdnjavskega mesta Harrar

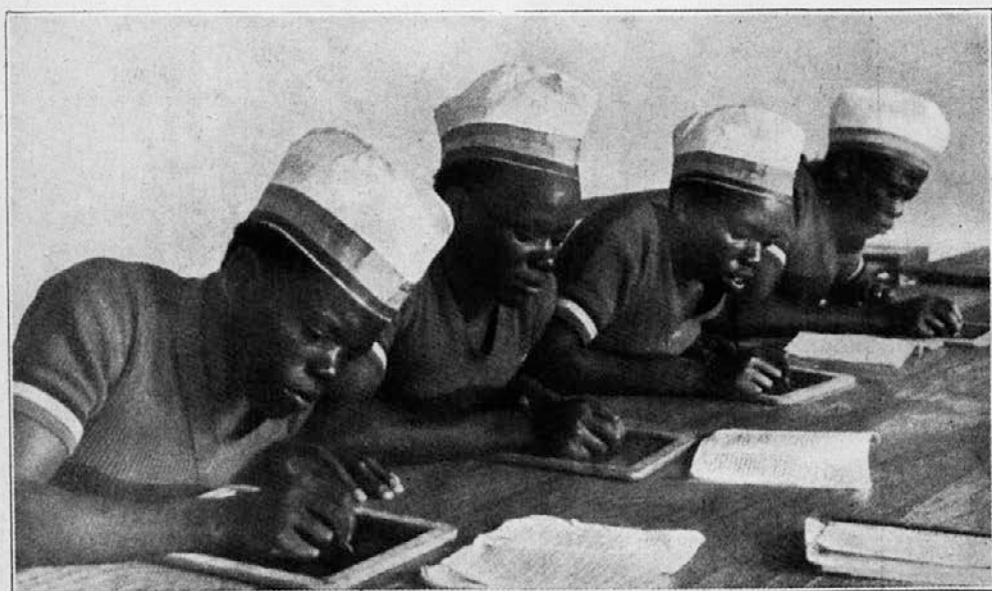

Mesto Sakota v severni Abesiniji; slika prav lepo kaže, kako grade Abesinci hiše

Abesinke so lepo rastle in imajo samozavestno hojo; lase nosijo po starodavni šegi kratke

Glede podnebnih in rastlinskih prilik razlikujejo domačini tri pasove. Do višine 1700 m se nahaja tkzv. Kola z izrazitim tropskim podnebjem. Prevladujejo savane, stepe in pustinje. Naslednji pas je »Voina dega« od 1700 do 2500 m. To je predel polja, ki se izmenjuje z lepimi gozdovi in visokoporastlimi stepami. Večina abesinskih naselbin in mest leži v tem

Otroci sušnje v niso Abesinci, nego Šankala-zamorci

pasu. Sledi pas »Dega« od 2500 do 4500 m, ki je deloma že gol in trpi v sušni dobi leta na pomanjkanju vode.

V rasnem in jezikovnem oziru je prebivalstvo Abesinije zelo mešano. Vladajoči narod so Amhara, katerih število znaša okoli 4 milijone. Najstarejše negroidno (temnopoltno) prebivalstvo se je pomešalo najprej s Hamiti in končno so deželo podvrgla semitska plemena iz Jemena v Arabiji. Najbolj razširjeni občevalni jezik je zato sedaj amharščina, ki pripada južnosemitski jezikovni skupini. Gale in Somalijci so hamiti, toda močno pomešani z zamorci. Vsega skupaj so našeli v Abesiniji okoli 16 jezikov in brezkray dialektov.

Amhara so kristjani, ki pripadajo koptovski cerkvi. Ostali so povečini mohamedanci, deloma še tudi pogani.

Gospodarsko je Abesinija še zelo malo razvita. Zemlja se obdeluje na skrajno preprost način. Pridelujejo duro, koruzo, krompir, kavo in bombaž. Zelo važna panoga je živinoreja. Goje ovce, koze, bivole in zebe.

Po socialnem ustroju je Abesinija tipična fevdalna država. Razlikujemo tri razrede. Prvi najvišji razred tvorijo dvorjaniki, višji upravni in

vojaški poveljavarji in duhovščina. Žive izključno na račun ostalih razredov. Drugi razred tvorijo zemljiški posestniki, ki so sprejeli zemljo v fevd

Na vojno!

Na vojno!

od prvega razreda. Tretji razred tvorijo odvisni in podložni kmetje, obrtniki in trgovci. Najnižji in socialno popolnoma brezpraven razred tvorijo sužnji, katerih število cenijo od 2 do 4 milijone. Zaposleni so kot delavci na veleposestvih, povečini pa opravljajo razna hišna opravila.

Upravna ureditev je v skladu s socialnim ustrojem. Država je razdeljena na sedem pokrajin, katere upravljajo tkzv. rasi in tri, katere upravljajo negusi. Njihova oblast je dedna. Rasi in negusi so najvišji vazali cesarja, ki ima naslov negus-negesti. Kakor v vseh fevdalnih državah je osrednja oblast zelo slaba in odvisna od oboroženih sil, ki stoje cesarju na razpolago.

Sedanji cesar poskuša državo polagoma preurediti v evropskem smislu. Seveda mu je to šele v mali meri uspelo. Socialni in politični organizem Abesinije je zelo slaboten in Italijani ne upajo zastonj na notranji razkroj abesinske države. Abesinska vojska se seveda ne more kosati s tehnično izvrstno opremljeno italijansko armado. Največji sovražnik je klima, divja, visokogorska priroda dežele in — Anglija, ki ima sama zelo važne gospodarske in politične interese v Abesiniji. Svetovni proletariat se je v redki enodušnosti izjavil proti podvigom italijanskega imperializma in podpira z vsemi silami prizadevanje Društva narodov, da s sankcijami prisili Italijo k popuščanju. Seveda se pri tem zaveda, da se tokrat Društva narodov poslužuje Anglija v egoističnem interesu lastnega imperija. Glede Abesinije pa proletariat želi, da z lastnimi silami predružači preživeli socialni in politični red, kajti sicer mora postati prej ali slej žrtev imperializma velikih sil.

NAJBOLJŠI PRIJATELJ ZA CELO ŽIVLJENJE je zvočno in dobro zgrajeno glasbilo. Pri njem pozabimo skrbi in težave, povsod nas imajo radi, v sili si ž njim tudi lahko služimo kruh. Dobra godala kupujemo izredno poceni pri svetovno znani tovarni glasbenih instrumentov **Meinel & Herold**, jugosl. prodajna centrala Maribor št. 282, ker jih dobimo naravnost iz tovarne, oziroma tovarniške zaloge. Tvrđka razpošilja svoj krasen ilustrirani katalog na zahtevo vsakemu brezplačno.

Ali se zdravje lahko kupi? Ne, to ni mogoče, moramo si ga znati ohraniti. Zato negujte Vaše zobe redno z zobno kremo **SARGOV KALODONT**, ki ima v sebi učinkoviti dodatek sulforicin-oleat dra. Bräunlicha. S tem odpravite polagoma vendar zanesljivo zobni kamen in preprečite, da se naredi drug. Za izpiranje in razkuževanje ustna voda **KALODONT**.

Najlepšo nagrado prejme človek v starosti, ako si je bil pravočasno utrdil telo zoper starostne hibe. Tako zamore pri dobrem zdravju motriti, kako se morajo drugi boriti zoper slabosti, srčno tesnobo, omotico, glavobol, šumenje v ušesih, delovno nesposobnost, revmatizem, protin in prerano poapnenje žil. Pravilno izvedeno vsakoletno spomladansko zdravljenje s pomočjo sokov primernih zdravilnih zelišč osveži ves organizem, poživi obtok krvi, ohrani prebavne organe v redu in ščiti zoper prerano staranje. Iz takih preizkušenih zdravilnih zelišč se izdeluje v ostalem znani Planinka-čaj Bahovec, ki se baš sedaj splošno uporablja, posebno za čiščenje krvi in celokupnega organizma.

Priporoča se cenj. občinstvu, da kupuje v
ŠPECERIJI - KOLONIJALI

„PRI STADIONU“

Danilo Jamnik

LJUBLJANA, TYRŠEVA CESTA ŠTEV. 82

HOTEL IN RESTAVRACIJA

MIKLIČ-LJUBLJANA

nasproti glavnemu kolodvoru - Telefon 2737

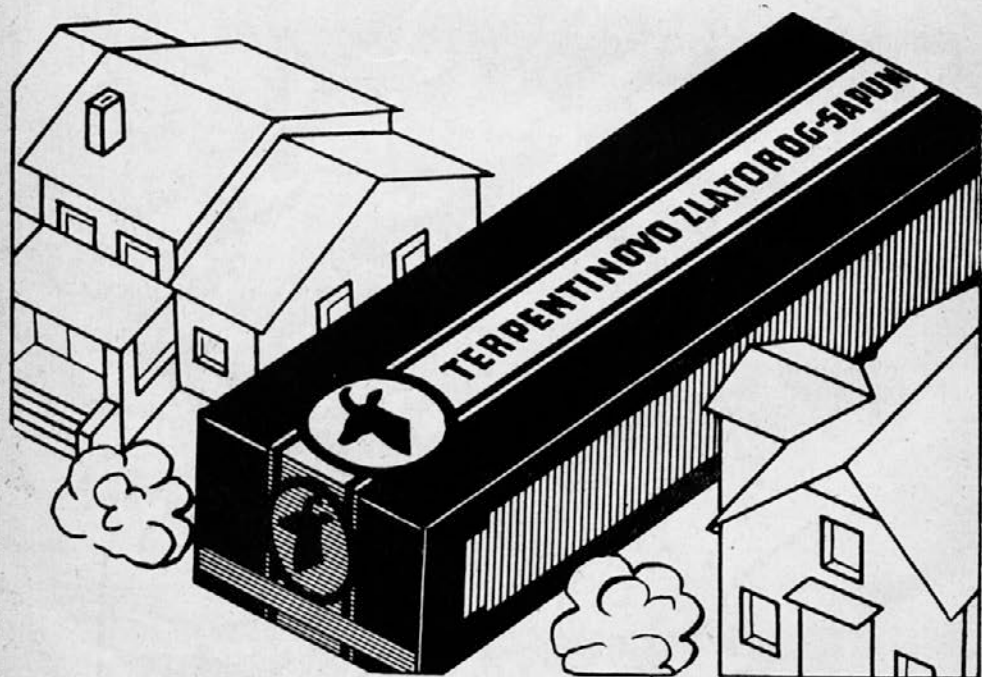
Sobe za tujce. Najboljša vina, vedno
sveže pivo in priznana dobra kuhinja.
Lep salon za zabavo in shode

Nesnaga

izgine iz perila

kakor bi mignil, če perete z dobrim

Zlatorog- terpentinovim milom

CVETLIČARNA 'SPLIT'

sprejema vsa naročila vsakovrstnih šopkov, žalnih in jubilejskih vencev, ter vsa v to stroko spadajoča dela Društva imajo popust! Za cenjeni obisk se priporoča
Ivanka Benedik - Ljubljana
Franciskanska ul. 8 (naspr. kopališča Šlon)

ZASTITNI ZNAK
Ustnjen

Pristne
kranjske klobase
staro renovirane trrdke
Miroslav Urbas
Ljubljana, Slomškova 13
poleg Mestne elektrarne
Telefon 33-22

Javornik Josip

priporoča sveže prekajeno svinjko
meso, sveže klobase in drugo Vse
po najnižjih cenah

Ljubljana - Stojnica

Matevž Zadavec

pekarna

Celje, Gosposka ulica šte. 3

se priporoča vsemu občinstvu —
Cene nizke!

Ivan Oberžan

parna pekarna

Zavodna - Celje

se priporoča vsemu občinstvu.
Vsak dan pristen sveži kruh.
Cene nizke!

IVAN MASTNAK

Celje, Kralja cesta šte. 15

priporoča cenj. odjemalcem svojo ogromno
zalogo gotovih moških in deških oblik
lastnega izdelka, kakor veliko izbira vsa-
kovrstnega manufakturnega blaga. —
Solidna postrežba. Cene nizke

IVAN VOZLIČ

FRIZER

Celje, Vodnikova ulica

se priporoča vsemu c. občinstvu
TRAJNA ONDULACIJA
Cene nizke!

V WEREN-OVI HIŠI! V WEREN-OVI HIŠI!

Bonboniere „Ruff“

CELJE, PREŠERNOVA 1

Priznana največja izbira raznih slaščic!

V CELJU v manufakturni in modni trgovini FRANC DOBOVIČNIK

KUPITE NAJCENEJE vso v oblačilno
stroko spadajoče blago. — Podjetje ima
lastno tovarno perila in lastno tovarno
odej. — Tu kupite vse iz pravega vira

Krajec Jernej

Spodnja Hudiinja pri Celju

Gostilna „Amerika“

se priporoča cenj. občinstvu. Dobri se
vedro prisna pijta in sveža jedla.
Cene zmerne.

Najboljši

DEŽNIKI
lastnega izdelka

se dobijo pri

Anton Fornaza

vдова

Celje, Glavni trg 15

Popravila!!! — hitro, dobro in poceni!

Vabimo Vas k nakupu naj-
cenejših oblačil

Anton in Vladimir Presker

Ljubljana, Sv. Petra c. 14

Rado Pezdirc

trgovina z mešanim blagom

Ljubljana VII., Vodovodna c.

Špecerija — Posoda — Trafika

POTNIK IN DRUG d.o.o.

Ljubljana, Metelkova c. 13

Telefon 2110

Mallnec / Limonada / Oranžada /
Sadne marmelade / Esenci

Trgovina z mešanim blagom
in vinotoč

ANTON KUŠLAN

Ljubljana, Karlovska 34

Priporoča se cenj. občinstvu

A. Mencinger

Špecerijska trgovina

Ljubljana, Sv. Petra c. 42

Pravila Cankarjeve družbe

I. Ime in sedež.

Čl. 1. Društvo se imenuje »Cankarjeva družba«. Svoj delokrog razteza po vsej državi in med našim narodom v inozemstvu. Sedež društva je v Ljubljani.

II. Namen društva.

Čl. 2. Namen društva je pospeševati duševno, gospodarsko in socialno izobrazbo naroda, zlasti z izdajanjem knjig in drugih publikacij.

III. Sredstva društva.

Čl. 3. Društvo zbira potrebna sredstva za doseg svojega namena iz

1. ustanovnin,
2. članarin,
3. prostovoljnih prispevkov in naklonil.

IV. Članstvo.

Čl. 4. Člani društva so:

1. ustanovniki,
2. redni člani.

Čl. 5. Ustanovnik je vsakdo, ki plača ustanovnino in ki ga sprejme društveni odbor. Ustanovnina znaša za fizične osebe Din 500.— (petsto), za pravne osebe pa Din 1000.— (en tisoč). Ustanovnina se lahko plača tudi v obrokih tekom enega leta. Ustanovnik lahko plača tudi več ustanovnin.

Čl. 6. Redni član postane vsakdo, ki ga društveni odbor sprejme in ki redno plačuje letnino. Letnino določa občni zbor in sicer vedno za eno leto vnaprej. Vplačana mora biti pa za vsako leto do 1. maja.

V. Pravice in dolžnosti članov.

Čl. 7. Ustanovniki, ki so plačali že vso ustanovnino, imajo:

1. na občnih zbora pravico staviti predloge, glasovati, voliti in voljeni biti;
2. pravico, da brezplačno prejemajo vse redne društvene knjige do smrti.

Čl. 8. Redni člani, ki so za tisto leto plačali letnino, imajo:

1. na občnih zbora posvetovalno pravico in pravico biti voljeni;
2. pravico, da brezplačno prejemajo redne knjige enega leta, za katere so plačali članarino.

Čl. 9. Stroške za pošiljanje knjig plačujejo vsi člani sami.

VI. Organi društva.

Čl. 10. Društveni organi so:

1. občni zbor,
2. odbor,
3. nadzorstvo.

Čl. 11. Redni občni zbor skliče društveni odbor v prvem četrtletju vsakega leta. Izredni občni zbor skliče odbor v primeru potrebe, mora ga pa sklicati, ako to zahteva najmanj polovica ustanovnikov z navedbo vzroka.

Čl. 12. Pristop k občnemu zboru imajo vsi ustanovniki in redni člani. Občnemu zboru so pridržane pravice:

1. voliti društveni odbor in nadzorstvo;
2. določati članarino;
3. sklepati o proračunu, o letnem poročilu odbora, nadzorstva in računskih zaključkih;
4. sklepati o knjižnem programu za prihodnje leto;
5. sklepati o izpremembi pravil;

6. odločati o samostojnih predlogih. Ti se morajo najmanj 14 dni poprej naznaniti odboru. O pozneje podanih predlogih se razpravlja le koncem ostalega dnevnega reda, če to sklene občni zbor;

7. odločati o prizivih društvenikov zoper odborove sklepe;

8. sklepati o razdružitvi društva.

O občnem zboru se sestavi zapisnik, ki ga podpišejo predsednik, zapisnikar in še dva zborovalca. Vsi sklepi se vpišejo v posebno knjigo. Sklepa se z navadno večino glasov izven določb člena 20 teh pravil.

Čl. 13. Občni zbor je sklepčen, ako je navzočih najmanj $\frac{1}{10}$ vseh ustanovnikov. Ako ob določeni uri ni navzočih dovolj ustanovnikov, se vrši občni zbor eno uro kasneje, ki je sklepčen ob vsakem številu navzočih. — Občni zbor se objavlja z oklicem, ki se nabije v društveni pisarni in s priobčitvijo v listih, ki jih določijo društveni odbor. Občni zbor je objaviti najkasneje tri tedne poprej.

Čl. 14. Odbor obstoja iz 10 članov, ki izvolijo izmed sebe predsednika, 2 podpredsednika, tajnika, gospodarja in blagajnika. Drugi so odborniki brez posebnih funkcij. Odbor se voli za dve leti.

Čl. 15. Odborova naloga je upravljati društvo in sklepati o vseh zadevah, ki niso pridržane občnemu zboru. Odbor se zbira k sejam vsak mesec, sicer pa po potrebi. Za sklepčnost je potrebna navzočnost vsaj 4 članov. Sklepa se z navadno večino glasov.

Čl. 16. Društvo zastopata na zunaj in podpišujeta vloge predsednik in tajnik; v blagajniških zadevah zastopa društvo mesto tajnika

blagajnik, v zadevah upravljanja društvene imovine pa predsednik in gospodar. Predsednik vodi društvene seje, tajnik pa skrbi za zapisnik in izvrševanje vseh odborovih sklepov. V slučaju predsednikove odsotnosti ga zastopa prvi ali drugi podpredsednik.

Čl. 17. Nadzorstvo obstoja iz treh članov, voljenih za dve leti, in ima dolžnost nadzorovati poslovanje odbora in o tem poročati občnemu zboru. Ima vpogled v vse društvene knjige in spise. Člani nadzorstva imajo dolžnost udeleževati se odborovih sej s posvetovalnim glasom.

VII. Društvene objave.

Čl. 18. Vsi društveni sklepi se objavljajo z nabitjem v društveni pisarni.

VIII. Razsodišče.

Čl. 19. Razsodišče, ki ima razsojati spore iz društvenega razmerja, se sestavlja za vsak primer posebej in sicer takó, da imenuje vsaka sporna stranka po dva zaupnika, ti štirje pa petega kot predsednika. Če se pri tem ne zednijo, naj odloča žreb. Razsodišče odloča končno veljavno.

IX. Določila o društveni razdružitvi.

Čl. 20. Društvo se razdruži, ako to sklene redno sklicani občni zbor z najmanj $\frac{2}{3}$ večino vseh navzočih ustanovnikov. Občni zbor sklepa v slučaju razdružitve o razdelitvi društvene imovine z navadno večino glasov.

Sidal

priznano najboljšje
sredstvo za čiščenje
in poliranje kovin. —
Domači izdelek!

Priporoča se tvrdka
Gregorc & Ko.

Ljubljana

veletrgovina specerij-
skega in kolonijalnega
blaga

Brzjavni naslov: Gregorc Ljubljana, Telefon 2246

DR. OETKER-JEV
PECILNI PRAŠEK IN

DR. OETKER-JEV
VANILINOV SLADKOR!

»PRODUKTA«

tvornica za kis, d. z o. z.

Ljubljana, Dunajska cesta

Telefon 21-61 / Predal 35

nudi po najnižjih cenah in
najugodnejših pogojih **K I S**
Natural-kis (iz špirta), **vi-**
nal-kis (iz vina). **Natural-**
Estragon kis za vlaganje
kumarc in sočivja

IVAN
JAVORNIK

MESAR, PREKAJEVALEC
IN IZDELOVALEC VSA-
KOVRSNIH MESNIH IZ-
DELKOV IZ SVEŽEGA
IN SUHEGA MESA

LASTNI IZDELKI IN MODERNA HLADILNICA

LJUBLJANA, DOMOBRAVSKA 7

PODRUŽNICE:

Telefon 2703 in 3157
WOLFOVA ULICA ŠTEV. 12 / STOJNICA; ŠOL-
SKI DREVORED / DOLENJSKA CESTA ŠTEV. 49

Bergant
**Špecerija -
delikatese**

priporoča

dnevno sveže žgano kavo raznih
vrst iz lastne pražarne, užički proizvodi.
Blago dostavlja na dom.

Priporoča se cenj. občinstvu

N. M. MALGAJ

trgovina in gostilna

LJUBLJANA VII

Knezova ulica 19

JOŽE MIHelič IN DRUG
Ljubljana / Dunajska cesta št. 41

Poštna hranilnica ček. račun št. 15.370
Telefon 2777

Kleparstvo — Ključavničarstvo
Vodovodna instalacija
Centralna kurjava
Izdelava avtogen, varilnih
aparatorov itd.

KLIŠEJE

V
CINK
BAKER
ELEKTRON
MEDENINO
FOTO-LITO

IZVRŠUJE

JUGOGRAFIKA

LJUBLJANA
SV. PETRA NASIP 23
TEL. 2495

Kupujte samo odlično

„Jadran“

terpentinovo kremo in

„Svetol“

izvrstno čistilo za kovine!

„Jadran“ kemični izdelki

Ljubljana-Moste

Telefon interurban št. 25-76

Javna kuhinja
v Mariboru, Slomškov trg 6

daje ceneno, tečno in
cibilno hrano. Sprejema
abonente in izletniške
skupine na hrano. De-
lavci, poslužujte se te
delavske kuhinje.

Vsakdo naj ve,

da je trgovina s papirjem, pisar-
niškimi, strojepis., razmnože-
valnimi, tehničnimi in šolskimi
potrebščinami

Jv. Bonač

Ljubljana, Selenburgova 5

najbolje sortirana
trgovina

Obračajte se z zaupanjem do
nje, ker dobite pri njej prav
vse, kar potrebuje najmoder-
nejše urejena pisarna, v prvo-
vrstni kakovosti po konk-
renčno nizkih cenah

Važni oddelki:

polnilna peresa / zastopstvo
za svetlopisni papir OZALID /
pisemski papir / albumi, trgov-
ske knjige, pisalne garniture /
keramika

Vilim Schulz
umetni mlin, Novi Sad

Brzjavlj: Schulzmilin

Telefon: 22-10

Žirokonto: Narodna Banka
Kraljevine Jugosl., Novi Sad

Poštni čekovni račun:
Beograd 52.780

Tekoči račun: Bosanska
Industrijska i Trgovačka
Banka D.D., Fil. Novi Sad

Proizvaja:

Luksuzno bačko pekarsko
brašno „Zlatica“

U koncert istoga spadaju:
Potiski umjetni mlin, Senta

Brzjavlj: Tisamlin

Telefon: 78

Poštni čekovni račun:
Beograd 55.257

Parni mlin na valjke, Kula

Brzjavlj: Paromlin

Telefon: 50

Poštni čekovni račun:
Beograd 58 098

A. JANEŽIČ

knjigoveznica, zaloga šolskih zvezkov in poslovnih knjig

LJUBLJANA, FLORIJANSKA UL. 14

Ljudje, ki gojijo glasbo, so srečnejši in sposobnejši!

S pomočjo praktičnih navodil svetovno znane glasbene firme MEINEL & HEROLD se naučijo odrasli kakor otroci z največjo lahkoto igrati na vsak instrument brez učitelja. Vsak odjemalec dobi poučno knjižico „Kako postanem dober glasbenik“ zastonj, instrument sam pa se dobi pri njej izredno poceni, ker se ga kupi naravnost iz tovarne oz. iz tovarniške zaloge.

Harmonika že od Din 66'— Tamburice od Din 65'—
Violine od 69'— Mandoline od „ 95'—
Gitare od Din 138'— itd.

Instrumente tovarne MEINEL & HEROLD cenijo po vsem svetu zaradi čistočnega glasu in izredno nizke cene. Vsako glasbilo se dobi 8 dni na poskušnjo. Zahtevajte takoj krasno ilustrirani katalog, ki ga dobite zastonj od tvrdke

MEINEL & HEROLD d.o.o. zal. tovarne glasbil in harmonik Marlbor št. 282

Javni kuhinji

**v Delavski zbornici
v Ljubljani in Celju**

dajeta ceneno, tečno in obilno hrano po najnižjih cenah. Prosta izbira jedil. Odprti sta dnevno do 8. ure zvečer. Izletniki v skupinah posebne ugodnosti.

Delavci, poslužujte se naših ljudskih kuhinj!

Priporočamo tvrdko

M. TIČAR

trgovino s papirjem, pišarniškimi in šolskimi potrebščinami, blago te tvrdke je izvrstno in poceni

LJUBLJANA

Šelenburgova 1, telefon 2934, Sv. Petra c. 36

FRANC DOLINAR, LJUBLJANA

POLJANSKA CESTA 19 - PRED ŠKOFIJO 11

TELEFON ŠTEV. 30-56

Parna pekarna in slaščičarna. (Marcipan za desert) Zdravilni kruh. Vsak dan trikrat sveže pecivo. Dobavljač vseh ljubljanskih bolnic in Javne kuhinje v Delavski zbornici.

Na Londonski svetovni razstavi je bila tvrdka odlikovana s Grand Prix zlatom kolajno in diplomom.

ČLANI CANKARJEVE DRUŽBE

dobe sledeče knjige po znižani ceni:

Jack London: Železna peta , Socialni roman, 2 knjigi. Prevedel I. Vuk	Din 15.—
Karl Marx: Kapital , Vezana knjiga	« 60.—
Iv. Cankar-Delak: Hlapec Jernej in njegova pravica	« 10.—
Ivan Vuk: V znamenju Halleyeve repatice , Ilustr. L. Ravnhar, broširano	« 12.—
vezano	« 20.—
A. Koževnikov: Jeromkin krog , Povest za mladino in odrasle. Ilustri-	
ral I. Mračkovski. Iz ruščine prevedel Iv. Vuk	« 10.—
Angelo Cerkenik: Očiščenje , Drama	« 10.—
Angelo Cerkenik: Daj nam danes naš vsakdanji kruh	« 10.—
Jack London: Mož z brazgotino , V prevodu Tone Seliškarja	« 10.—
Lovro Kuhar: Povesti	« 6.—
Abditus: Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma	« 6.—
Rudolf Golouh: Kriza , Drama	« 6.—
Mihail Zoščenko: Tako se Rusija smeje , Prevedel Iv. Vuk	« 14.—
Iv. Vuk: Po valovih Donave široke	« 10.—
Janez Samojov: Zlato tele	« 10.—
Neverov: Taškent, kruha bogato mesto , v prevodu Iv. Vuka	« 15.—
Iv. Mošek: Veliko mravlišče	« 12.—
H. v. Mühlén: Včeraj je bilo	« 6.—
Sigma: Naš svetovni nazor	« 10.—
Nizovoj: Pod severnim nebom	« 10.—
Beer: Zgodovina socialnih bojev , I. knjiga	« 12.—
II. knjiga	« 12.—

Naroča se: Cankarjeva družba, Ljubljana, poštni predal št. 290.

ŠPECERIJA - KOLONIJALE

Mlakar

Ljubljana, Stari trg št. 28

Telefon 2039

Odjemalcem dostavlja tudi na dom

Priporoča se trgovina in gostilna

JURIJ MARENČE

Ljubljana, Dolenjska cesta 20

Točijo se dolenjska vina
kakor n. pr. iz grajščinske
kleti grofa Ulma Vinka
Bona iz Krškega itd.
Na razpolago vedno gorka
in mrzla jedila.

Lekarna Dr. St. Kmet

Ljubljana, Dunajska cesta št. 43

(Sv. Krištof) Tel. 31-41.

Najmodernejše urejena lekarna in kemično far-
maceutični laboratorij. Vedno na zalogi do-
mača in tuja zdravilna sredstva, mineralne
vode, obvezila, kirurški in toaletni predmeti
ter zdravila za živino. Izdeluje izvrstno »Sa-
lodole« ustno vodo in pristni malinovec. »Ra-
nocale«, domača mast za zdravljenje razno-
vrstnih ran.

Izdajajo se zdravila za vse bolniške blagajne.

PAVEL KOŠENINA

d. z o. z. mesarija

LJUBLJANA

Gallussovo nabrežje 41

Slomškova 6-Kodeljevo

Priporoča se v nakup vsako-
vrst. mesa in mesnih izdelkov

I. C. MAYER, LJUBLJANA

USTANOVLJENO LETA 1834

MANUFAKTURA

En gros!

En detail!

tovarniška zaloga čevljev tvrdke

F. L. POPPER, CHRUDIM

Kolinska cikorija

KOLINSKA
TVORNIČA CIKORIJE
LJUBLJANA

Naš pravi domači izdelek!

Produktivna zadruga knjigo- vezov in sorodnih strok r. z. z o. z.

Ljubljana

Obratovališče: Wolfova 1

izvršuje vsa v knjigoveško stroko
spadajoča dela v solidni izvedbi
po najnižjih cenah. Zahtevajte
oferte. — Solidne cene

MODERNA KNJIGOVEZNICA

J. Kušar

Ustanovljeno leta 1864

Vič pri Ljubljani

najstarejša tovarna vinskega in špiritovega kisa
nudi kis iz pristnega vina in špirita

Obiščite trgovino z mešanim blagom

Zgonc Marija

Ljubljana,
Cesta v Rožno dolino 36

kjer dobite vedno svežo specerijo
in kolonijalno blago po najnižjih
cenah

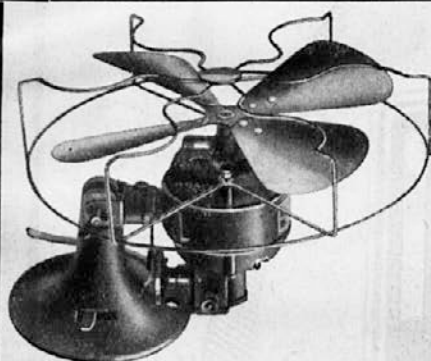
Za nakup v trgovini se priporoča

V. PEČAR

DELIKATESA IN MLEKARNA

LJUBLJANA

Poljanska cesta šte. 18

SLAVKO KOLAR

podjetje za tehnične in elektro-
tehnične naprave

LJUBLJANA, TYRŠEVA 22

Telefon 24-66

Simončič Ivan

trgovina z mešanim blagom
Ljubljana, Celovška 62

Najcenejši nakup: banaške
moke, špecerije, kolonijalnega
blaga. Vedno sveža kava.
Strankam se po želji dostavi
na dom. — Se priporoča. —

MIKO REBOLJ

TRGOVINA

Z MEŠANIM BLAGOM

LJUBLJANA VII

CELOVŠKA CESTA 63

Med dobrim in najboljšim bla-
gom je razlika. Radi
tega posetite tvrdko

PEPCA JERŠEK

trgovina z mešanim blagom
Ljubljana, Borštnikov trg št. 1

ki nudi najboljše blago

Priporoča se za cenj. obisk

M. KOREN

TRGOVINA Z MEŠANIM BLAGOM

Ljubljana, Tabor 4

kjer je na izbero vsako-
vrstna specerija in kolo-
nialno blago

za pranje perila!

NAŠE MILO JE CENEJŠE, TODA PRAV TAKO DOBRO!

Ta znak Vam jamči, da prihranite pri 1 kg mila

Din 2'—

ZATO ZAHTEVAJTE CENEJŠE

Hubertus

terpentinovo milo ●

Ne kupujte enostavno milo –

zahtevajte izrečno
Schichtovo terpentinovo
milo

... z imenom „Schicht“ in
varnostno znamko „Jelen“
na rdečem ovitku.

SCHICHTovo

Terpentinovo milo

domači izdelek

...ampak izrečno pristno zahtevati!